Varslingsklokken

Berte Kanutte Aarflot – bondekone og vekkerrøst

Andreas Aarflot

NOASP NORDIC OPEN ACCESS SCHOLARLY PUBLISHING

CAPPELEN DAMM AKADEMISK

Varslingsklokken

Andreas Aarflot

Varslingsklokken

BERTE KANUTTE AARFLOT – BONDEKONE OG VEKKERRØST

CAPPELEN DAMM AKADEMISK

Boka er utgitt med støtte fra Høgskulen i Volda. Denne boka er utgivelse nr. 34 i skriftserien Kyrkjefag Profil. Forfatteren var tilsatt ved Høgskulen i Volda i 1999–2002 som professor II i kirkerett. Denne boka skal regnes til Høgskulen i Volda i Cristin-registreringa.

ISSN:1502-7929
ISBN trykt bok: 978-82-02-67319-2
ISBN PDF: 978-82-02-67319-2
ISBN EPUB: 978-82-02-67434-2
ISBN HTML: 978-82-02-67435-9
ISBN XML: 978-82-02-67436-6
DOI: https://doi.org/10.23865/noasp.91

Dette er en fagfellevurdert monografi.

Forsidebilde: Berte Kanutte Aarflot, tegnet av Johan Nordhagen, fotografert av Andreas Aarflot.

Omslagsdesign: Cappelen Damm AS
Cappelen Damm Akademisk/NOASP
noasp@cappelendamm.no

Innhold

Forord

Det er mange som har vist interesse for Ørsta-kvinnen Berte Kanutte Aarflot. De fleste er enige om at hun inntar en enestående plass blant de mange som skrev salmer og oppbyggelige skrifter i første halvdel av 1800-tallet. I det haugianske miljø som hun tilhørte, hadde hennes litterære bidrag både i omfang og i kvalitet stor betydning. At hun var en fremstående kvinne i et mannsdominert kirkelig miljø, har også vakt oppmerksomhet. Det er særlig salmene hennes som har vært vurdert i de fleste av kommentarene til hennes skrifter. I tillegg kommer som regel en presentasjon av hennes selvbiografi, som kaster lys over hennes utvikling fra ungdomsårene til det modne liv. Som egen kategori kan denne fremstillingen sammenliknes med andre selvbiografier i den religiøse litteratur. Mange har pekt på likhetspunkter med Hans Nielsen Hauges selvbiografiske skildringer, selv om hans erfaringer i større grad beskriver den ekstatiske opplevelse han hadde i 1776.

Men det er få som har forsøkt å tegne et helhetlig bilde av den omfattende litteratur som Berte Kanutte Aarflot etterlot seg. En samlet produksjon på over 600 sider, med et utall av temaer, kaller på en grundigere presentasjon av hennes religiøse tankeverden. Ikke minst innbyr hennes store samling med religiøse brev til en ny vurdering av hennes profil som sjelesørger og åndelig rådgiver. Det er en slik samlet helhetsvurdering av hennes skrifter denne undersøkelsen sikter på å presentere.[1]

Arbeidet har gitt nye innsikter på enkelte områder, blant annet når det gjelder omfanget av Aarflot-familiens engasjement i kirke- og kristenliv i denne perioden, og Berte Kanuttes innflytelse i denne sammenheng. Berte Kanuttes etterlatte skrifter har blitt tatt vare på som dyrebare

1 En undersøkelse som skiller seg ut ved sitt mer omfattende anlegg, er Inga Tusviks hovedfagsoppgave i norsk ved Universitetet i Oslo (o. 1950): *Berte Canutta Årflot, hennar liv og skrifter og innverknaden frå henne i det kristelige livet på Sunnmøre.*

arvestykker blant hennes etterkommere. Jeg har det siste året hatt glede av arbeidet med å trenge dypere inn i hennes forestillingsverden. Det er mitt håp at denne boken kan bidra til et større kjennskap til denne foregangskvinnen, som satte så dype avtrykk på den åndelige profil i kristenlivet, både i sunnmørsbygdene Ørsta og Volda, og ellers i store deler av landet.

Jeg vil rette en stor takk til historikeren Jostein Fet, som har vist interesse for mitt prosjekt, og også gitt gode innspill underveis, samtidig som jeg har kunnet dra stor nytte av hans mange arbeider om skriftkulturen i sunnmørsbygdene.

En stor takk også til dosent emeritus ved Høgskulen i Volda, Jan Ove Ulstein, som har stått for det meste av redaksjonsarbeidet og nedlagt et stort arbeid for at bokprosjektet kunne realiseres.

Oppegård, sommeren 2019,
Andreas Aarflot

KAPITTEL 1

Innledning

Berte Kanutte Aarflot var på mange måter *en pioner for sin tid*. Hun var en fremstående representant for den haugianske bevegelse,[2] med dens frigjøring av lekfolks engasjement i formidlingen av evangeliet. Hennes budskap var sentralt, med en grunnfestet luthersk-pietistisk tone, og med en sterk appell til omvendelse og et liv i Kristi etterfølgelse. Hun var en enkel kvinne av folket, men med en uvanlig stor anerkjennelse i et mannsdominert samfunn. Hun var en innflytelsesrik publisist med en etter forholdene stor publikasjon av skrifter, som fikk stor utbredelse i vekkelsesmiljøene ut over landet, men særlig på Vest- og Nordvestlandet. Da hun døde i 1859, skrev Bjørnstjerne Bjørnson disse minneordene i Aftenbladet, i Kristiania (2. des. 1859):

> Denne gudhengivne Kvinde har levet til manges Opbyggelse. Hendes dybe, religiøse Sange er en Skat i hver Bondes Hus hele Trondhjems og Bergens Stift igjennem, er ogsaa vandret længere udover Landet og synes tillige i Nabolandene. Man bør om hende sige, at faa her i Landet har i en vid Kreds bidraget saaledes til Religionens Væxt som hun. Omkring hendes Sange har ogsaa de gamle Salmemelodier flokket sig. Naar man i det Nordenfjeldske en Søndag kommer uforvarende til en Bondegaard, hører man fra Huset en Salmesang gaa imøde, som man kjender fra Kirken, men som synes at passe Stedet og folket, og siger bedre Velkommen end noget Ord. Kan man da senere under Samtalen komme til at se i de Bøger, som ligger efter paa Bordet, vil man finde en Titel som denne: "Troens Frugt, en Samling af aandelige Sange i to Dele af Berte Kanutta Sivertsdatter Aarflot".

2 "Berte Canutte Aarflot var utan jamføring den mest gåverike av dei haugianske diktarane, … og lyfter seg høgt over dei andre i samtida". P. E. Rynning: *Salmediktinga i Noreg*, bd. II, Oslo 1954, s. 24.

Men som alle andre var Berte Kanutte Aarflot også *et barn av sin tid*. Hun vokste opp i brytningen mellom statspietisme og opplysningstid, i en frembrytende nasjonalisme, og i bondesamfunnets økende bevisstgjøring mot det tradisjonelle embetsmannsveldet. Fra barndomshjemmet fikk hun impulser fra sin far, opplysningsmannen Sivert Aarflot, som fornyet bygdesamfunnet i Volda og Ørsta med sine mange fremtidsrettede tiltak innen kultur og næringsliv. Størst innflytelse på Berte Kanutte hadde nok farens store boksamling, som han etter hvert la til grunn for et lokalt folkebibliotek, og ikke minst trykkeriet, som han anla på lensmannsgården Ekset (1809), hvor han utga både religiøse skrifter fra andre forfattere og noen av Berte Kanuttes egne skrifter.[3] Det foreligger ingen eksakt beskrivelse av hennes egen boksamling, men ut fra sitater og henvisninger i hennes skrifter kan en danne seg et rimelig godt bilde av hva hun hadde lest og funnet inspirasjon fra. Det er også tydelig at hun var sterkt preget av den andre generasjon av haugianere, med forankring i de lokale vennesamfunn, og med en utstrakt korrespondanse gjennom brev og besøk fra hjem til hjem.

Hennes litterære forbilder finnes overveiende i den rikholdige tilgjengelige oppbyggelseslitteratur fra det foregående århundre. 1700-tallet hadde oppvist en variert produksjon av andaktsbøker og salmebøker. Det dominerende formatet hun bruker, er sangene eller salmene i bunden form, med versinndeling. Til sammen 186 salmer finnes spredt i hennes produksjon. Det store antall henvisninger til kjente melodier viser at hun behersker et betydelig antall verseformer. Ikke mindre enn 44 forskjellige melodier oppgir hun at hun har brukt, og disse er hentet fra mange forskjellige kilder. Samtidig viser et stort antall sitater, spredt omkring i hennes prosaskrifter, bønner, betraktninger og brev, at hun har brukt mange kilder utenfra for å kaste lys over sine tanker og formaninger. Det kan tyde på at mange av disse henvisningene er hentet fra hukommelsen, etter hvert som hun skriver, og at hun dermed viser seg å ha et mer enn vanlig godt minne for utenatlæring. Et sitat fra hennes selvbiografi kan gi en pekepinn om dette:

---

3 Se Jostein Fet: *Eksetiana*, *Aarflots Prenteverk 1809–1935*, *Bibliografi og kulturhistorie.* Det Norske Samlaget, Oslo 2006.

> En anden Gang, da jeg arbeidede ude paa Marken og i Tankerne betragtede og overveiede Psalmen: "Hvorledes skal jeg møde/ Og ære dig, min Skat" o.s.v. da blev denne saa særdeles oplivende og bestyrkende for mig, at jeg ligesom faldt i Forundring over, at jeg saa ofte havde synget den, ja endog lært den udenad, og dog havde jeg ikke fundet den Kraft og Sødhed i den, som jeg nu fornam.[4]

Berte Kanutte viser en slående evne til å forme rim i sine sanger. Hun tyr ikke til mange knep som bryter metret hun har valgt, selv om det kan forekomme enkelte unntakelser. Hun spiller på et stort og billedrikt ordvalg i sine salmer, og hun behersker den religiøse terminologi på en variert og bevegende måte. Fra hennes dikt og betraktninger stiger bildet av et fromt og jordnært kristenmenneske, med et brennende ønske om å hjelpe sine medmennesker på troens vei. Hun henter sin inspirasjon fra en dypt personlig troserfaring og tviler ikke på sitt kall til å være et tydelig vitne om livet med Gud i samtiden. Hun fremstår som en varsler, som kaller menneskene til omvendelse og ansvarlig livsutfoldelse. Slik blir hun historisk en forløper både for den kommende indremisjonsbevegelse og for den følgende kvinnebevegelse, som skaffet større syn for kvinnenes rettmessige plass i kirke og samfunnsliv.

4 Selvbiografien, s. 35.

KAPITTEL 2

Berte Kanutte Aarflots livsløp

Det finnes etter hvert mange biografiske fremstillinger av Berte Kanuttes liv og virksomhet. De fleste har nærmest skissemessig karakter og bygger i stor grad på hennes egne selvbiografiske opptegnelser.[5]

Men hun er viet en omtale i den siste utgaven av *Norsk Biografisk Leksikon*,[6] og er dermed med blant de nærmere 6000 personer som regnes å ha hatt en viss innflytelse på sin samtid og på historieforløpet i vårt land. En av de mest interessante fremstillingene av hennes livshistorie ble skrevet omkring 1890 av Bernt Støylen (1858–1937), som i 1889 hadde blitt med i redaksjonen for bladet *Stille Stunder*.[7] Det ble gitt ut i Volda av en håndfull ildsjeler som ville fremme en nynorsk profil i oppbyggelseslitteraturen. Allerede i første årgang startet Støylen en serie med biografiske skisser som omhandlet Berte Kanutte Aarflot. Den gikk gjennom 6 nummer i første årgang og 12 nummer i andre årgang, og avslutter i nr.12 med noen vers fra hennes avskjedssalme "Min Levedag hen mod sin Aften skrider", som Støylen hadde gjengitt i klangfull nynorsk tekst. Støylens artikler ble i 1893 utgitt i en samlet form av Berte Kanuttes sønn, Knud Aarflot (1821–1896), og trykt i trykkeriet på Ekset, sammen med enda en omtale skrevet av klokker H. G. Heggtveit (1850–1924), og noen tidligere utrykte bidrag av Berte Kanutte.[8] Støylens livfulle presentasjon

5 I 1928 ble to salmehistoriske avhandlinger, av Halkild Nilsen og Hermann Norendal, belønnet med Kongens gullmedalje for en undersøkelse av temaet "*Salmediktning og salmesamling i Norge i tiden fra 1814 til 1869 (*bortsett fra Landstads og A. Hauges salmeboksarbeide"). Begge avhandlingene ble offentliggjort i tidsskriftet "Norvegia Sacra". Halkild Nilsen sin avhandling kom i årgangen 1928, og Hermann Norendals kom i 1929. Begge har viet Berte Kanutte Aarflot en omtale på 5–6 sider, og understreker hennes rolle som den betydeligste kvinnelige salmedikter i sin samtid.

6 Skrevet av Jostein Fet.

7 Trykt på Ekset-trykkeriet fra starten i 1889.

8 *Berte Kanutte Aarflot. To Livsskildringer* forfattede af Presten Bernt Støylen og Klokker G. H. (!) Heggtveit, tilligemed en Samling af hidtil utrykte Breve og Sange fra Forfatterindens Haand. Ekset, 1893. Siteres som *To Livsskildringer*.

(”Birte Kanutte Aarflot og hennar samtid”) har han sikkert kunnet faktaorientere ved samtaler med Berte Kanuttes sønn. Det som utmerker Støylens skildring, er at han har satt hennes liv og virke inn i en historisk kontekst, som også gir glimt fra vekkelsesmiljøet i Ørsta og Volda i Berte Kanuttes levetid.

Berte Kanutte ble født 3. januar 1795 på den vesle gården Aarflot i Åmdalen i Ørsta, som ”ligger like ved storelvi eller aai, og difor heiter han Aarflot”, skriver Støylen, og bringer dermed til torvs en mulig etymologisk forklaring på hva gårds- og slektsnavnet kan bety. Faren, Sivert Knudsøn Aarflot (1759–1817), hadde vokst opp med foreldrene Knud Pedersen Aarflot, f. Fyldal (1726–1794) og Birte Akselsdatter Barstad (1728–1820). Begge kom fra enkle kår, men faren, som hadde kjøpt gården i 1772, drev den frem til en bærekraftig inntekt. Sivert Aarflot var i 1789 blitt gift med Gunhild Rasmusdatter Eikrem (1756–1836). Han hadde da vært omgangsskolelærer i Follestaddalen i Ørsta siden 1778. Det var sokneprest Hans Strøm (1726–1797) og hans kapellan, Claus Frimann (1746–1829), som hadde sett hans evner, og soknepresten satte ham inn i denne stillingen. Samtidig hadde Sivert gitt en hjelpende hånd på farsgården, og i 1793 tok han over som gårdbruker på Aarflot. Bare tre år etter Berte Kanuttes fødsel ble han utnevnt til lensmann for distriktet, og kjøpte gården Ekset i Volda, hvor han etablerte sine mange tiltak for å løfte samfunnsnivået i bygden og bygdene omkring. Sivert Aarflot blir omtalt som en av de fremste representantene for den våknende bondefrigjøringen etter 1800. Som selvlært bondesønn søkte han kunnskaper og orientering i den rådende opplysningstidens skrifter, og med sine mange initiativ ble han på mange måter en parallell til Hans Nielsen Hauge. Begge var gründere med forankring i et verdensbilde preget av religiøse og ideelle verdier.[9] Men Sivert Aarflot representerte også en overgangstype mellom den tradisjonelle bondestand og den fremvoksende embetsmannsklasse. Da han inntok lensmannsgården på Ekset i 1798, tok han med seg slektsnavnet fra farsgården, slik mange kondisjonerte personer gjorde, og han etablerte en slektstradisjon som ikke var bundet opp til navnet på gården

---

9 ”Sivert greidde å sameine kristendomen og dei nye naturvitenskapelege oppdagingane” J. Fet i *Norsk Biografisk Leksikon*, art. om Sivert Aarflot.

Ekset, slik det var vanlig blant bønder som overtok nye gårder, der gårdsnavnet også ble familienavnet til dem som bodde der. Det kan også være at Sivert Aarflots nære forhold til presten Hans Strøm bidro til å styrke hans sosiale selvfølelse. Hos Strøm møtte han en markert overgangsskikkelse mellom de nedarvede samfunnsstrukturer og opplysningstidens mer frigjorte og individualiserende livsfølelse. Strøm var preget både av sin respekt for bondekulturen og sin åpenhet for nye åndsstrømninger i samtiden, og hans allsidige interesse for praktiske forbedringer i folks hverdagsliv, og hans naturhistoriske innsikter kan ha smittet over på den driftige Sivert Aarflot, som i mange henseender fulgte i de samme spor. Strøms skrift "Tilskueren paa Landet" fra 1775, med temaer om mange forhold som berørte folks dagligliv, kan ha vært et forbilde for Sivert Aarflots "Norsk Landboeblad", som han begynte å utgi da trykkeriet på Ekset var kommet i gang. Det er også rimelig at Strøm med sin kombinasjon av tradisjonell ortodoksi og tanker fra opplysningstidens verdensbilde har virket inn på Sivert Aarflots religiøse forståelseshorisont.

Da Berte Kanutte var 21 år gammel, giftet hun seg med Amund Knutsson Hovdenakk (1788–1860), som hadde overtatt Aarflot-gården, tok navn etter den, og drev den med flittig innsats. Bryllupet fant sted 7. juli 1816.[10] Hjemme på Aarflot-gården gikk livet sin gang med det travle gårdslivet, husarbeid og etter hvert syv barnefødsler, som kom med to til tre års mellomrom: *Severine*, f. 16. januar 1817; *Gurine Marie*, f. 2. januar 1819; *Knud Petter*, f. 15. august 1821; *Johannes*, f. 29. oktober 1824; *Sivert Martinus*, f. 3. august 1827; *Berte Kanutte*, f. 15.juni 1830 – død 21. oktober s. år; *Anna Berte (Ane)*, f. 15. februar 1833.[11]

Allerede i 1817 døde faren, etter et aktivt liv som satte dype spor. Kort tid før han døde fikk han se noen salmer og sanger som Berte Kanutte hadde skrevet gjennom ungdomsårene. Han så dem igjennom

10 I sin selvbiografi skriver Berte Kanutte at hun giftet seg i sitt 22. år. Mange av de biografiske omtalene av henne sier derfor at hun var 22 år da hun giftet seg, mens datoen for giftermålet etter kirkeboken viser at hun var 21 ½ år.

11 Som et kuriosum kan nevnes at Kirkeboken for Ørsta i dåpsregisteret for det første barnet, Severine, har oppført som barnets mor *Ane* Sivertsdatter, og ikke Berte Kanutte. Det må bero på en feilerindring av den som førte registeret. Pikenavnet Ane var åpenbart svært populært i området på den tiden. I dåpsregisteret er omtrent en tredel av døpte piker oppført med dette navnet i løpet av de tre første månedene av 1817.

og renskrev og ordnet dem og ga samlingen tittelen: *En gudelskende Sjels opbyggelige Sange*.

Takket være selvbiografien, som Berte Kanutte skrev mot slutten av sitt liv, er det en felles forståelse av hvordan livet hennes artet seg helt fra hennes yngste år. Hun skriver mest om sin religiøse utvikling, som gikk i bølger og vekslet mellom tvil og tro. Men hun levde sine ungdomsår helt frem til gifteferdig alder i det stimulerende miljøet hos sin far, opplysningsmannen Sivert Aarflot, og med tre søsken, som også utmerket seg med gode evner og tiltakslyst.[12] Her fikk hun den første boklige opplæring, med en omgangsskole som ikke kunne by henne noen utfordringer, og med et aktivt egenopplæringsprogram i farens bibliotek. Mye av grunnlaget for hennes lese- og skriveinteresse ble lagt her. Men Berte Kanutte ble også båret av en allmenn bølge av interesse for lesing og ny kunnskap som viste seg i samtiden. Det var ikke lenger i hovedsak embetsmenn og driftige borgere som skaffet seg litteratur. Lesekunsten var i sterk fremmarsj også utover landsbygden. Og med utvidet kunnskap våknet også skrivetrangen.[13] En broket flora av leilighetsskrifter så dagens lys. Mange av disse hadde også religiøse temaer, og etter hvert så det ut til at de få trykkeriene som fantes, hadde nok å gjøre med å få trykt det som ble levert inn av småskrifter. Trykkeriet på Ekset bidro også til at stort og smått ble utgitt og spredt i befolkningen.[14] De glimt Berte Kanutte Aarflot gir av sine tanker om tro og tvil i selvbiografien, vitner om at hun hadde evne til bevisst og selvstendig refleksjon, og var i stand til å sette ord på og sortere de tanker og erfaringer hun etter hvert fikk om livets og troens

---

12 Broren *Rasmus* S. Aarflot, f. 1792 og søstrene *Sesilie Helene*, f. 1797, og *Ottine Elisabet*, f. 1800. Bernt Støylen skriver i sin biografi at Sivert og Gunhild Aarflot fikk fem barn. Men i ettertid er det bare snakk om de fire søsken som er nevnt her. I Kirkeboken er det likevel en innførsel som kan tyde på at paret hadde fått et barn, som enten må ha vært dødfødt eller døde like etter fødselen. Ved gudstjenesten 14. søndag etter Trinitatis i 1790 (5. september) er det nemlig anført at det ble tatt imot fem "inngangskoner", og den ene av disse omtales som "Sjur Stølens qvinde". Skikken å ta imot kvinner i kirken noen uker etter barnefødsel var ennå i bruk, og kirkeritualet hadde også formuleringer som kunne brukes om barnet var dødfødt. Sjur var den folkelige versjonen av Sivert, og Stølen het gården på folkemunne (se note 31).

13 "Det er nett på slutten av 1700-tallet at ein litterær skriftkultur ved sida av eller under elitens litterære liv byrja vakne hos den norske allmugen … eit varsel om at embets- og borgarstanden ikkje lenger skulle ha eineretten på litterær produksjon i samfunnet" J. Fet: *Allmugens diktar. Niels Olsen Svee i norsk religiøs folkesong*, Oslo 1987, s. 7. Se ellers Jostein Fets omfattende dokumentararbeid i: *Lesande bønder* (1995) og *Skrivande bønder* (2003).

14 Se Jostein Fet: *Eksetiana. Aarflots prenteverk 1809–1935*. Det Norske Samlaget, Oslo 2006.

gjenvordigheter. De gir derfor inntrykk av en systematisk tankekraft og en litterær dannelse som ligger på et høyt nivå. Men biografien er satt inn i en ramme formet av hennes livslange tolkning av religiøse innsikter og erfaringer, og kan vel i enkelte avsnitt være preget av en viss stilisering av det forløpne.

Viktige milepeler ble konfirmasjonen, 7. oktober 1810, og møtet med et blandet ungdomsmiljø på lensmannsgården, og etter hvert en tydelig dragning til det vekkelsesmiljøet som fantes i bygdene etter Hans Nielsen Hauges besøk ved århundreskiftet. Hennes mor, Gunhild, har etter hva vi forstår hatt tilknytning til dette miljøet, og hennes rolle i Berte Kanuttes modning til en mer bevisst kristendom kan ha vært større enn det er beretninger om. Den nedarvede tradisjon med husandakter og kirkegang har vært en av faktorene som formet hennes utvikling. Men avgjørende ble møtet med representanter for annengenerasjonen av haugianere, som dels kom fra de samme traktene, og dels kom på prekenferd gjennom sunnmørsbygdene. Hans Nielsen Hauge (1771–1824) reiste gjennom Sunnmøre i 1799 og 1801, på vei fra Bergen til Trondheim. Han merket seg at folket var preget av opplysning og dannelse, og han følte seg vel tatt imot og vant venner der.[15] Det er lite kjent om virkningene av hans besøk disse gangene, men det er sannsynlig at han har bidratt til de første spor av den vekkelsen som skulle komme. I et brev som Hauge skrev "Til vener", senhøstes i 1801, åpenbart på reise gjennom Romsdal, finner vi antakelig den eneste konkrete omtale av sunnmørstrakten i brevene fra Hauge: "Her over paa Søndmør især som er mange Kirkesogner, er og Begjærlighed mange Steder efter at høre, og (det) seer ud til (at være) troværdige Folk iblandt, idet mindste legemlig … (Det) haabes nogle bevarer Ordet til Frugt".[16] I 1802 var han på vei sydover fra Trondheim, under oppsyn av lensmennene underveis. Det er ikke kjent hvilken kontakt han fikk med vennene i Volda og Ørsta under denne reisen, men i Gloppen stanset han fire dager og holdt møter.

Det var i tråd med Hauges strategi å få folk til å flytte til steder hvor det var behov for enten å starte vekkelsesarbeidet med forkynnelse og

15 H. N. Hauge: *Beskrivelse over Hans Nielsen Hauges Reiser, vigtige Hendelser og Tildragelser* (1816). Hans Nielsen Hauges skrifter, bd. VI, Oslo 1952, s. 19.

16 *Brev frå Hans Nielsen Hauge*, ved Ingolf Kvamen, Bd. III, Oslo, 1974, s. 125f.

samtale, eller å styrke de vakte i miljøer som hadde utviklet seg til livskraftige sentre for virksomheten blant Hauges venner. Et senter for Hauge-vekkelsen i Ørsta var hjemmet til Vebjørn Svendsen (1753–0.1825). Han kom fra Hallingdal og var blitt vakt under et av Hauges besøk der. På oppfordring fra Hauge kjøpte han gården Ørstavik og flyttet til Ørsta. Han ble handelsmann og drev gjestgiveri, og skapte med sin familie et tyngdepunkt for haugianismen i den sydlige del av Sunnmøre.[17] Det kan være at Berte Kanuttes mor, Gunhild, sto i kontakt med miljøet rundt Vebjørn Svendsen. Senere kom andre Hauge-venner til bygdene, som Daniel Arnesen (1782–1866) og Lars Knudsen Kyllingen (1770–1826). De var fra Luster i Sogn, men hadde slått seg ned i Romsdal og arbeidet ivrig for å utbre evangeliet. Begge ble kjent som viktige medarbeidere for Hauge og reiste som forkynnere med store talegaver over store deler av det sørlige Norge. Deres besøk på Sunnmøre førte også til resultater, og vekkelsen blomstret opp igjen rundt 1820, etter en periode med stillstand mens Hauge satt fengslet. Fra vennesamfunnet i Romsdal kom også en pike ved navn Torborg,[18] som fikk tjeneste hos Vebjørn Svendsen. Hun skal ha blåst nytt liv i vekkelsen i Ørsta med sitt brennende vitnesbyrd og alvorlige fremferd.[19] Hjemmet til Vebjørn Svensen ble samlingsstedet for de vakte i Ørsta, og her vokste det etter hvert frem en mild, evangelisk utgave av haugianismen, med god ivaretakelse av de kirkelige tradisjoner knyttet til gudstjenesten og kirkens sakramenter. Dette kom også til å prege Berte Kanutte Aarflot i årene som fulgte.

Men den som fikk mest avgjørende betydning for henne, var Amund Knudsen Brekke (1775–1835), som selv var sunnmøring og kjente miljøet og kulturen godt. Han besøkte Aarflot-gården i 1822, og førte åndelige samtaler med et par andre besøkende. Det var bruddstykker fra denne samtalen som åpnet Berte Kanuttes øyne for evangeliets frigjørende kraft, etter hennes

17 Fet 2006 s. 79.

18 Torborg Olsdatter Høyem (ca. 1778–1836) ble gift med Nils Rasmussen Furset, (f. 1788), etter råd fra Vebjørn Svendsen, og de fikk flytte inn på en av gårdene som Svendsen eide. J. Fet: *Lesande bønder. Litterær kultur i norske allmugesamfunn før 1840*, 1995, s. 191.

19 O. Handeland siterer fra visitasprotokollen for Volda etter biskopens besøk i 1822: "I møtet blev andraget at den haugianske sekt i avvigte år har i Ørstens sogn meget tiltaget, hvortil især en aldrende pige Torbær fra Sogn, har bidraget meget". Oscar Handeland: *Vårløysing*, Bd. II, Bergen 1966, s. 61.

egen beretning. Han sørget bl.a. for et opptrykk av Hauges *Evangeliske Levnedsregler* i 1820, trykt på Ekset, men bekostet av ham selv.[20] Amund Knudsen Brekke brukte samtaler og utdeling av oppbyggelige skrifter som sin viktigste vekkelsesstrategi, og hadde en betydelig korrespondanse med vennekretser rundt i landet. Han er kjent for å bidra til å dreie den haugianske bevegelse mer i en evangelisk retning, med vekt på Jesu rettferdiggjørende nåde. Berte Kanuttes egen skildring av hvordan hun opplevde det hun oppfanget av samtalen med Amund Knudsen Brekke, lyder slik:

> Under Samtalen ytrede han sig da blandt andet saaledes: "Eet skal jeg sige Eder, som jeg veed er Sandhed: Ingen lever saa vel og ulasteligt, at han ei behøver Omvendelse, og Ingen er saa forherdet, at han ei kan bekomme Naade ved en sand Omvendelse". Det første Ord traf mit Hjerte, som om han mente mig dermed og skulde have sagt dem til mig. Ja, den Helligaand ligesom vidnede indvortes, at jeg havde trøstet mig og gjort mig Haab om Saligheden paa Grund af min ulastelige Vandel, som dog kun er en borgerlig Retfærdighed, hvormed vi aldeles ikke kunde bestaa for Gud, som ser til Hjertet. Saaledes bleve da disse Ord ved Guds medvirkende Naade Middel til min Opvækkelse og Omvendelse, og derfor ere de ogsaa blevne siddende i min Hukommelse.[21]

Det gikk opp og ned for henne i den åndelige utvikling også i den nærmest følgende tid, og hun skriver om sin tvil og sin tro, som lenge var som "en skjælvende og bævende Haand, der knapt kunde tage fat paa Guds Naade." Men omsider falt hun til ro med en fast forvissning om sine synders forlatelse.[22]

Med en styrket tro og en dypere forståelse av Guds frelsende nåde slo diktertrangen hos Berte Kanutte ut i full blomst, og i 1830 kunne hun levere den første delen av sitt sangverk til trykken. Det var de 47 første salmene i samlingen *Troens Frugt*, trykt på Ekset. Senere fulgte nye opplag med tilvekst av nye salmer, utgaven 1833 har 57 salmer, og utgaven 1836 hele 72. Etter hvert økte antallet til 99 salmer i denne samlingen. Det tyder på en periode med et avbalansert trosliv og en stadig sterkere

20 Også et par andre oppbyggelige skrifter fikk han utgitt, deriblant *En sand Christens Bøn til Gud*, 1834, med et par salmer og en betraktning, formodentlig av ham selv. Fet 2006, s. 99.

21 *Selvbiografien*, s. 31.

22 Ibid., s. 33; 37.

bevissthet om hennes kall til å nå mennesker med budskapet om Jesu stedfortredende frelsesverk. Det neste større bokprosjektet hennes var bønner og vers til den daglige husandakten i hjemmene, *Sjælens Morgen- og Aftenoffer*. Det ble levert til trykken 1. januar 1846. Dette året gjennomgikk Berte Kanutte en alvorlig sykdomsperiode, og hun ventet selv å dø, og diktet sin vakre salme "Min Levedag hen mod sin Aften skrider". Hun var så svak at hun ikke kunne skrive selv, og dikterte salmen til sin eldste sønn Knud.[23] Men hun kom seg over sykdommen og fikk leve videre og levere nye vers og betraktninger. I denne perioden fortsatte også brevskrivingen, som hun hadde benyttet seg av gjennom mange år, for å nå stadig nye mennesker med sine oppbyggelige tanker.

Mot slutten av livet ble Berte Kanutte preget av svekket hørsel, men det var en forkjølelse og en hjerneblødning som rammet henne og førte til hennes død 29. oktober 1859. Til gravferden hadde to av hennes sønner, Johannes og Knud, diktet hver sin avskjedssang, som viser at den dikteriske evnen også fantes hos hennes barn i noen grad. Johannes ga henne denne attesten:

> Om Kristi Kjærlighed du talte,
> Om Kristi Kjærlighed du sang,
> Og Kristi Kjærlighed afmalte
> Sig i dit Blik saa mangen Gang;
> Thi "Luen fra Guds Kjærlighed"
> Var i dit Hjerte sænket ned.[24]

Soknepresten Wraamanns tale ved gravferden søndag 13. november 1859 vitner om den brede anerkjennelse som hun hadde vunnet i sitt knapt 60-årige livsløp. Han minnet både ektefellen[25] og barna om den betydning hun hadde hatt for deres kristelige liv. Og han berømmet henne for hennes gode innflytelse, både i lokalsamfunnet og blant leserne av hennes skrifter.[26]

---

23 H. G. Heggtveit, i *To livsskildringer*, 1893, s. 36.

24 Trykt i *Før ikke udgivne Breve og Sange (1893), s. 72*. Også fra "gammelklokkeren" Anders Welle, og hans sønn og etterfølger, Hans Welle, forelå minnesanger, som ble tatt med i samme skrift.

25 Ektefellen, Amund Knutsson Aarflot, var syk, og døde et snaut halvår etter henne, 23. mars 1860.

26 "Der er visseligen ingen Saadan iblandt os, som ikke har Aarsag til at takke Herren for mangt et vækkende Ord, mangen kjærlig Trøst, mangen kristelig Paamindelse og Advarsel, som gjennem

Det er ikke lett å danne seg et dekkende bilde av personen Berte Kanutte Aarflot. Ut fra hennes salmer, og især brevene, får en inntrykk av en moden og selvbevisst kvinne, som vet hva hun står for, og som ikke viker tilbake for å si sin mening. Men samtidig tyder alt på at hun i sin omgang med mennesker kunne vise mildhet og omsorg, slik at hennes åndelige budskap satte spor. I hjemmet kunne forholdet til ektefellen by på utfordringer. Han skal ha vært noe hissig av gemytt, og streng i oppdragelsen, men morens mildhet dempet konfliktene. Sønnen Johannes skal ha fortalt på sine gamle dager at han opplevde at faren truet med ris når barna ikke opptrådte som de burde, mens Berte Kanutte søkte å roe ned situasjonen og heller snakke igjennom problemene med mildhet og søke løsninger i minnelighet.[27] Folk ellers mintes henne for hennes hjertevarme når noen kom i nød, og for hennes godgjørenhet og hjelpsomhet mot fattige og trengende. Bernt Støylen, som i sin biografi (1889/90) kan ha hentet informasjon både fra flere av barna, som ennå levde,[28] og fra bygdefolk som kjente henne før hennes død 30 år tidligere, beskriver flere trekk som kjennetegnet henne: Omtanken for mennesker nært og fjernt viste seg i brev og sanger som hun skrev til aktuelle begivenheter i sorg og glede. Hun viste stor personlig omsorg for syke og døende, som hun besøkte, selv når det var smittsomme sykdommer på ferde. Folk søkte heller til henne i sjelesorg enn til prestene, fordi hun opplevdes nær og lett å forstå. Støylen skriver:

> Denne djupe umsut for alle synte seg i all hennar ferd. Og Aarflot vart difyr ofta ein møtestad fyr dei syrgjande og kjempande sjæler, og dei var mange, som der fekk eit nytt livsmod, naar dei havde snakka med henne.[29]

Også Inga Tusvik, som hadde vokst opp i det vekkelsespregede miljøet i sunnmørsbygdene, gir en livsnær beskrivelse av hennes ettermæle:

---

hende er bleven dem til Del, ja for den velsignede Indflydelse af hendes stille, kristelige Vandrings tiltalende Exempel". *Før ikke udgivne Breve og Sange (1893), s. 69.*

27 Inga Tusvik, med hjemmel i etterretninger fra Johanne, datter av Johannes. Tusvik 1950, s. 12; 17.

28 Knud d. 1896, Johannes d. 1891, Sivert, d. 1910, Severine, d. 1894, Gurine d. 1895.

29 *Før ikke udgivne Breve og Sange (1893), s. 37.*

> Små og store, unge og eldre frå heimbygda og lenger ifrå ville gjerne syne henne den siste æra og takke for alt ho hadde vore for dei, og dei kjende det som ei god mor, ein trøystestad i naud og motgang og ein stor kristenførar var gått frå dei.[30]

Hun fremsto med autoritet; med strenghet og mildhet styrte hun hjerter, slik at folk kom på nye tanker, tok troen på alvor og endret adferd. Et personlig farget bilde finner vi hos prosten M. J. Wefring, som beretter om et besøk han avla i Aarflot-gården på en av sine reiser. Høsten 1834 hadde han lagt turen til Sunnmøre, og han skildrer møtet med Berte Kanutte slik:

> Jeg besøgte Berthe Canutte Aarflot, der var gift med Amund Stølen.[31] Jeg kjendte hendes religiøse Sange, som i høi Grad havde tiltalt mig. Da jeg kom ind paa Gaarden, spurgte jeg en Gut, der kom mig imøde, om Husbondsfolket var hjemme. "Ja, sagde han, Far og Mor staar nu paa Laaven og tærsker" Jeg gik derhen og fandt det ogsaa saaledes. Efter en liden Stund forlot Hustruen Arbeidet og bad mig at gaa ind i Dagligværelset. Den Dag jeg tilbragte i hendes Hjem, indtager en kjær Plads i mine Erindringer. Berthe Canutte var en i sjelden Grad fintfølende og med stor Takt begavet Kvinde. Hun var ikke meget snaksom; men naar hun talte om aandelige Ting, fik man en levende Fornemmelse af, at hun lagde sit Hjerte ind i Ordene, Hendes Tale og Omgjængelse bar Ydmyghedens og Stilhedens Præg. Det forekom mig, som om hun laa ved Jesu Fødder og lyttede til hans Tale, og at hun havde valgt sit Sted ved siden af Maria. Naar Talen gjaldt andre, var hun meget forsiktig i sine Ord og meget mildt dømmende. Vennerne saa altid op til hende med den største Tillid og Hengivenhed, og man kunde ikke nyde hendes Venskab uden at modtage aandelige og ethiske Impulser.[32]

Det er verdt å merke seg at Berte Kanutte tok del i gårdsarbeidet, men også at hun snart viste den fremmede gjesten oppmerksomhet og ba ham inn i hjemmet. Prost Wefring var en oppmerksom iakttaker av liv og hendelser under sine mange reiser i inn- og utland, og som et samtidsvitnesbyrd er hans omtale av Berte Kanutte antakelig det nærmeste en kan komme til en tidsriktig skildring av hennes karakter. Den svarer også godt til de

---

30 Tusvik 1950, s. 20 om oppslutningen ved gravferden.

31 Gården var matrikkelført som Aarflot, men på folkemunne gikk gården ofte under omtalen "Stølen" eller "Støylen", fordi den i tidligere tider hadde vært brukt til stølsdrift. Maurits Aarflot: *Sivert Aarflot og hans samtid*, Volda 1951, s. 13.

32 M. J. Wefring: *Minder fra mit Reiseliv*, Kra. 1897 s. 17.

vitnesbyrd som er kjent fra hennes barn, og fra andre etterkommere og bekjente.

Wefring forteller også at han deltok sammen med henne på en "Opbyggelse", på gården Barstad. Det viser at hun også var aktiv i samlinger utenfor hjemmet. Prostens beskrivelse av hennes bidrag i denne sammenheng gir et interessant øyeblikksbilde av hvordan hun virket på sine tilhørere:

> Der holdt hun en saa inderlig Bøn, der bevægede os alle, som hørte den. Men den samme Ydmyghedens og Sagtmodighedens Aand, der gav hendes øvrige Tale og Færd sit kristelige og opbyggelige Præg, udtalte sig ogsaa i hendes Bøn.[33]

En beskrivelse av Berte Kanuttes personlighet, basert på inntrykk fra familie og omtalen i lokalmiljøet, har Inga Tusvik gitt i følgende ord:

> Det folk kanskje mest la merke til, var augo; for dei var milde og kjærlege, men såg ein nærare etter, var der ein loge i dei, noko brennande, som liksom såg gjennom den ytre maska dei hadde teke på seg, og dei kjende det ofte som ho skjøna kva som budde djupt inne i hugen deira. Ho var ein personlegdom med klare tankar og djup kristeleg idealisme, så ørstingane gjer rett når dei nevner henne med vyrdnad og age.[34]

Hermann Norendal gir henne i sin salmehistoriske studie følgende karakteristikk: "From, fintfølende, begavet og virksom som hun var, staar hun den dag i dag som haugianismens ypperste og mest innflytelsesrike kvinne."[35]

Det er vanskelig å si hvilken betydning selve det haugianske miljø hadde for Berte Kanuttes utvikling. Det var vel et forhold av gjensidig påvirkning. Haugianernes vennesamfunn var fra én side sett et produkt av den rådende tendens til sammenslutninger av personer i et fellesskap med sammenfallende interesser av forskjellig art. Man talte om "associationsaanden", som ga seg utslag i dannelsen av foreninger for allmennyttige eller sosiale formål. En rekke bondeforeninger ble stiftet på begynnelsen av 1800-tallet. De første måteholdsforeninger ble stiftet i 1836, og i løpet av ni år ble det en landsomfattende organisasjon. På det

33 Ibid.
34 Tusvik 1950, s. 19.
35 Norendal, 1929, s. 23.

borgerlige plan våknet interessen for forsikringsselskaper, banker og liknende. Det Kongelige Selskab for Norges Vel er sprunget frem av denne tendensen, og er i virkeligheten den eldste landsomfattende organisasjon i Norge (grunnlagt i 1809). Sivert Aarflot stiftet i 1811 "Selskabet for Volden Præstegjælds Vel", som etter hvert tok ansvar for flere allmennyttige oppgaver. Grunnloven i 1814 ga folk større frimodighet til å fremstå med egne meninger. Det ble større mulighet for grupper med felles oppfatninger til å kjempe for sine program. Folkepedagogisk fremmet de nye foreningene et demokratisk tenkesett. Folk lærte seg å diskutere problemer og spørsmål av felles interesse. De lærte å ta ansvar i styrer og komiteer. Det økende kunnskapsnivå ga makt til å stå for egne saker. Jostein Fet peker på at Berte Kanutte og andre kjente fra haugianermiljøet i Ørsta og Volda var "eksponentar for ein litterær kultur som batt trusbrør og -systrer saman i eit tett sosialt og åndeleg nettverk."[36]

Men også på det kristelige plan våknet trangen til fellesskap. Det var både en sosial og en religiøs drivkraft i denne utviklingen. Trangen til å søke støtte og fellesskap hos likesinnede ga seg utslag i uformelle fora som de haugianske vennesamfunn. Takket være Hans Nielsen Hauges landsomfattende virksomhet, og hans evne til å holde kontakt med sine tilhengere gjennom en utstrakt brevkommunikasjon, fikk i virkeligheten haugianismen karakter av en landsomfattende bevegelse med sine egne kjennetegn: vekkelse, alvorlig livsførsel, respekt for de åndelige ledere, lekmannsforkynnelse og likestilling mellom kvinner og menn i venneflokken. I denne sammenheng fremsto Berte Kanutte både som mottakende og givende. Hun har åpenbart vært båret av fellesskapet, og har mottatt åndelige impulser fra kristne "brødre" og "søstre", slik brevene hennes vitner om. Brev og samtaler ble brukt som et åndelig påvirkningsmiddel. Men samtidig har hun vært seg bevisst et eget kall til å forkynne og formidle evangeliet, og dermed har hun fremstått med myndighet innenfor et område som ellers i den rådende kultur var forbeholdt prestene. Ikke minst på dette området ble hun en forløper både for lekmannsbevegelsen og for kvinnefrigjøringen som fulgte senere.

36 Fet 1995, s. 193.

På en måte fremstår Berte Kanutte Aarflot gjennom sin virksomhet med en dobbelt utfordring i forhold til det litterære miljøet. Som representant for lekfolket bryter hun det tradisjonelle mønster hvor geistligheten hadde monopol på å utlegge Guds ord, og som kvinne gir hun et tydelig varsel om at den tidligere mannsdominansen i forvaltningen av kultur- og åndslivet ville bli avløst av likestilling og respekt også for kvinnenes bidrag. Den store utbredelsen av hennes skrifter viser at det jevne folk hadde en romsligere vurderingsskala enn den kulturelle eliten. På denne bakgrunn er det påfallende at hennes verker, som ble elsket av lekfolket, ikke satte større spor i den offisielle utformingen av salmeskatten.

KAPITTEL 3

Berte Kanutte Aarflots skrifter

De første sangene skrev hun som nevnt allerede i ungdomsårene, og de forelå ferdig utarbeidet før hun giftet seg i 1816. Samlingen besto opprinnelig av åtte sanger pluss et rimet "Aftensuk". Et par nye sanger ble føyet til i de to neste utgavene. En av hennes søstre viste dem til faren før han døde i 1817, og han ba sin sønn sørge for å få dem trykt på trykkeriet han hadde etablert på Ekset i Volda i 1809. Faren redigerte sangene og ga dem tittelen: *En gudelskende Sjels opbyggelige Sange*.[37] Første utgave kom ikke før i 1820, og den ble senere utgitt med tre tillegg fra trykkeriet på Ekset, og senere i flere opplag i Bergen. Sangene levde sitt liv som et eget skrift, til de ble tatt med i den første samlede utgaven av hennes skrifter i 1854.

Det som må regnes som hennes hovedverk, og som la grunnlaget for hennes ry som salmedikter, var salmesamlingen *Troens Frugt* (Siteres som TF), som først kom i en utgave uten årstall, men som antakelig må være utgitt i 1830, også den fra trykkeriet på Ekset. Samlingen var delt i to avsnitt, Det første inneholdt "En kjærlig Opmuntring til alle uomvendte Mennesker at haste med at redde deres Sjæle og ikke forsømme Naadens dyrebare Tid, men ved Guds Ord og Aand lade sig indlede i Saliggjørelsens Orden" (nr. 1–15), og innholdet i salmene svarte i det hele til denne beskrivelsen. Det andre avsnittet hadde overskriften: "Mest om Guds Førelse med Forfatterinden, hans utrættelige Naadearbeide og

37 Farens forord til denne samlingen lyder slik: "I 1817 under min Sygdom i Juni Maaned blev denne lille Samling af Sange mig forevist, som jeg fandt indeholde en Sjels Hengivenhed til Gud; dog at nogle Ord kunde forandres til et mere passende Udtryk, hvilket jeg dog ei ansaa nødigt, da jeg veed, at en enfoldig Sjels i Gudelighed fremsatte Tanker ofte virker mere, end en med kunstig Veltalenhed sammensat Prædiken, hvorfor jeg bad min Søn besørge Samlingen trykt i den Orden den forefandtes". *En gudelskende Sjels opbyggelige Sange*, 1978, s. 4.

Kald til Omvendelse, samt noget om hendes indvortes Strid og Arbeide" (Nr. 16–47). I dette avsnittet forekom noen karakteristiske salmer med selvbiografisk tilsnitt, (nr. 16, 20, 31) og en Julesang og en Nyttårssang, foruten vanlige salmer med beskrivelse av troens kamp og strid. To nye utgaver av salmene kom fra trykkeriet i Volda i 1833 og 1836, med et tillegg fra nr. 48–72. Her finnes leilighetssanger til konfirmasjon og gravferd, en morgensang og en nattverdssalme, og pasjonssalmen "O Lam, jeg ser deg fuld af Saar". Senere utgaver fikk enda et tillegg, (nr. 73–88), "bestaaende af femten, dels nye og dels forhen særskilt aftrykte sange", Dette var stort sett leilighetssanger, skrevet i førbindelse med dødsfall, ulykker eller begivenheter i familien, deriblant to sanger skrevet i 1830, da hennes sjette barn døde etter 17 uker og noen dager (nr. 78 og 79). Et tredje tillegg, bestående av leilighetssanger, avsluttet samlingen, deriblant en sang skrevet i anledning broren, Rasmus sin død i 1845 (nr. 90), og en sørgesang i anledning storbrannen i 1844, som raserte Ekset-gårdens mange bygninger, bortsett fra annekset der trykkeriet var plassert. Det samlede antall sanger var dermed kommet opp i 99. De seneste opplag av boken inntil det 9. opplag ble utgitt i Bergen.

I likhet med mange andre forfattere av oppbyggelsesbøker i samtiden skrev Berte Kanutte også en samling bønner til den daglige morgen- og aftenandakt i hjemmet. På denne tid sto husandakten ennå sterkt, og det var et stort marked for materiale som kunne brukes ved slike anledninger. I samlingen *Sjælens Morgen – og Aftenoffer* (siteres som SMA) leverer Berte Kanutte sitt bidrag til denne litteraturen. Her fulgte hun et nøye gjennomført skjema, og hun må ha arbeidet lenge og grundig med skriftet. Formen har hun funnet forbilder til bl.a. hos Thomas Kingo (1634–1703) og hos Samuel Olsen Bruun (o.1656–1694), men hun gjennomfører et fast mønster som hun selv har valgt for alle andaktene.

Kingos salmebok inneholdt som tillegg til salmene et avsnitt med "Morgen og Aften-Bønner til hver Dag i Ugen". Bønnene innledes med et rimet prosadikt ("Hjertesuk"), som kunne være ganske omfattende, f.eks. til *Onsdag morgen*, med 24 linjer, og *Onsdag aften* med 30 linjer.[38] Deretter følger bønnen for dagen, av varierende lengde. Hos *Samuel Olsen*

38 *Kingos Psalmebog.*, København, 1745, s. 542.

Bruun finner vi i ukebønnene først et firelinjet vers, dernest noen punkter til ettertanke, og så selve bønnen for dagen. (Eksempel: Innledningen til "*Søndags Morgen-Andagt*" "Op, min Sjæl, ey lenger hviile, / Hør Sabbathens hellig Bud, / Op, i Herrens Hus at iile, / Der forlyst dig i din GUD").[39]

Hos Berte Kanutte finner vi først et rimet prosadikt ("Suk"), som varierer i lengde fra vel 30 til over 60 linjer. Deretter følger bønnen, som også ofte har sitater fra andre forfattere, og til slutt følger en sang eller salme i verseform med melodiangivelse. Forordet til dette skriftet er datert 1. januar 1846, og viser dermed at det er blitt ferdigstilt før den alvorlige sykdomsperiode som hun opplevde i 1846, og som hun tenkte hun ikke ville overleve. Også denne samlingen ble først trykt i Aarflots trykkeri (1846), men senere utgaver ble publisert i Bergen. Ved siden av bønnene til morgen og aften i ukedagene kom det også med en "Betragtning" over Joh. 17:3, og en salme for hver av de fire årstider, samt salmen "Min Levedag hen mod sin Aften skrider", som hun skrev under sykdomsperioden i 1846. Til sammen er det dermed 19 nye salmer som er trykt her, alle med melodianvisning. Den litterære kategorien oppbyggelige bønner eller betraktninger fantes i store mengder i den andaktslitteratur som fremkom i samtiden. Det var mange varianter, både i form og innhold. De fleste bønner var nok beregnet på den private andakt, men mange ble lest høyt når flere var samlet. Også spontan bønn kunne forekomme, slik vi har sett at Berte Kanuttes bønn under møtet der prost Wefring deltok, gjorde sterkt inntrykk. De rundt 35 bønnetekster som finnes spredt i Berte Kanuttes skrifter viser stor variasjon, men også noen felles trekk. Hun åpner som regel med en rekke tiltaleformer til Guddommen, både Faderen, Sønnen og Ånden.[40] Gjennom bønnene, som kan variere fra et par til vel tre sider, fører hun en frimodig samtale med Gud, ofte med bønn om hjelp i den åndelige strid eller takk for Guds omsorg og frelsens gaver, og i de fleste bønnene en alvorlig forbønn om omvendelse og utholdenhet på troens vei for sine medborgere.

---

39 Samuel Olsen Bruun: *Den sjungende Tiids-Fordriv, eller Korsets Frugt*, Kbh 1757, s. 2.

40 For eksempel: "O, al Naadens og Godheds Gud" (SMA s. 2); "Al Barmhjertigheds Fader og Trøstens Gud" (SMA s. 39); O du evige, uendelige og godhedsfulde Gud og kjære Fader" (SMA s. 60); "Du almægtige, evige og uforanderlige Gud og Fader" (SÅH s. 33); og den personlig formede "O du, mit Livs Herre og himmelske Fader" (SÅH s. 38).

Etter at Berte Kanutte Aarflot kom seg igjen fra sykdomsperioden, skrev hun etter anmodning fra andre en ny samling med betraktninger og bønner, denne gang til de store høytidsdager i kirkeåret: *Sjelens aandelige Høitidsglæde* (Siteres som SÅH) 1. utg. Bergen, (1853). Også denne følger det redaksjonelle mønster med et rimet vers som innledning, men her bare med 6–12 linjer. Her finner vi oftere at hun siterer vers fra andre forfattere, som Thomas Kingo og Hans Adolph Brorson (1694–1764). Etter innledningsverset følger en bønn eller betraktning, med god innlevelse i høytidsdagens karakter, og det hele avsluttes med en sang/salme med melodiangivelse. Det store antall siterte vers (32) fra andre kilder, i tillegg til de 27 som innleder bønnene for hver av årets høytidsdager (med helgeaftener i forkant og annendager i etterkant), kan tyde på at Berte Kanutte i dette stadiet av sitt liv har kunnet sitte mer i ro, med lettere tilgang til den salmelitteratur og oppbyggelige skrifter som hun hadde samlet. Hennes egne betraktninger eller bønneformuleringer er også noe fyldigere og mer gjennomarbeidet enn i tidligere skrifter. Syv av bønnene omtales som "betragtninger", mens de resterende 20 beskrives som bønner. Det er tydelig at Berte Kanutte har gudstjenesten og kirkeåret som den større åndelige ramme om sin fromhet, og mange av disse stykkene gir gode innspill til feiringen av kirkens store høytider. Til sammen er det i denne utgaven 27 sanger knyttet til høytidene, pluss et tillegg på tre salmer, deriblant salmen "En aandelig Sang, indeholdende Bøn for de arme Hedninger", som var diktet i 1851.

Et betydelig bidrag til forståelsen av Berte Kanuttes rolle som åndelig veileder i samtiden finner vi i skriftet *Religiøse Breve* (siteres som RB), som er blitt til over lang tid og berører personer og begivenheter på forskjellige stadier i hennes liv. Den første samlingen ble trykt i Bergen i 1844 og inneholdt 27 brev, mens den neste samlingen fra 1853 hadde økt antallet til 53. Da 5. og siste opplag ble utgitt i samleutgaven i 1874, var tallet blitt 58. Disse brevene er stilet til enkeltpersoner eller en gruppe personer, og har karakteren av sjelesørgeriske betraktninger, enten som svar på henvendelser hun har mottatt, eller på initiativ fra henne selv. Bortsett fra noen få av brevene til medlemmer av hennes egen familie er adressatene anonymisert. I flere tilfeller er det tydelig at brevene er

stilet til grupper som synes å svare til de haugianske vennesamfunn. Med et anhang av noen leilighetssanger (16) og en ny morgen- og aftenbønn, pluss 2 bordvers, i tillegg til de 163 sidene som brevene omfatter, er dette i virkeligheten det mest omfangsrike av hennes skrifter (192 sider). Men hertil skal bemerkes at hennes sønn, Knud Aarflot, i 1893 offentliggjorde 11 tidligere utrykte brev, med samme preg som de tidligere, slik at samlingen av slike sjelesørgeriske brev kom opp i 69.

Mot slutten av sitt liv skrev Berte Kanutte en omfattende *selvbiografi*, der hun skildrer sin egen livs- og troshistorie. Biografien ble trykt i Ekset-trykkeriet, som nå ble bestyrt av hennes brorsønn, Mauritz Aarflot, men som utgiver figurerte hennes sønn, Johannes Aarflot.[41] Her knytter hun sin egen selvopplevelse til en lang rekke sitater fra andres litterære frembringelser, som hun mener kaster lys over noen av hennes egne erfaringer. Litterært fremstår denne beretning som en særegen del av hennes forfatterskap, og med sin lengde blir den en viktig kilde til hennes livshistorie.

En *samlet utgave* av Berte Kanutte Aarflots skrifter ble utgitt i Bergen i 1854, med tittelen *Smuler til Næring for Livet i Gud*.[42] De enkelte skriftene hadde kommet i en rekke opplag gjennom årene, og fortsatt ble enkelte hefter trykt og utgitt separat. Det var nå boktrykkerfirmaet Beyer i Bergen som sto for utgivelsene. Samleutgaven har 628 sider tekst, og viser omfanget av Berte Kanuttes litterære produksjon. En utgave fra 1874 ser ut til å ha fått stor utbredelse. Denne utgaven angir opplagsår for de senest brukte utgaver av enkeltskriftene. Til sammen viser den til 33 opplag. Det er denne utgaven som er benyttet her i undersøkelsen som følger.[43]

---

41 Originalen utgitt i 1860, sammen med presten Wraamanns tale ved gravferden og noen minnedikt. Utgitt på nytt i 1978 sammen med noen sanger og et opptrykk av ungdomsskriftet *En gudelskende Sjæls opbyggelige Sange*. Utgiver: Ragnar Ørstavik og Vebjørn Aarflot, trykt i Volda Trykkeri – *Selvbiografien*: s. 21–38. Det er denne utgaven som blir benyttet i det følgende.

42 Det har tidligere vært anført at samleutgaven først var utgitt i perioden 1856–62, men et eksemplar som finnes i Nasjonalbiblioteket (digitalisert utgave gjennom Menighetsfakultetets bibliotek), viser ved tittelsiden og innholdsfortegnelsen at utgiveråret var 1854 (trykt hos Beyer i Bergen).

43 Et eksemplar av førsteutgaven er bevart med en hilsen i vakker og tydelig håndskrift fra Berte Kanutte til sokneprest Wraamann: "Til den tro og nidkjære Herrens Tjener Herr, Pastor H. N.

I 1893 utga en av Berte Kanuttes sønner, Knud Aarflot, noen tidligere utrykte brev og sanger etter moren, som et *tillegg* til to livsskildringer om henne, skrevet av henholdsvis Bernt Støylen og H. G. Heggtveit.[44] Samlingen inneholdt som nevnt 11 brev, hovedsakelig stilet til medlemmer av familien. I tillegg kom fem sanger med vanlig oppbyggelig innhold, deriblant en "Foraarssang", og fire sørgesanger, knyttet til dødsfall i nærmiljøet – ett av dem forfattet så sent som i 1858, året før Berte Kanutte døde. Endelig finner vi også en salme med selvbiografisk innhold: "En i Modgangs Skole prøvet Kvindes Tilbageblik paa det forsvundne Liv". Til sammen finner vi dermed 186 selvstendige salmer fra hennes hånd, spredt gjennom alle skriftene, alle med melodihenvisninger. To av de trykte salmene er dubletter. I dette skriftet finnes også presten Wraamanns tale ved graven, og en avskjedssang fra hver av sønnene, Johannes og Knud.[45]

Det kunne være naturlig å anlegge en litterær betraktning om hva som konstituerer en *salme*, til forskjell fra en *sang* eller et stemningsfullt dikt. Det er ikke nok at det dikteriske motiv er interessant og taler om bestemte sider ved den religiøse følelse eller den subjektive kristne virkelighetsforståelse. Salmen skal ha bibelsk substans, gjenspeile den kristne frelsesforståelse og være uttrykk for det almenngyldige i den kristne tro. I arbeidet med revisjon av kirkens salmebok gjennom flere omganger har det helt siden det omfattende og banebrytende arbeid av Magnus Brostrup Landstad (1802–1880) vært hensynet til salmens bruksverdi som et kollektivt uttrykk for menighetens samlede troserfaring som har vært et hovedkriterium. Med sin fine, folkelige språkfølelse, oppøvd under innsamlingen av norske folketoner, og med sin dype poetiske skaperevne, hadde Landstad utrettet et mesterverk i sitt salmearbeid. Men da salmeboken forelå med departementets godkjenning i 1869 (første trykte utgave 1870), hadde han ikke funnet plass til noen av Berte Kanuttes bidrag, enda de forelå i

Wraamann, med særdeles Høiagtelse og Hengivenhed fra Forfatterinden". Wraamann kom til Volda og Ørsta som sokneprest i 1855.

44 Se note 8, *Tillegget* har egen forside og sidetall: "Før ikke udgivne Breve og Sange af Berte Kanutte Aarflot". Egsæt 1893. Siteres som *Før ikke udgivne Breve og Sange*.

45 Ragnar Ørstavik har i *Tidsskrift for Sunnmøre Historielag* offentliggjort en oversikt over Berte Kanutte Aarflots salmer. Her gir han en grundig, samlet oversikt, både over salmenes plassering i Berte Kanuttes skrifter, og over meloditilfanget. "Berte Canutte Aarflot, Register over salmar og songar", *Tidsskrift for Sunnmøre Historielag*, 1971–1972.

mange opplag og var mye i bruk blant det vakte lekfolket. Det er likevel interessant at Andreas Hauge, i sitt utkast til en *Psalmebog til Kirke- og Huus-Andagt* (1863), hadde tatt med en av Berte Kanuttes salmer: "I Verdens Lyst at dvæle".[46] Kan hende har Hans Nielsen Hauges sønn ønsket å vise respekt for en anerkjent haugianerkvinnes litterære produksjon.

Til spørsmålet om hva som karakteriserer en ekte salme, kan det være interessant her å anføre noen linjer fra den utførlige motivasjon som "Salmeboknemnda" fra 1954 ga uttrykk for, da den etter fjorten års arbeid la frem sin innstilling til en *Felles salmebok for Den norske kirke* i 1968:

1. *Dogmatisk* må salmeboken gi et mest mulig klart og fyldig uttrykk for kristen tro og kristent liv, i samsvar med Den hellige skrift og vår kirkes bekjennelse.
2. Det er viktig å bevare "*den historisk saklige sammenheng*" som kirken står i, dvs. først og fremst til reformasjonsarven, slik den er formidlet gjennom salmehistorien.
3. Salmebokens plass er prinsipielt i *gudstjenesten*, og dens liturgiske funksjon er å gi uttrykk for menighetens bekjennelse, lovprisning og takk. Salmen er et svar på det som Gud taler til hjertene og virker i dem og i fellesskapet. Derfor må salmen unngå det ensidig subjektiverende.[47]

Berte Kanuttes salmer og sanger befinner seg nok i hovedsak innenfor de to første kriteriene som her er nevnt, gjennomsyret som de er av bibelsk substans og reformatorisk tro. Men de fleste av Berte Kanuttes salmer fremstår nærmest som sanger, med et individuelt preg, og de egner seg derfor i liten grad som salmer, beregnet på kollektiv avsyngelse i en gudstjenstlig ramme. Det er rimelig å anta at den mest omfattende bruk av hennes salmer har vært ved den daglige husandakt i hjemmene, og da vel så ofte lest som sunget. Inga Tusvik skriver om salmen "O Lam, jeg ser dig fuld af Saar" (TF nr. 70) at "denne salmen er ein av dei mest sungne på Sunnmøre i dag. Det går ikkje ei påskehelg utan ein kan høyre han på møte eller i heimane".[48] Oluf Holck gir denne generelle bedømmelse av salmediktningen ved overgangen mellom ortodoksien og pietismen, og

46 nr. 575 hos Hauge, nr. 34 i TF.
47 Se NOU 1981:40 "*Norsk Salmebok*". Forslag til felles salmebok for Den norske kirke, s. 8.
48 Tusvik 1950, s. 51.

han treffer med denne kommentaren også ganske godt det bidrag som Berte Kanutte Aarflot senere leverte til norsk salmesang:

> Man merker en hjertenes grepethet som ikke i ringe grad modifiserer det almindelige bilde av det 17. aarhundres lutherske ortodoksi. Allerede rent ytre sett er de norske salmesamlinger fra denne tid et utslag av den voksende subjektive og aktive tilslutning til religionen … De aller fleste av de norske salmer synes aa være beregnet paa privatandaktens gudstjeneste. De har mere karakteren av aa være lønnkammerets hjerteutgydelser enn aa være kirkelige menighetssalmer. Mange av salmesamlingene kan forsaavidt nærmest karakteriseres som bønnebøker paa vers.[49]

En utpreget litteraturhistorisk betraktning finner vi hos Fredrik Paasche, som omtaler Berte Kanutte Aarflot i sin omfattende fremstilling av Norges litteratur. Han kommenterer først hennes brev på denne måten: "I Religiøse Breve taler hun som den der har myndighet, og samtidig i varm fellesskapsfølelse". Om hennes åndelige sanger har han mer kritiske kommentarer. Han sier at de mangler selvstendighet, og er avhengige av arven fra andre diktere, som Dorothe Engelbretsdatter, Brorson og Kingo. "Hun holder seg til det alminnelige, de slitte uttrykk, hun mestrer ikke det som har særpreg. Men midt i det tilvante hun gjentar, kommer ord som stor inderlighet har gjort til sine egne, vi hører bare henne, det gamle er blitt nytt."[50]

I denne undersøkelsen er det ikke gjort noe forsøk på en omfattende litterær bedømmelse av hennes sangkunst. Hovedanlegget er å søke etter de bærende teologiske og oppbyggelige tanker i hennes produksjon, og dermed lytte til den åndelige og sjelesørgeriske tone i Berte Kanutte Aarflots budskap. Men det er likevel et påfallende trekk ved både hennes salmer og hennes bønner og brev at de er preget av en sterk understreking av de objektive kriterier for en luthersk frelsesforståelse som preger store deler av den øvrige salmelitteraturen i denne perioden.

---

49 Oluf Holck: *Norsk salmediktning i 2. halvdel av det 17. aarhundre.* Norvegia Sacra, 1925, s. 93 f.

50 Fredrik Paasche: *Norges Litteratur*. Bd. 3: Fra 1814 til 1850-årene. Ny utgave ved Paulus Svendsen, Oslo 1959. s. 376.

KAPITTEL 4

Berte Kanutte Aarflots motiver for å skrive

Det kan synes påfallende at en alminnelig bondekone, uten videregående utdannelse, tar fatt på et så omfattende litterært prosjekt som det Berte Kanutte Aarflot faktisk leverte. Skrivingen fant sted i ledige stunder, innimellom arbeidet med de huslige sysler som fulgte med et beskjedent gårdsbruk, og med de daglige avbrudd som fødsel og oppdragelse av syv barn medførte. Hennes selvbiografi gir noen momenter til forståelse av hennes livsutvikling, selv om den gjennomgående linje her er den åndelige prosess som hun gjennomlevet. Det ser ut som om hun hadde en forholdsvis jevn profil gjennom årene i sin skriveaktivitet, når først forfattertalentet løsnet, og det kom nye skrifter med jevne mellomrom, ofte slik at nye opptrykk fikk nye tillegg som var blitt til siden forrige utgave. Det er påfallende at hun fortsatte å skrive sanger og brev i samme tempo, også etter den alvorlige sykdomsperioden i 1846, og like til de siste par–tre årene av hennes levetid frem mot dødsåret 1859. Hva var det som drev henne til denne virksomheten og ga henne frimodighet til å gripe til pennen gjennom en så lang periode av sitt liv?

En enkel grunn kan være hennes oppdagelse av at hun fikk det så godt til. Tross hennes stadige forsikringer om at hun var lite skikket til å forestå en så stor tjeneste for Vårherre og sine medmennesker, må det ha vært en stor tilfredsstillelse å se at det falt lett å omsette tanker og erfaringer til ofte flytende rim og sanger. Hun hadde tydelig også gode leseevner og var vel bevandret i samtidens oppbyggelige litteratur. Hun hadde fått med seg en religiøs impuls fra moren, Gunhild, som var knyttet til det kristelige miljø som vokste frem etter Hans Nielsen Hauges første besøk. Og hun hadde også arvet noe av den skrivekultur som hennes far, opplysningsmannen, representerte. Det hjalp vel også på skrivetempoet at barna etter hvert ble større og krevde mindre oppfølging hjemme. Det

kan forklare at den dikteriske impuls og den litterære aktiviteten holdt seg også i hennes eldre år.

Men selv har hun gitt mange vitnesbyrd om at hun så på skrivearbeidet som et kall fra Gud, og at hun så det som en gudgitt oppgave og en kristenplikt å bruke de evnene hun hadde, til å vitne for sine medmennsker gjennom sine sanger og brev og oppbyggelige tanker og formaninger. I flere av sine skrifter kommer hun inn på dette. Allerede i den første utgaven av salmer i *Troens Frugt* (TF) gjør hun i *innledningen* rede for sine motiver til å bringe dette materiale frem for lyset:

> Nu følte jeg undertiden en inderlig Lyst og Kjærlighedens Dragelse til at gjøre andre opmerksomme paa det samme, thi Sandheden af vor Frelsers Ord vidnede tydeligen i mit Hjerte. … Under slige Betragtninger med sammenføiet aandeligt og timeligt Arbeide, ere disse enfoldige Sange Tid efter anden kommet mig i Tankerne. Herren, den Algode, fra hvem de ere udgangne, han velsigne dem med sin Aands kraftige Virkning paa Hjerterne, at de maatte blive en Livsens Lugt til Livet for de Sjæle, som dem enten høre eller selv betragte. (TF s. 15)

Mot slutten i forordet vender hun sine tanker i en lang bønn til Faderen, "som er den som virker i os baade at ville og udrette efter sin Behagelighed" (Fil 2,13) – "O, saa antag dog af Naade denne lille Troens Frugt, som her bringes frem for Lyset, og som du selv ved din Aand har virket. Velsign for din Kjærligheds Skyld de Ord som den indeholder, at de ikke maatte blive Nogen til Forargelse, men i hvad Forfatning Sjælene befindes at være, de dog maa drage en sand og salig Nytte deraf." Hun er opptatt av at de sikre må vekkes, de som har vært vakt, men holder på å falle i søvn, må oppvekkes på nytt ("ryk dem som Brande ud af Ilden"), og de som er kommet lenger på veien må grunnfestes (TF s. 17f.).

Også i innledningen til *Religiøse Breve* (RB) skriver Berte Kanutte ganske utførlig om hvordan hun ser på sin skrivevirksomhet og hva den skal tjene til:

> Og da Guds Ord lærer os, at Hjertets Tro og Mundens Bekjendelse skal følges ad og være Et, saa har det vært bevæggrunden til, at jeg skrev disse Breve, at jeg ikke vilde skjule Sandheden, men tilkjendegive mine Medmennesker, hvad jeg ved Guds blotte uforskyldte Naade og Kjærlighed havde følt, erfaret og troede i

> mit Hjerte. … Og dette hans Kjærligheds Lys og Liv, som han af Naade lod mig vederfares, virkede da en indre Lyst og Længsel i min Sjæl til at tale om Guds Vilje. (RB, s. VII)

Med et lettfattelig bilde for bondefolk som strevet for å få et lønnsomt jordbruk, skriver hun:

> Gjennemfur du selv Hjerterne med din Aandsplog, og lad din Aand og medvirkende Naade selv rydde Hindringerne af Veien, saa at ikke Alt maatte falde blandt Torner og kvæles, eller paa Klippegrund, saa det skulde visne, fordi det ikke fandt Vædske; men gjør det, o Herre! At dog Noget deraf maatte falde i god Jord og bære Frugter, dig, o Gud! Til Lov. Pris og Ære – og om ikke mer end en eneste Sjæl kunde derved komme til Sandheds Erkjendelse og bevæges til at forsage Syndens Vei og søge Renselse, Lægedom og Retfærdighed i Jesu Blod og Saar, saa den blev frelst fra evig Død og Fordærvelse, da var det en Vinding større end den gandske Verden, og min Møie var da overmaade vel belønnet. (RB s. VIII)

Liknende begrunnelser fremkommer også i de to samlingene hun forfattet med bønner og salmer til morgenandakten i hjemmet og til de kirkelige høytidsdager i kirkeåret. Først skildrer hun sitt anliggende i forordet til *Sjælens Morgen-og Aftenoffer* (SMA) i en henvendelse til Gud, som har gitt henne både evnen og oppdraget til å skrive:

> Saa se da og, o Gud, med Naade og Velbehag ned til denne lille og ringe Skjærv, som her føres til Lyset, og læg din guddommelige Kraft og Velsignelse til de faa og enfoldige Ord, som dette lille Morgen- og Aftenoffer indeholder. Ja, lad din Aands Kraft og din Naades Virkning ledsage dette lille Skrift, saa at de, som i en redelig Hensigt gjennemlæse disse Blade, ei maa have spildt Tiden unyttig. … Med dette inderlige og hjertelige Ønske opofrer jeg da dette lille Skrift til dig, min kjære himmelske Fader, og giver dig hermed din egen Gave tilbage. (SMA s. III–IV)

Mot slutten av livet må hun gå enda en omgang med seg selv for å få frimodighet til å ta fatt på et nytt skrift. Vi blir innviet i hennes tanker i innledningen til *Sjælens aandelige Høitidsglæde* (SÅH):

> Efterat jeg ved at føle at mine Kræfter, dels af tiltagende Alder og dels af adskillige Prøvelser og Gjenvordigheder, ere meget svækkede havde besluttet ikke at forfatte flere Bøger, blev jeg af en kjær Ven og Broder i Kristo anmodet om at forfatte Bønner og Sanger paa Kirkeaarets Høitider,. … (og) da der nu i vore Dage er saa rigeligt af Guds Ords rene og saliggjørende Sandheder, som … næst hans egen Søn, som han hengav for os, er det dyrebareste Klenodie, der os er givet, hvorfor han ogsaa vil, at vi, som Luther siger, skulle holde det høit og i Ære, det gjerne baade høre af Andre og lære Andre.[51] … saa tænkte jeg da, at jeg kan gjøre ligesom Betleren, der sætter sig for den Riges Dør og venter paa en Almisse. Vil han lade sin Kraft fuldkommes i Skrøbelighed og af sin Naades Fylde meddele mig noget, da vil jeg gjøre hvad jeg kan, og naar han med sin Naade styrker mig, da vil jeg paatage mig den Møie, som dermed er forbunden, da han selv er den der maa virke i mig og os alle baade at ville og udrette. (SÅH s.V f.)

I et par av de selvbiografiske salmene skinner det igjennom at hun gir Gud æren for det hun har blitt inspirert til å skrive, som f.eks. i denne salmen, fra *Sjælens aandelige Høytidsoffer*:

> O naadefulde Gud,
> Som mig saa elsket haver,
> Du gav mig Naadens Lys,
> Du gav mig Aandens gaver,
> Lad mig sligt Gode ei
> I Glemmebogen slaa,
> Men vandre Troens Vei,
> Saa Herren æres maa. (SÅH s. 124)

51 Denne feilaktige oversettelse av Luthers katekisme til dette sted stammer fra Pontoppidan, som i stedet for Luthers mening at vi skulle både høre og lære Guds ord (intransitivt, "lernen"), tolket det som om det sto transitivt, "lehren", dvs "lærer andre". Også H. N. Hauge bruker denne tolkning hos Pontoppidan som en av begrunnelsene for sitt forkynnerkall. Cf. A. Aarflot: *Tro og lydighet*, *Hans Nielsen Hauges kristendomsforståelse*. Oslo 1969, s. 414.

KAPITTEL 5

Berte Kanutte Aarflots rimteknikk, stil og litterære forbilder

Som nevnt oppga Berte Kanutte melodier til alle sine salmer. Det viser at hun har hatt kjennskap til de salmene hun henviser til, og at disse vel også i noen grad gjennom sitt innhold har gitt impulser til hennes egen diktning, Men det viser i alle fall at hun har kjent til versemålene som er brukt i de mange kilder hun hadde tilgang til. En hovedkilde har vært kirkesalmeboken. På denne tid var Kingos salmebok (*Den forordnede nye Kirke-Psalmebog*, 1699) den mest brukte i Norge, og især utbredt på Vestlandet og Sørlandet. I Ørsta og Volda kirkesokn var det likevel i 1824 besluttet å ta i bruk Guldbergs salmebok (Ludvig Harboe og Ove Høegh Guldberg: "Psalmebog", 1778), og i 1836 gikk trykkeriet på Ekset til det dristige skritt å trykke 2500 eksemplarer av denne store boken på mer enn 800 sider.[52] Alle melodivalgene viser at Berte Kanutte ikke har kviet seg for å gi seg i kast med noen av de vanskeligste versemålene som fantes i salmelitteraturen. Og hun består rimprøven i all hovedsak med glans. Totalt finnes det henvisning til 44 melodier, hentet fra forskjellige kilder, i hennes egne salmer og sanger, Noen melodier tyr hun til oftere enn andre. Den mest brukte er tonen til salmen "O kjære Sjæl, frygt aldrig mer", som hun har brukt til 33 av sine salmer. Originalen er av Kingo, beregnet til bruk på allehelgensdag, og var å finne både i Kingos salmebok (K), Pontoppidans salmebok fra 1740 (P) og Guldbergs salmebok (G). Et vers fra hennes salme *Her udi Verdens Vandringsland* viser hvordan metret faller:

52 Fet 2006, s. 124.

Han strækker sine Hænder ud
Den ganske Dag, den kjære Gud,
Og vil os imodtage.
O, lad os løbe ham imod
Og bede, han for Jesu Blod
En naadig Gud vil blive
Og os vor Synd tilgive. (TF 57, 4)

Vi finner at versemålet inneholder rim i linje a og b, og linje d og e og linje f og g. Men Berte Kanutte tar seg den frihet at linje c flyter fritt, mens Kingo sørger for at den også rimer på de to siste linjene:

O kjære Sjæl! frygt aldrig meer,
Naar alting suurt i Verden seer,
Og Herrens store *Domme*
For Syndens Skyld vil falde ind,
Vær dog frimodig udi Sind,
Lad hvad der vil kun *komme*,
Gud kjender dog de *Fromme*. (Kingo, s. 288)

Ellers er det å merke at begge salmene er preget av pilegrimsmotivet og lengselen etter å slippe fra denne verdens trengsler til saligheten hos Gud. Dette er et gjennomgangstema i Berte Kanuttes skrifter. Det kan hende at dette er grunnen til at denne melodien anføres ikke mindre enn 21 ganger til leilighetssalmer som knytter seg til dødsfall og ulykker eller andre begivenheter i nærmiljøet. Men Berte Kanutte gir seg også i kast med mer krevende versemål. Hele åtte ganger bruker hun melodien fra salmen "Af Høiheden oprunden er" av Philip Nicolai, som hun kjente fra Kingos salmebok. Den utfordrer oppfinnsomheten, ikke minst i de korte verselinjene mot slutten. Ikke alle vers er vellykkede i disse salmene, men et vers fra første del av *Troens Frugt* kan gi en pekepinn om hvordan hun klarer seg:

Jeg ved, du Frelser, villig er
Og gjerne hjælpe vil enhver,
Som vil dit Kors paatage;
Men min medfødte syndig' Rod,
Den staar din gode Aand imod

Og vil ei Alt forsage.
Bøi du/ Min Hu,
Giv mig Kræfter, /At herefter
Aanden vinder
Og jeg Naade for dig finder. (TF 35,5)

Et eksempel på en mer avansert rimkunst finner vi i sangen som er knyttet til morgenbønnen på påskedag, der versene er formet med først to linjer som rimer innbyrdes i hver halvlinje, og deretter tre linjer med innbyrdes rim og rimord i slutten av verselinjen:

Op, op at *møde*/ Din Sjele-Brudgom *kjær*,
Som for dig *døde*,/ Men nu opstanden *er*
Skynd dig at *træde*/ Fra Verdens Væsen *ud!*
Og søg din *Glæde*,/ Alene i din *Gud*,
Hans pris du *kvæde*/ Med hellig Andagt *ud.*

Saa kom at *tage*/ Mit Hjerte i din *Haand*,
Mig til dig *drage*/ Med Kjærlighedens *Baand*,
Min Lyst og *Længsel*/ Du stedse være *skal*
Min Trøst i *Trængsel*/ I denne Græde*dal*;
Løs snart mit *Fængsel*,/ Hent mig til Frydens *Sal.* (SÅH, s. 75, v. 1 og 5)[53]

Noen få steder ser det ut til at den metriske rammen ikke strekker til for å få en naturlig versdeling, slik at tankerekken fortsetter uten avbrudd fra en strofe til en annen (omtalt i verslæren som ”*enjambement*”): I salmen ”Min Hjertens Attraa er/ At have Jesum kjær” (TF 20), slutter v. 3 med rimparet ”At jeg fordærvet var/ Og var et Vredens Kar, Der kunde ei … (og fortsettelsen kommer i v. 4): Guds søde Rige se; Forandring først maa ske” Også v. 8 og 9 knyttes sammen med en delt setning: v. 8 avsluttes slik:”-Ved Igjenfødelsen/ Bekommes kan igjen/ Ny Lyst og Kraft … v. 9: ”Til at

53 Et liknende kunstnerisk flettverk av rim finner vi i Brorsons salme: ”La mig, *søde* JEsu, *møde*/ I din Pines Natte-*Vagt*/ Dig at *skue*, Livets *Drue*, / I Guds Vredes Perse *lagt*, / Andre *hvile*. Dødens *Pile*/ Alle *ile* paa dig *ind*./ JEsus *blegner*, skjelver, *segner*/ I Guds Vredes Hvirvel-*Vind*/ Gid jeg *kunde* nogen*lunde*/ Dog *begrunde* denne *Storm*, / Hvor det *svier*, da du *vrier*/ Dig i Støvet, som en *Orm!*” (*Svanesang*, nr. VIII).

arbeide paa/ Den Mad som kan bestaa".[54] En liknende overgang finner vi også i sangen ved et barns død, forfattet som barnets ord, hvor hun legger inn en påminnelse til foreldrene om at de må skynde seg å fornye sin dåpspakt, "som de selv har gjentatt" (ved konfirmasjonen) (TF 87), med løpende overgang mellom v. 4 og 5.[55] Ellers er det verdt å merke seg at Berte Kanuttes språk i liten grad er preget av inversjoner og kunstige ordstillinger. Hun skriver enkelt og lettfattelig, og er dermed nærmere det folkelige uttrykkssettet enn mange av sine kolleger i oppbyggelseslitteraturen fra samtiden og den nære fortid.

Det er påfallende at hun i sine prosastykker trekker inn sitater fra mange kilder med betydelig dårligere rimsans. I denne sammenheng er det innholdet i versene som er det viktigste, og hun bruker dem til å belyse det anliggende hun har i de aktuelle tekstene. Men det er betydelig kvalitetsforskjell i litterær henseende mellom hennes egne vers og mange av de litt hjelpeløse sitatene hun finner for godt å bruke. Det kan gi en indikasjon på at hun har hatt tilgang til en rekke leilighetsskrifter som ellers ikke har satt særlige spor i den religiøse litteratur i samtiden. Det er ikke lett å gjøre rede for alle de rundt 120 sitatene som hun har benyttet i sine forskjellige skrifter. Men den som står for de aller fleste av dem, er Brorson. Han er representert med minst 25 bidrag som lar seg klart identifisere. I tillegg er minst 15 av tidens mer kjente forfattere referert med bidrag. Noen av dem har Berte Kanutte henvist til ved navn eller skrifter som er referert til, som Samuel Olsen Bruun, Iver Brinch, Chr. Scriver. Det er interessant at hun i ett av sine senere brev (Brev 6, 11/5 1853) også siterer to vers (v. 7 og 10) fra Johan Nordahl Bruns pinsesalme, "Du fødes må på ny", som ennå ikke hadde fått noen plass i kirkens salmebøker.[56] Men det

54 Denne salmen er skrevet til en melodi som er hentet fra Marcus Volqvartz: *Sjælens Luth*, hvor inngangsordene er: "Mariae bedste Valg, mit Valg og være skal" (Med henvisning til Luk 10,12 om Jesu besøk hos Marta og Maria, hvor Jesus sier at "Maria har valgt den beste del"). Metret var nok ikke det letteste, og det dukker bare opp en gang til hos Berte Kanutte – M. Volqvartz: *Sjælens Luth*, København, 1750, s. 14.

55 Den litterære vri å dikte en sørgesang ved å gjøre den avdøde til subjekt, benytter Berte Kanutte noen få ganger, helst ved minnedikt over barns død. Den ene av to sanger som hun diktet da hennes eget barn, Berte Kanutte, døde i 1830, er skrevet som barnets ord (TF nr. 78). I tillegg finnes skrivemåten fire ganger i *Troens Frugt*, (nr. 75, 80, 87 og 98), og to ganger i tillegget til *Religiøse Breve* (s. 179 og 185).

56 Ble først tatt opp av Lammers i hans tillegg til Evangelisk-Christelig Psalmebog, 1849 – bare i bruk i Skien – J. N. Skaar: *Norsk Salmehistorie* II, 1880, s. 164.

viser seg at Bruns *Evangeliske Sange* også ble trykt i Aarflots trykkeri på Ekset, i 1834, og dermed sikkert var en del av Berte Kanuttes boksamling.[57]

Til det formelle mønster i sangene hører også spørsmålet om hva eller hvem hun retter oppmerksomheten mot. Det er påfallende at drøyt 20 av sangene i *Troens Frugt* har vers som tydelig er adressert til "Medmennesker" eller generelt til "Menneske", noen også til "Venner". Det gir versene karakter av å være brev, mer enn salmer, og bidrar til inntrykket av at sangene ofte er mer beregnet til bruk i andakten i hjemmet, enn som salmer i en forsamling.[58] De fleste salmer ellers er rettet til Gud eller Jesus Kristus, eller er uttrykk for erfaringer fra hennes eget åndelige liv, eller også direkte kommentarer til aktuelle begivenheter, som i leilighetssangene.

Hun skriver ellers leilighetssanger til begivenheter i familien. Et par sanger er skrevet i anledning konfirmasjon. I 1815 skrev hun en sang til søsteren Ottines konfirmasjon, som ble trykt i hennes ungdomsskrift. Også den andre konfirmasjonssalmen, uten spesiell adresse, som ble lagt til i annen utgave av dette skriftet, var opprinnelig skrevet tidlig. Den ble senere tatt med i salmesamlingen *Troens Frugt* (TF 66) og er derfor en dublett her.[59] Berte Kanutte skriver også salmer til bryllup, bl.a. til fire av barna.[60] I salmene både til konfirmasjon og bryllup er formaningene til å leve et liv i tro og tillit til Gud det viktigste anliggende, også i de salmer som har adresse til den nærmeste familie. Ellers finnes om lag 30 sanger i anledning dødsfall, deriblant en som er uten aktuell tilknytning, og derfor kan være tenkt til alminnelig bruk ved gravferd (TF 69 "Gravsang").[61] I tillegg er det et par særskilte morgen- og aftensanger,[62] foruten sangene til de daglige morgen- og aftenbønner i samlingen *Sjælens Morgen- og Aftenoffer*. En særskilt samling er sangene til alle

57 Fet 2006, s. 114.

58 Eksempel kan være "O, Menneske, som gaar saa tryg paa Livets Bane" (TF 2,1). Samme tiltale i TF 4, 1 og 10; "O, kjære Menneske, vend om i tide" (TF 6,1); "O, Venner, lader os betænke" (TF 11,2); "Kjære Medmennesker, lader jer raade" (TF 18,10).

59 Salmen til søsteren Ottine var nr. 7 i *En gudelskende sjels oppbyggelige sange*, og den generelle salmen "I anledning ungdommens konfirmasjon" var nr. 8.

60 Gurine Marie 15/6 1845 (TF 94, med dublett RB s. 167); Severine, 15/6 1846 (RB s. 168 med dublett uten navnereferanse TF 93); Knud Peder, 25/12 1850 (RB s. 164); Sivert Martinus 1/7 1855 (RB s. 165).

61 Også i tillegget med sanger i skriftet som ble utgitt i 1893, finnes en tilsvarende "Gravsang" med generell tekst. *Før ikke udgivne Breve og Sange*, (1893).

62 TF 14, 15, 64 og i tillegget til RB, 17 og 18. Også et par bordvers hører hjemme her: RB 19 og 20.

kirkeårets høytidsdager, som inkluderer høytidsaftener og annendager. Tydelig beveget er tonen i en sang til et av hennes barn som forlater hjemmet (TF 91) og i sangen etter den ødeleggende brannen på Ekset i 1844, som heldigvis ikke førte til noe dødsfall (TF 89). I 1839 skrev hun med rørende omsorg "Nogle Vers ved en af mine Søstres Død, tilegnet hendes tre gjenlevende Børn" (TF 92). Den yngste søsteren Ottine døde dette året, 39 år gammel.

Et trekk ved den formelle side av hennes litterære produksjon er også at hun har en konsekvent ortografi og en korrekt anvendelse av tegnsetting i alt hun skriver. I tråd med skrivemåten på hennes tid bruker hun stor forbokstav i substantiver og andre ord med uthevet betydning.[63] Det kan vel tenkes at mange av disse formelle kvaliteter skyldes setterne som fikk hennes skrifter til trykking, og selv sørget for nødvendig korrektur av hennes manuskripter. Hun unngår bruken av dialektord, selv om ett og annet ord har stavelsestrykk som svarer til Ørsta-målet, for å passe til rytmen i verselinjen. (TF nr. 18, v. 11).[64] Se ellers formuleringen i "Religiøse Breve", VIII: "Gjennem*fur* du Sjælene med din Aands-Plog", og verbet "*aatte*" (eide), som forekommer en gang, riktig nok i et lånt vers (RB s. 18): "Vor Dyd og gode Gjerninger,/ Om noget sligt vi aatte"; i salmene til årstidene kan hun også veksle mellom det danske "foraar" og det norske "vår" (SMA s. 83). Hun kan også tale om en "kvægsom" hvilestund (SMA s. 37).

Et stilistisk virkemiddel som forekommer innimellom, er bruken av en såkalt "stige", der et poeng utdypes med tre beslektede begreper for å forsterke den effekt fremstillingen søker å oppnå.[65] I bønnen på søndag morgen takker hun Gud for at han "*leder, fører og driver* os efter sin gode og velbehagelige Villie" (SMA, s. 3), og i bønnen søndag aften ber hun om at Guds ord ved Åndens hjelp må "*knuse* og bøie vore haarde Hjerter, *rense* vore urene Hjerter, og med sin Kjærligheds Glød *opvarme* vore lunkne og ligegyldige Hjerter" (ibid.s. 8). Også i en sang på fredag morgen fletter hun sammen ord som forsterker meningen. Hun ber om å få være

---

63 I 8. opplag av *En gudelskende sjels opbyggelige sange* (Bergen 1880) er likevel alle substantiver skrevet med liten bokstav.

64 Ref. Inga Tusvik "Skyldskapen mellom Berte Canutta Årflot og dei gamle salmediktarane våre" i *Tidskrift for Sunnmøre historiske lag*, 1950, s. 9.

65 Dette var ganske vanlig hos Johan Nordahl Brun.

rede når Gud en gang kaller henne hjem, og ønsker "at jeg vaagen findes maa, / med *Længsel, Bøn og Sjæls Attraa*/ Hans Komme daglig vente" (ibid. s. 52). I samlingen med høytidsbønner ber hun på juledags aften om at mennesker må vekkes opp av sin "Sikkerheds Dvale", så de tyr hen til Frelseren, "for at i hans Blod og Død, Saar og Vunder søge *Renselse, Liv og Lægedom* for deres syge og saarede Sjæle" (SÅH, s. 30), og på skjærtorsdags morgen ber hun igjen om at Guds kjærlighet må "*smelte, bøie og drage* Menneskenes Hjerter" (ibid., s. 52). Det samme motiv kommer igjen også senere, i aftenbønnen på 2. pinsedag: (Måtte Guds) "søde Kjærlighed *vinde og indtage* mit Hjerte, *bøie og blødgjøre* mit haarde Hjerte, *lutre og rense* mit urene Hjerte" (ibid. s. 116). Hun ber også om at Gud ved sitt *Ord*, sin *Ånd* og sine *tjenere* må dra menneskenes hjerter til seg (ibid., s. 89).

Pietismens brudemystikk

Det er tydelig at Berte Kanutte er påvirket av den ofte forekommende *brudemystikken*, som preger mye av diktningen i denne perioden. Forestillingen om sjelens forening med frelseren under mønster av brudens hengivelse til brudgommen var et fremtredende trekk i Brorsons religiøse diktning og hos flere andre salmediktere i barokken. Her forekommer til dels utpreget sanselige metaforer som virker fremmede for vår tid. Det synes å være Brorsons salmer som er den mest tydelige påvirkningsfaktoren i Berte Kanuttes diktning, og hennes egen bruk av brudemotivet kan minne om tilsvarende forekomster hos Brorson. En sammenlikning mellom de to og forekomsten av denne billedbruken kan likevel tyde på at Berte Kanutte ikke går like langt i detaljert skildring av kjærlighetspakten mellom brud og brudgom som Brorson.

Det synes åpenbart at Berte Kanutte har kjent og vært fortrolig med Brorsons salmer, både fra hans *Troens rare Klenodie* (1739) (siteres som TRK) og den senere *Svanesang* (1765). Den siste ble trykt separat i Aarflots trykkeri på Ekset i 1836 og gjenopptrykt samme sted 1860,[66] men ellers fantes det mange utgaver hvor begge utgavene var trykt sammen. Mauritz

66 Fet 2006 s. 123 og 218.

Aarflot agiterte i 1843 for salg av en ny utgave fra København av *Troens rare Klenodie, med tillagt Svanesang*.[67]

En sammenlikning mellom bruken av brudemotivet hos Brorson og Berte Kanutte Aarflot viser at Brorson har anvendt betegnelsen i 103 salmer i *Troens rare Klenodie* og 13 i *Svanesang*, dvs omtrent i en tredel av de 353 sangene som finnes i disse samlingene. Berte Kanutte bruker ordene i 25 av salmene i *Troens Frugt* (1/4); 13 ganger i *Sjælens Morgen – og Aften-Offer*; 16 ganger i *Sjælens aandelige Høytids-Offer*; 19 ganger i *Religiøse Breve* og 2 ganger i ungdomsskriftet *En gudelskende Sjels opbyggelige sange*, til sammen 75 ganger i alle skriftene. Men denne oppregningen omfatter for begges vedkommende alle steder hvor ordene ”brud”, ”brudgom” eller beslektede ord forekommer, uten hensyn til den nærmere sammenheng de illustrerer. Det er mange henvisninger til Jesu liknelse om de ”kloke” og ”dårlige” brudepiker og deres forhold til brudgommen i kapittel 25 i Matteusevangeliet. Men det er salmene som utbroderer bryllupsmotivet med sanselige, eller nesten erotiske, karakteristikker, som virker påfallende. Det må tas i betraktning at dette ikke var så uvanlig i den tidens religiøse diktning, og det kan tenkes at tidens sjargong var slik at folk i alminnelighet ikke tok anstøt av det. Uttrykk som ”sød” og ”deilig” er karakteristikker som neppe vakte sanselige assosiasjoner, selv om de ble brukt som adjektiver til beskrivelse av Jesus som brudgommen.

Det er også grunn til å peke på at mange av Brorsons mest utbroderte sanger med kjærlighetsmotiv var oversettelser, deriblant noen fra mystikkens representanter, som ofte gikk lenger enn andre i å skildre forholdet mellom Kristus og sjelen med svulmende uttrykk. Noen av dem grenser til en nærmest fysisk beskrivelse av foreningen mellom brud og brudgom. Hos Brorson finner vi om lag 30 salmer som dveler sterkere ved kjærlighetsmotivet enn vanlig, derav i alle fall 20 som er oversettelser, bl.a. av mystikeren Johannes Scheffler. Selv om bare omtrent en tredel av disse salmene altså er originale fra Brorsons hånd, tyder utvalget han gjorde, da han satte sammen sin salmekodeks, på at han må ha funnet et åndelig slektskap med de salmer han valgte.

67 Fet 2006 s. 148.

Brorson slår an tonen allerede i den første salmen i *Troens rare Klenodie* (TRK), i adventssalmen "Fryd dig, du Jesu bruud":[68]

Fryd dig, du Jesu bruud,
Hør budet nøye ud,
Hand siger: Vær fornøyet,
Gud har dig høyt ophøyet,
Guds Søn vil selv dig tage
Til hustrue, bruud og mage. (TRK 1,2)

Og den mest sungne julesalmen "Mitt hjerte altid vanker" har en avslutning i siste vers, som senere revisjoner har funnet god grunn til å endre: "Jeg vil med palme-grene/ Dit hvilested bestrøe, / Min brudgom, dig allene/ Jeg leve vil og døe. / Kom! Lad min sjel erlange/ Sin rette qvæge-stund, / At kysse tusind' gange/ Din søde rosenmund" (TRK 7, 11). Også den originale julesalmen "Her kommer dine arme smaa" har tilsvarende erotiske toner: "Vi kysse dig med suk og bøn/ Du himmel-søde Jomfru-Søn;/ Din søde mund og rosen-kind/ Har taget siel og hierte ind" (TRK 11,7).

Riktig intimt blir det når Brorson oversetter en salme fra den tyske mystikeren Johannes Scheffler (Angelus Silesius): "Dig min søde/ Skat at møde/ Med mit kys og favnetag;/ Og at skue/ Dig, min drue/ Er min længsel nat og dag" (TRK 20,1). Også en annen salme fra tysk pietismetradisjon har Brorson hentet brudemotivet fra:

Din sødhed blusser op i mig
Indtager alle sinde,
Jeg synger, springer, frydelig,
Saa tit jeg dig kan finde
I troens favnetag saa sød,
Og hvile i din arm og skiød,
O, der er himlen inde. (TRK 95, 2)[69]

68 Brorson er sitert etter den danske utgaven "*Hans Adolph Brorson Samlede skrifter*" i 3 bind, 1951–56, med gjennomgående nummerering av alle salmene. Henvisningene er til salmenes nummer. *Troens rare klenodie* (TRK), bd. 1–2 og *Svanesang*, bd. 3.

69 Originalen av Johan Chr. Lange.

Et av de mest ytterliggående eksempler er oversettelsen av J. Rist sin salme: "Jesu, du min deel i livet", som lovpriser brudgommen med høystemte ord: "Kom. Min brudgom, lad mig skue/ Din livsalige gestalt, / Sød og liflig som en drue, / Rosen-yndig over alt" (TRK, 96,4). Og videre:

Her er paradisets glæde
I min Jesu vunders læ,
Her er sommer-frugt at æde
Af mit skjønne livets træ;
O! hvor sød hans frugt mig smager,
O! hvor liflig er den stund,
Naar hand rekker mig sin mund,
Og saa heftig favnetager,
Kys mig, søde siele-ven,
Saa er sielen sund igien. (v. 7)

En annen salme skildrer brudgommens kjærlighetslengsel: "Hans hjerte staar i længsels brand, / Hans øyne vinker hvad de kand/ Hans arme favner efter dig/ Og munden raaber: kom til mig" (TRK 149,9). Og i en dialogsalme mellom Jesus og sjelen lar han Jesus uttale:

Kom, min søster! Lad mig smage
Tusen kys af hjertens grund,
Sød som melk og honning-kage
Er din søde rosen-mund.
Dine klæder, du har paa,
Alle farver overgaae,
Ja, med lugten huset fylder,
Og med deres glands forgylder. (TRK 237,7)

Det er Salomos Høysang som reflekteres her, som i mye av den øvrige brudemystikk i barokkens diktning, med sine sensuelle skildringer av forelskelse og av brudens møte med sin brudgom. Det ovenstående vers beveger seg i samme begrepsverden som innledningen til Høysangen: "Å, om han ville kysse meg, med kyss av sin munn! Dine kjærtegn er bedre enn vin. Liflig er duften av dine salver, ditt navn er den fineste olje; derfor holder de unge pikene av deg". (Høys 1, v. 2–3).

Berte Kanutte Aarflot er kjent med denne tradisjonen, og hun kan anvende en terminologi som er beslektet med den. Men hun viker tilbake for de mest sanselige uttrykk for sjelens tilknytning til brudgommen. I hennes begrepsverden er det også tydelig at brudemetaforen brukes individuelt, med tanke på *sjelens* forhold til "Brudgommen", mens vi ikke finner den tolkning som knytter bryllupsmotivet til forholdet mellom Kristus og *kirken*, slik den til dels forekommer i andre eksempler fra tidens salmeskatt.[70]

I Berte Kanuttes skrifter er det blant 75 forekomster av brudemotivet bare 5–6 som går lenger i sine antydninger om et nært forhold mellom Kristus og bruden enn ellers. Det er eksempler på at hun fant denne billedtalen dekkende for det dypeste forhold mellom Kristus og den troende. Det er viktig for henne å få frem at Jesu kjærlighet til syndere overstiger alle begrensninger. Det kan gå fra enkle og likefremme uttrykk som: "Gid du hans kjærlighed kun kjente,/ Du skulle Naaden ei forsmaa" (TF 11,5), til en mer utbrodert formulering:

Han døde, at vi Liv hos hannem skulde hente,
Han, som af Kjærlighed paa Korset for os brændte;
Det samme Hjerte end i heftig Lue staar
Og brænder længselsfuldt for de forladte Faar. (TF 12,8)

Hun opplever Kristi kjærlighet som en dragende makt: "Jeg af din Kjærlighed en Forsmag haver havt,/ Den drager mig til dig som en magnetisk Kraft" (TF 43,1).[71] Det er også en viss balanse i symbolikken når hun skriver:

70 Sml Brorson, (TRK), nr. 12, v. 2: "Din elskelige kirke-bruud/ Af alle Kræfter bryder ud, /At du. vor længsel, endelig/ Saa sød og mild indfinder dig. / Halleluja"; tydelig også i den oversatte salmen nr. 254, hvor bruden fremstår som menigheten: "Hun smager livets strømmes hav, / Her tørres hendes taare af, / Gud selv vil bo hos hende. / Hun er hans folk, hand hendes Gud,/ Hand gaar med dennem ind og ud", (v. 4).

71 Motivet med kjærligheten som en magnetisk kraft var kjent fra andre forfattere i oppbyggelseslitteraturen. Brorson spiller på det i salmen "Det koster meer, end man for først betænker" (TRK 221): "De første kys har ret forandrings sager, / Og hjertet ind til JEsum gandske drager, / Paa verden da engang ey bliver seet, / Man følger alt kun op ad sin magnet" (v. 4). Og fra Heinrich Müller i Peder Møllers danske versjon henter Laila Akslen et sitat som beskriver Jesu forhold til kvinnen som vasket Jesu føtter med sine tårer i fariseeren Simons hus (Luk 7,36ff): "Derfor drog hand ved sin Kjærligheds Magnet hende efter sig i sit Hus hvor hand sad til Bords". L. Akslen: *Barokke figurar, Artiklar om tekstar av Dorothe Engelbretsdatter og Petter Dass* (eget forlag), Sofiemyr 2008, s. 49.

Sin Brud han dyrt har vundet
Med blodig Kamp og Sved,
Som for os er udrundet,
Vor Sjæl til Salighed;
Saa la os da antage
Den blodig Brudgom kjær
Og give ham tilbage
Det, som hans eget er. (TF 51.7)

Hun bruker brudemotivet som regel i en større ramme, ofte knyttet til tanken om at det er Kristi rettferdighet som er brudeklærne som sjelen må ha, når den skal møte sin brudgom. I en aftenbønn på Nyttårsdagen ber hun om "at vi da maa være smykkede til Lammets Bryllup og findes iført de rette Brudeklæder, som er Frelserens eviggjældende Retfærdighed" (SÅH, s. 43f). Motivet går igjen i *Religiøse Breve*: ("maatte det) altid være vor største Omsorg at faa vor Sjæl iført den rette Brudeklædning, nemlig Jesu Retfærdighed, med hvilken vi alene kunne bestaa for Gud" (RB, s. 16). Det er en nøktern tone i brudemotivet når hun i et "sukk" før bønnen på torsdag aften skriver: "Jesu! Gjør mig reisefærdig,/ Giv mig Bryllupsklæder paa,/ Gjør mig ved din Naade værdig/ Snart for Tronen Brud at staa!" (SMA, s. 44). Tanken om å møte for Guds trone med bryllupsklær på er den mest vanlige i bruken av bryllupsmetaforen:

Naar Gud vil kaste verden om
Og hver skal kalles frem til Dom
For Gjerning, Ord og Tanke,
O, vel da den, som kan bestaa
Og har den Brudeklædning paa,
Hvori han kan fremtræde
For Dommeren med Glæde. (TF 5,5)

I samme retning peker formuleringen i en av hennes senere salmer: "Mit Pynt og Brudesmykke/ Er Troens Gyldenstykke, / Som Jesus til mig vandt" (TF 98,4). I en betraktning på langfredag priser Berte Kanutte Jesus for hans lidelser til beste for menneskene: "Med din Nøgenhed, Saar og Blod tilveiebringer du mig den skjønneste Retfærdigheds Kjortel, … saa at, naar min Sjel i en sand Tro ifører sig denne: "Da har jeg de klæder,

der smykker mig ud/ At prange for Tronen som deiligste Brud" (SÅH, s. 60).[72] Et tilløp til en mer sanselig beskrivelse finner vi i bønnen på pinsedags morgen, som innledes med følgende vers:

Almægtige Lue! Fald dog ned
Og tænd mig an i Kjærlighed!
I Jesu Tro jeg til dig gaar,
Og dig i Bøn mit Hjerte faar,
O! læg mig til din Guddoms Barm,
Og gjør mig med din Naade varm. (SÅH. s. 104)

Et par steder bruker hun uttrykk som hører hjemme i den naturlige kjærlighet mellom mann og kvinne.: "Min Nød svandt bort som Dug for Solen, / Jeg fandt min Frelsers søde favn,/ Jeg kvægedes af Naadesolen,/ Jeg lædskedes af Livets Vand" (TF 36,1). I en annen av salmene skriver hun: "O Salighed, o Sjælelyst,/ At lægge sig op til dit Bryst;/ I Troen her at nyde dig, / Det Forsmag er paa Himmerig" (TF 63,6. Sml. TF 53,8). Hun taler ofte om at sjelen ved troen *favner* Jesus, og at det er godt å hvile i Frelserens favn, men uten å legge noen utpreget sanselige formuleringer inn i billedbruken. "Med Bøn og Troens Favnetag/ Imod vor Sjæles Brudgom tag,/ Saa skal I med mig smage/ De rette Bryllups-Dage" (TF 87,7). I bønnen på skjærtorsdags aften reflekterer hun over hvordan Jesus, som "det rette og sande Paaskelam" blir slaktet på korsets tre og "ofret for vore Synder og til vor Salighed", og hun ber om at Den hellige ånd må gjøre disse betraktninger levende i hjertet, slik "at vi maa forelske os i dig, vor Sjæls deilige Brudgom" (SÅH, s. 46). Det er betegnende at et av de mest vidtgående uttrykk for denne brude-metaforen hos Berte Kanutte er det sitatet hun anfører fra Brorsons julesalme "Mitt hjerte alltid vanker": "Kom lad min Sjel erlange/ Sin rette Kvægestund/ At kysse tusind Gange/ Din søde Rosenmund" (SÅH s. 17). Et nøkternt brudemotiv forekommer også i hennes mest kjente salme, som med sin dype frelsesforståelse har vært en del av den lavkirkelige sangtradisjonen i de frivillige kristelige organisasjoner i Norge:

O Lam, jeg ser deg fuld af Saar;
Taalmodig du min Straf udstaar;

72 Sml. RB s. 53; 125; 141.

Hver Draabe Blod tilraaber mig:
Se her, hvor høit jeg elsker dig!

Mig arme orm, at faa til Brud,
Derfor korsfæstes Himlens Gud.
Ufattelige Kjærlighed,
Som Englene selv glædes ved!

Du gik for mig den blodig' Sti,
Og jeg, som syndig var, slap fri.
Guds Vredes Kalk du tømte ud;
Saa saare dyrt er kjøbt din Brud.

Hav Tak, min søde Frelsermand!
Jeg aldrig nok dig takke kan.
Hvert møisomt Trin, som du har gjort,
Er mig et Trin til Naadens Port. (TF 70, 1–3 +5)

Det er, samlet sett, tydelig at det mer utbroderte kjærlighetsmotivet i forholdet mellom den troende og Kristus ikke er noe fremstående trekk i Berte Kanutte Aarflots begrepsverden, og at hun slik skiller seg tydelig fra Brorson, hvor slike beskrivelser ofte har en fremtredende plass.

Andre beslektede kilder

Det har også vært fremsatt teorier om at Berte Kanutte skulle være påvirket av det foregående århundres lovpriste kvinnelige dikter, *Dorothe Engelbretsdatter* (1634–1716). Det er neppe tvil om at hun har kjent til sangmaterialet fra denne forfatteren. Hun har hentet to av sine melodihenvisninger fra hennes salmesamling *Sjælens Sang-Offer:*[73] Men ellers er det vanskelig å spore noen direkte innflytelse fra den bergenske poet. Laila Akslen har registrert ett eksempel som kan tyde på at Berte Kanutte har lånt direkte en linje fra en av Dorothe Engelbretsdatters salmer.[74] Det gjelder salmen "I Verden er vort Levned ickun Møye",

73 "Naar Tiden sagte skrider ud ad Enden" (BK "ad Døren"), (s. 64 hos D.E.), og "Dagen viger og gaar bort" (s. 74 hos D.E.). *Sjælens Sang-Offer*, Kbh. 1724.

74 Akslen 2008, s. 90.

(*Sjælens Sang – Offer*, s. 166), som Akslen analyserer under overskriften "En sang om døden" og peker på tekstens drastiske utmaling av dødens krefter. Berte Kanutte har nøyaktig samme ordlyden i første linje av sin salme; "I verden er vort levned ikkun møie", som er en av hennes ungdomssalmer fra den første samlingen som faren sørget for å få trykt.[75] Det kan være at Berte Kanutte i sine tidlige litterære forsøk har hatt Dorothe Engelbretsdatters skrifter for øye, men det er ellers tydelig at hennes egen salme dreier seg mer om sjelens lengsel etter å slippe bort fra denne verden og oppnå saligheten hos Gud, enn om en skildring av dødens herredømme i vår verden og menneskenes liv. Også salmens metrum faller forskjellig, og Berte Kanutte har anført en melodi fra en ellers ukjent salme,[76] som hun kan ha fått i hende nettopp i sin ungdom. Mens Dorothe Engelbretsdatter gjennomfører en saklig gjennomarbeidet utlegning av sitt tema, *døden*, er Berte Kanuttes salme en konsentrasjon om *pilegrimsmotivet*. Det er neppe grunnlag for å snakke om noe plagiat, på grunn av denne ene lånte linjen.

Hermann Norendal finner at det kan spores en viss likhet mellom de to "i det ytre, i valg av emner, versemål, uttrykk og vendinger, men også i det indre, i selve livssynet er der fellesskap, uten at det er berettiget aa tale om nogen egentlig etterligning". Men han føyer til: "Paa den annen side har B.C. Aarflot som en Hauges disippel til like blikket mere rettet mot jordlivets oppgaver, at man skal være virksom i gode gjerninger, og tonen er freidigere, gladere og frimodigere enn i D. Engelbretsdatters taareblendede sanger".[77] Dorothe Engelbretsdatter ble æret i samtiden for sin rimkunst, men hennes diktning bærer mer preg av kunstferdighet enn av folkelighet. I likhet med andre av barokkens diktere er siktemålet ofte rettet mot lesernes intellektuelle forestillingsverden, og ikke mot følelser og stemninger.[78] Det er karakteristisk at både Dorothe Engelbetsdatter og Brorson ordner sine sanger i saklige grupper, gjerne ordnet

75 *En Gudelskende Sjels oppbyggelige sange*, nr. 7.

76 Mel: "På jorden ei et sikkert sted jeg finder" Trolig av Peder Brekke (Ørsta), i særtrykk fra Eksettrykkeriet, 1810. Sml. Fet 2006, s. 48.

77 Norendal 1929, s. 26.

78 "I stor monn ville dei klargjere, belære og formidle rasjonale opplevingar, åndelege realitetar og allmenne lærdomar, tankar og røynsler". Laila Akslen Kvalbein: *Feminin barokk. Dorothe Engelbretsdatters liv og diktning*, 1970, s. 25.

etter dogmatiske kriterier,[79] mens Berte Kanuttes salmer mer fremstår som refleksjoner over sjelelige erfaringer, uten noen tydelig sammenheng.

Det er også interessant å merke forskjellen i begrunnelsen for dikterkallet mellom Dorothe Engelbretsdatter og Berte Kanutte Aarflot. Mens Berte Kanutte, som vi har sett, taler med stor ydmykhet om sine motiver for å vitne om Guds gjerninger i sine skrifter, og dypest sett begrunner det ut fra en bibelsk forankret nådegavebetraktning, synes Dorothe Engelbretsdatter mer å være opptatt av sin identitet som kvinnelig dikter i et mannssamfunn, slik det fremgår av forordet til hennes hovedverk *Sjælens Sang-Offer* (1678).[80]

> Et lidet Pund han til mig stak, det ingen Sjæle sviger,
> dog var det stort nok, Gud ske Tak, for mig og mine Liger.
> Mon jeg det, uden hans Forlov i Jorden skulde grave?
> O nei, hvad gjøres det behov at skjule denne Gave.
>
> Var mine Hænder bar og blot, var hans dog ikke tomme,
> Hør: I som ofte spør hvad Godt af Nasareth kan komme:
> Mon Jakobs Stjerne just gaar op i Mandfolks sterke Hjerne,
> Forbi hin svage Kvindetrop? Nei, nei, det feiler gjerne.[81]

Hos Berte Kanutte er tonen mer dempet og ydmyk, når hun beskriver sitt kall til å vitne om Guds velgjerninger:

> O, gid det da maa være/ Min hele Sjels Attraa
> At brede ud din Ære/ Den Stund jeg leve maa.
> Jeg gjerne vil kundgjøre/ Guds store Gjerninger,
> Men kan det ei udføre/ Som, Gud, du er det værd.
>
> Min Salighed tilskrives/Dig ene, Gud og Mand,
> Naar noget Godt skal drives,/ Det virke maa din Aand;

79 Brorsons *Troens rare Klenodie* rommer først en rekke salmer til Kirkeårets høytider, under overskriften "Troens Fryde-Fest", og dernest en stor hoveddel ordnet som en gjennomgang av en rekke dogmatiske *loci*, fra "Troens Grund" til "Troens Ende", mens Dorothe Engelbretsdatter har tematiske overskrifter på de fleste av salmene sine.

80 Se Gracia Grindal: *Preaching from Home*. The Stories of Seven Lutheran Women Hymn Writers, W. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 2011, s. 42f.

81 *Sjælens Sang-Offer*, Kbh. 1681, "Til Læseren".

Lad det da altid være/ Mit Maal og Øiemed,
At du maa faa din Ære/ I Tid og Evighed. (TF 54, 7–8)

Gracia Grindal peker på at Dorothe Engelbretsdatter så sin oppgave som forkynner og ofte utformet sine sanger etter mønster av den rådende prekenmetode.[82] For henne ble diktningen etter hvert et innbringende yrke, som hun administerte fra embetshjemmet i Bergen hvor hun levde med sin mann, sokneprest Ambrosius Hardenbeck til hans død i 1683. Hun var preget av sitt sosiale miljø i den livlige vestlandsbyen. Berte Kanutte, derimot, var bondekvinne fra landsbygden og så på sin skrivevirksomhet mer som et vitnesbyrd ut fra egne erfaringer.

Det synes åpenbart at Berte Kanutte også har hatt kjennskap til noen av *Hans Nielsen Hauges* skrifter. Hun siterer vers fra hans salmesamling *De sande Christnes udvalgte Psalmebog* (1799), og fra hans tidlige skrift *Evangeliske Levnedsregler*, som også kom i et opptrykk fra Ekset-trykkeriet. Hun siterer også, med tydelig henvisning fra *Chr. Scriver* (1629–1693), som særlig var kjent for sin oppbyggelige bok *Sjæle-Skat*. I brev til en av sine sønner "erindrer" Berte Kanutte til trøst og oppmuntring "hvad den salige Skriver (Scriver) siger; Han ligner den svage Troes sukke med Ærte- og Humleranker, som nødvendig maa have en Støtte at holde sig til og sno sig om, hvis ikke, saa falde de til Jorden" (RB s. 157).[83] Også *Johann Arndt* (1555–1621) synes å ha vært en del av hennes lesning, med sine fire bøker om *Den sande Christendom* (1690). En annen yndet forfatter var *Heinrich Müller* (1631–1675), som med sin oppbyggelsesbok *Naade og Sandhed eller kristelig Skatkiste* var meget lest i vekkelseskretser på denne tiden. Boken besto av korte betraktninger for hver dag i uken, med tilføyede salmer eller sanger med variert innhold, tydelig samlet fra forskjellige forfattere, men også etter alt å dømme en del originale.

Det er vanskelig å si noe om hvordan *melodivalget* til salmene og sangene virket inn på det budskap sangene tok sikte på å formidle. Det har vært antydet at det ofte var melodiene som kom først når hun utformet sine sanger. Hun gikk da og nynnet på en melodi, og så kom teksten for henne mens tanker og bønner føyde seg sammen til vers som passet

82 Grindal 2011, s. 47.
83 Sml. Chr. Scriver: *Sjæle-Skat* bd. I, Christiania 1858, s. 224.

melodien. Så skrev hun det ned ved første leilighet hjemme.[84] Men det er grunn til å regne med at de fleste av salmene hun hentet melodiene fra, også var kjent for henne med sitt innhold, og i noen tilfeller kunne reflekteres i teksten slik den fremsto ferdig fra hennes hånd. I alle fall ser vi at de fleste av de lånte vers som hun bruker i sine bønner og betraktninger, har en klar sammenheng med det budskap hun ønsker å få frem. Til sammen er det 44 *melodihenvisninger* i sangene hos Berte Kanutte Aarflot. Oversikten viser at hun som regel henviser til melodier hun kan ha funnet i flere av de tilgjengelige salmebøkene, selv om Guldbergs salmebok, som var i bruk i Ørsta og Volda til gudstjenestene fra 1824, dominerer. Men det finnes også melodier som hun bare har funnet i en av de nevnte kildene. *(Se oversikten i vedlegg 1.)* Med tanke på tilgjengelig salmestoff kan det slås fast at Berte Kanutte må ha hatt kjennskap til i alle fall følgende samlinger: Kingos salmebok; Guldbergs salmebok; *Uddrag* av Pontoppidan; Evangelisk-Christelig Psalmebog, Brorsons *Troens rare Klenodie* med *Svanesang*; H. N. Hauges salmebok. J. N. Brun *Evangeliske Sange*, Dorothe Engelbretsdatter: *Sjælens Sang-Offer*; Marcus Volqvartz: *Sjælens Luth*; Samuel Olsen Bruun: *Den sjungende Tiids-Fordriv*; Iver Brinch: *En Christens Tanke-Tøyle*. Det er rimelig at hun også har kjent Petter Dass sine katekismesanger, som hadde stor utbredelse i hjemtraktene hennes. I tillegg synes hun å ha benyttet seg av en rekke småskrifter med åndelige sanger som det fantes mange utgaver av på hennes tid.

Det er påfallende at den omfattende sangskatten fra Berte Kanutte Aarflot nesten ikke har funnet nedslag i det store materiale av folketoner som er registrert fra denne tiden og denne landsdelen.[85] Men Jostein Fet har funnet mange folketoner til de melodiangivelser Berte Kanutte anfører til sine salmer og sanger. *(Se vedlegg 2.)* Det er da rimelig å anta at det ofte er de anførte sangene, med sitt preg og innhold, som har trukket til seg folketoner, mens Berte Kanuttes egne tekster ikke i samme grad har vært sunget med disse toner.

84 "Naar ho gjekk i sitt daglege stræv elder sat attmed rokjen og spann, so sat ho og sullad og smaasong paa dei kjære, gamle lundarne, og tankarne ringad seg kringom tonarne og vart til rim og vers nett som av seg sjølv. Naar ho so hadde eit lite raaderøme, skreiv ho upp det, som ho kunde minnast". Bernt Støylen i *To Livsskildringer*, s. 28. Sml. A. F. W. J. Prytz: *Et Trekløver fra Norges Kirke*. Livsbilleder af Gjertrud Egede, Berte Kanutte Aarflot, og Henriette Gislesen. Kra 1884, s. 47.

85 Jostein Fet, *Den gløymde litteraturen*. Gamle bøker og skrifter i privat eige på Sunnmøre. Oslo 2015, s. 66.

KAPITTEL 6

Bibelbruk

Når en leser igjennom Berte Kanutte Aarflots skrifter, er det tydelig at hun er vel fortrolig med sin bibel. Dette gjelder særlig i de bønner og betraktninger som hun skriver i prosa. Men også i noen av salmene finnes det tydelige allusjoner til bestemte bibelvers. En gjennomgang av alle skriftene viser at hun har til sammen omkring 250 klare henvisninger til bestemte bibeltekster eller fortellinger. Noen av disse benytter hun flere ganger.

25 skriftsteder henter hun fra *Det gamle testamente*. Oftest finner vi at hun siterer fra *Salmenes bok*, hvor hun finner ord som understreker hennes budskap og egen troserfaring, som for eksempel: "Skap i meg et rent hjerte, og forny en stadig ånd inni meg".[86] Men hun har også flere henvisninger som taler om hennes viktigste anliggende, kallet til omvendelse mens det ennå er tid: "Søk Herren, mens han finnes. Kall på ham den stund han er nær";[87] "Lær oss å telle våre dager, så vi kan få visdom i hjertet";[88] "Tenk på din skaper i din ungdoms dager".[89] Tre ganger henviser hun til Jakobs kamp med Gud for å få velsignelsen, for å vise at det gjelder å holde ut i troens kamp og strid.[90] Og i sine sjelesørgeriske brev søker hun etter ord som kan bringe trøst og frimodighet: "Han vil ikke forlate deg, eller slippe deg";[91] "Kan vel en kvinne glemme sitt diende barn? … Og selv om en mor kan glemme, så vil jeg aldri glemme deg".[92]

Ser vi til *Det nye testamente*, henter hun bibelsk belegg for sine tanker fra de fleste skrifter, både evangeliene og brevlitteraturen.

---

86 Sal. 51,12, i alt 5 ganger: RB s. 25, 48, 92, 116, 129.

87 Jes. 55,6, *Før ikke udgivne Breve og Sange*, 1893, s. 31.

88 Sal 90, 12, Ibid., s. 56.

89 Fork. 12,1. RB s. 128.

90 1 Mos 32, 26, RB s. 106, 134, 144.

91 1 Krøn 28,20, RB s. 70.

92 Jes 49,15, RB s. 69. 78.

Eksempelvis har hun henvisninger til 26 ord eller avsnitt i *Matteusevangeliet*, mange av dem er brukt flere ganger, til sammen 56 steder. Med tanke på hennes overordnede siktepunkt å formane til vekkelse og omvendelse er det forståelig at Jesu ord om å gå inn gjennom den trange port (Mt. 7,13) benyttes i mange sammenhenger (7 g.). Likeså er utsagnet "Hva gagner det et menneske om han vinner den hele verden, men tar skade på sin sjel" (Mt. 16,26), brukt hele ti ganger. Hun vender også stadig tilbake til liknelsen om de kloke og de uforstandige brudepiker som ventet på brudgommen, hvor poenget var å holde beredskapen oppe, med olje i lampene, og være våkne, slik at en kan være klar når brudgommen kommer.[93] Til bruk i sjelesorgen som hun utøver i sine brev, kommer også Mt. 9, 12–13 til anvendelse, hvor hun minner om at Jesus ikke er kommet for å kalle rettferdige, men syndere, og at det ikke er de friske som trenger til lege, men de syke.[94]

Fra *Lukasevangeliet* henter hun inn fortellingen om den bortkomne sauen og den fortapte sønn, fra kapittel 15, for å underbygge tanken om at Jesu vilje til å berge og ta imot den som har gått seg bort i verden, alltid er til stede.[95] Hun har henvisning til 13 steder i Lukasevangeliet, og benytter tekster herfra 19 ganger. Simeons lovsang til Jesusbarnet i templet (Luk 2, 29f) blir et bilde på hennes egen lengsel etter å slippe fra dette liv og oppnå salighet hos Gud:

> O lad mig da i Dødens Nat
> Faa favne dig, min Sjæleskat,
> Med mine Troes-Arme;
> Som Simeon jeg farer da
> Med Hjertens Lyst og Fryd herfra,
> Min Jesu Død og Seier
> Gjør at jeg Himlen eier. (TF 48,14)

Også fra *Johannesevangeliet* finner vi sentrale bibelord som Berte Kanutte viser til i skriftene sine. Til sammen er det 21 henvisninger til i alt 14 steder. Jesu samtale med Nikodemus (Joh 3, 1ff) spiller igjennom i mange

93 Mt. 25, 1–13; Det er ni henvisninger til denne teksten.
94 RB s. 17; 110.
95 SÅH s. 86, 113.

sammenhenger. Allerede i en av hennes tidligste salmer slår hun fast nødvendigheten av å bli gjenfødt, for å kunne oppnå frelsen.

> Betænk dog Jesu Ord, han klarlig monne sige:
> "Du fødes maa paany, om Du vil se Guds Rige".
> En Sindsforandring maa nødvendig foregaa
> Og Kristi Billede igjen i os opstaa. (TF 2, 2; Sml. 48,4)

En særlig omtale fortjener hennes lange "Betragtning" over Jesu ord i Johannesevangeliet kapittel 17, vers 3; "Dette er det evige liv, at de kjenner deg, den eneste sanne Gud, og ham du utsendte, Jesus Kristus".[96] Her utfolder Berte Kanutte en klar, evangelisk tankerekke som viser veien til frelse, både ved å peke på Jesu enestående gjerning gjennom lidelse og død for menneskenes synder, og ved å peke på den vei mennesket må gå gjennom anger og bot for å oppnå tilgivelse og få del i Kristi rettferdighet. Men det er også i Johannesevangeliet hun finner dekning for sin sterke betoning av Den hellige ånds gjerning, i tilknytning til Jesu løfte om Ånden i kapittel 14.[97]

Det er ingen henvisning til *Markusevangeliet* i Berte Kanuttes skrifter. Vi merker oss ellers at hun har en henvisning til *Siraks bok*: "Betænk Enden, saa skal Du ikke saa let synde" (RB s. 56). Sitatet viser til kapittel 7, v. 36 (37) i Siraks bok: "Tenk på din siste stund i alt det du gjør, så vil du aldri synde"[98] Boken *Jesu Siraks sønns visdom*, som hører med blant Det gamle testamentes apokryfiske skrifter, var med i alle de bibelutgaver som var i bruk på Berte Kanuttes tid. En utgave av både Det gamle og Det nye testamentes apokryfiske skrifter ble for øvrig trykt og utgitt fra trykkeriet på Ekset i 1850.[99]

Det er særlig i sine *religiøse brev* at Berte Kanutte Aarflot siterer bibelteksten. Til sammen 130 av henvisningene finnes i brevene, ofte med 2–3 skriftord i samme brev. En kan få inntrykk av at hun sitter med Bibelen foran seg, mens hun former sine tanker og sjelesørgeriske råd til mottakerne. Hun finner sine belegg fra de fleste av skriftene, men det er noen

96 SMA, s. 70 ff.
97 SÅH s. 102.
98 Sitert etter Bibelselskapets utgave 2018: *Apokryfene. Bibelens deuterokanoniske bøker.*
99 Et eksemplar i forfatterens eie.

ord som særlig hentes frem. Hun vender ofte tilbake til Paulus' utsagn i Fil. 1,23, hvor han uttrykker sin lengsel etter å komme bort fra denne verden og bli forenet med Kristus. Det svarer til hennes eget, ofte tilbakevendende ønske om å få flytte fra strid og trengsel i dette liv til den himmelske ro og salighet.[100] Det samme motivet finner hun også i Fil 3,20, hvor Paulus taler om at "vi har vår borgerrett i himmelen",[101] og i Hebreerbrevet, som taler om at de troende er som "fremmede og utlendinger på jorden" som søker et fedreland.[102] Hun er også opptatt av motivet hvor Paulus skriver om kampen for å nå seiersprisen: Han har ikke ennå grepet det fullkomne, men han jager etter det og glemmer det som er bak og strekker seg ut etter det som er foran.[103] Berte Kanutte kjenner seg igjen i denne beskrivelsen og mener den uttrykker en holdning som enhver kristen bør strebe etter.[104]

---

100 RB s. 43; 75; 88.
101 SÅH s. 96.
102 Hebr. 11,13f.; RB, s. 55; 75.
103 Fil 3,12–14.
104 RB, s. 36; 68.

KAPITTEL 7

"Den kjære Pontoppidan"

Ved siden av Bibelen og salmeboken er det ingenting som har preget generasjoners forståelse av kristendommen i Norge så mye som den autoriserte lærebok fra pietismens tid, *Sandhed til Gudfrygtighed* (1737) av Erik Pontoppidan (1698–1764).[105] Dette var den stort anlagte forklaring til Luthers lille katekisme som ble innført til bruk i undervisningen av konfirmantene, etter at konfirmasjonen var innført ved lov i 1736, og som også ble pensum i skolene etter at den første folkeskoleloven ble vedtatt i 1739. Boken, med sine 759 spørsmål og svar, ble et middel til å innprente sentrale kristne begreper i den oppvoksende generasjon, men også en kilde til frustrasjon og fortvilelse for mange som syntes det var vanskelig å lære de ofte innviklede forklaringene. Selv beretter Berte Kanutte fra sin konfirmasjon om det spørsmålet hun fikk og om prestens anerkjennende ord da hun hadde fremført svaret:

> Den Dag, da de, der havde de fornødne Kundskaber til Konfirmasjonen, bleve udtagne, kan jeg ikke erindre, at han spurgte mig meer end eet Spørgsmaal, nemlig dette: "Hvad er det at prøve sig selv?" Da jeg havde læst Stykket til Ende, sagde han: Ja, du har lært vel. Vor Herre hjælpe dig at leve derefter. (*Selvbiografien*, s. 27)[106]

---

105 Her er benyttet en utgave fra Indremisjonsforlaget, Oslo 1948.

106 Presten som eksaminerte henne, var sokneprest *Jørgen Peter Meldal* (1751–1815), og spørsmålet var nr. 746 hos Pontoppidan, med et temmelig langt svar å huske: "Det er å samle sitt spredte sinn. Det er å gå inn i sitt eget hjerte i stillhet, under bønn og betraktning. Og så for Guds ansikt nøye å undersøke sin sjels tilstand, hele sitt liv og sin kristendom både innvortes og utvortes etter Guds ord alene, loven og evangeliet. Under en slik undersøkelse må en vokte seg vel for bedragerisk egenkjærlighet som grunnløst lett gir seg til å dømme vel om ens egen åndelige tilstand. Men like sikkert må anfektede og tungsindige sjeler vokte seg for all ugrunnet og unødig engstelse. For like vel som kjødet kan snike seg inn ved falsk sikkerhet, kan det også snike seg inn på dette vis med vantro".

Berte Kanutte har et tyvetalls henvisninger til Pontoppidans forklaring, men tallet er så lite at det egentlig viser hvor selvstendig hun er i sine teologiske resonnementer. Hun refererer noen ganger til de klassiske åpningsordene hos Pontoppidan: "Kjære barn, vil du ikke gjerne blive lykkelig på jorden og salig i himmelen?", hvor svaret var: "Jo, kunne jeg ikkun blive det". Men hun understreker at "først da kunne vi siges at være lykkelige paa Jorden og salige i Himmelen, naar vor kjære Frelser er og bliver vort Hjertes Skat og Del".[107] I et senere brev skriver hun "thi at være forenet med ham (Kristus) i den sande, saliggjørende Tro og med Tro og Kjærlighed at hænge fast ved ham som en Gren ved Vintræet, … da er man, som den kjære Pontoppidan siger "lykkelig paa Jorden og salig i Himmelen".[108] Hun tyr til Pontoppidan for å forklare forskjellen mellom en død og levende tro: "Pontoppidan siger, at den Tro, som skal fatte Kristum, maa opvækkes i vor syndige Jammers Følelse, og at den døde Tro er en falsk Indbildning, som ubodfærdige Syndere gjør sig selv om at faa Naade, endskjønt de ikke ville omvende sig og søge Naade".[109] Ellers argumenterer hun med Pontoppidan i et belærende brev til "Elskede og kjære Venner" og tilsvarende til "Kjære Sødskende" om "Gjenfødelsens Nødvendighed" og forholdet mellom dåpen og Guds ord som formidlere av Guds rettferdighet og frelse.[110]

107 RB s. 108; sml. s. 143; også SMA s. 55.
108 RB s. 162.
109 RB s. 48; sml. s. 17, 28, 95. Temaet er hentet fra spm. 681 hos Pontoppidan.
110 RB s. 47ff og s. 62ff; Pontoppidan, spm. 489.

KAPITTEL 8

Med pietismen som klangbunn

Berte Kanutte Aarflot fremstår som en typisk representant for den kristelige grunnforståelse som kjennetegner den rådende, statsstøttede pietisme i samtiden. Denne retning var innvarslet allerede ved den såkalte reformortodoksi fra slutten av 1600-tallet, og mange av de mest leste oppbyggelsesskriftene i vekkelsesmiljøet som Berte Kanutte hørte til, ble utgitt i generasjonen før pietismen vant frem. Menn som Heinrich Müller, Chr. Scriver og Johann Arndt fra den senere fase av ortodoksien preget i stor grad fromhetslivet i den religiøst aktive del av befolkningen, og husandakten med postillelesning og fast utformede bønner var ofte en viktigere kilde til formingen av den enkeltes trosunivers enn gudstjenestene. Jostein Fet har i sine studier av boksamlinger i privat eie i sunnmørsregionen påvist at senortodoksiens oppbyggelige skrifter utgjorde hovedtyngden av det folk leste helt frem til 1840-tallet.[111] Salmeboken spilte også en viktig rolle når det gjaldt tolkningen av de viktigste elementene i den forståelse av kristendommen som den lutherske reformasjon førte med seg. Også her dominerte eldre salmer utvalget helt til Erik Pontoppidan for alvor åpnet for Brorsons og andre pietisters salmer gjennom sin salmebok i 1740.

Men de innarbeidede viktige troserkjennelsene fra ortodoksiens overgangsskikkelser fikk en ny og mer personlig farge med fremveksten av den pietistiske retning i undervisning og fromhetsliv. De objektive sannhetene som ortodoksien fremhevet, ble støpt inn i en mer individualistisk erkjennelse som gjorde troen til en mer integrert del av livet. Philip Jacob Spener (1635–1705) og August Hermann Francke (1663–1727) ble banebrytere for denne retning på tysk jord, men i den dansk-norske kirke ble det Erik Pontoppidan med sine skrifter, og biskop Peder Hersleb (1689–1757),

111 Fet 2015 s. 75f.

som pådriver for praktiske ordninger og kongelige påbud, som bidro sterkest til at pietismen fikk gjennomslag som den rådende teologiske retning i landet.[112]

I tillegg kom Hans Adolph Brorson og sang den pietistiske fromhet inn i menneskesinnet med sine bevegende sanger. Også Hans Nielsen Hauges salmesamling *De sande Christnes udvalgte Psalmebog* (1799) bidro til at pietismens salmer kom mer i bruk.

Det som var karakteristisk for pietismen, var kravet om en personlig omvendelse, levende tro, kamp mot synden, en streng livsførsel og en understreking av evangeliets kraft til å frigjøre mennesket fra egenrettferdighet og likegyldighet i troens saker. Det var også en understreking av fellesskapet mellom de troende, gjerne synliggjort i vennesamfunn som tjente til å styrke bevisstheten om det ene nødvendige. Her ble også tanken om "de troendes alminnelige prestedømme" utviklet, og lekfolk ble frigjort til vitnesbyrd og forkynnelse og deling av erfaringer i kristenlivet. Denne individualisering av fromhetslivet hadde også den gunstige virkning at husandakten og den enkeltes private bønneliv fikk en ny dimensjon.

Men ved siden av den religiøse og kirkelige betydning som pietismen hadde, ble den også en del av den alminnelige frigjøring av åndslivet og den kulturelle bevissthet som våknet i Europa i tiden fra begynnelsen av 1700-tallet. Det skjedde en begynnende sekularisering av politikk, åndsliv og moral, en selvstendiggjøring av individet i forhold til kirkens nedarvede formynderskap på disse områder. Den nye tid stilte mennesket i sentrum på en annen måte enn før. Den tiden som fødte pietismen, bar også spiren til opplysningstiden i sitt skjød.

Og i dette skjæringspunktet sto også Berte Kanutte Aarflot. På samme måte som Hans Nielsen Hauge representerte hun på en og samme gang den dype og inderlige fromhet med forankring i en helhjertet trosholdning, og den djerve overbevisning om at hun hadde et kall til å vise sine medmennesker veien til frelsen og det kristne liv i verden. Det må ha vært denne trygge selvbevissthet som gjorde at hun vant innpass og ble

112 Kombinasjonen av Konfirmasjonsforordningen (1736) Pontoppidans Forklaring (1737) og Folkeskoleloven (1739) førte til en ensretting av den kristelige undervisning etter pietistisk mønster i nærmere et århundre i Den norske kirke.

respektert i et bredt miljø i samtiden. Slik Hauge løftet frem og ga ansvar til flere kvinner i hans følge, vant Berte Kanutte på egen hånd autoritet og innflytelse gjennom sin virksomhet som selvstendig forfatter og etterspurt sjelesørger for liten og stor i sitt lokalmiljø og videre ut over store deler av landet. Den anerkjennelse hun vant, viste seg ved deltakelsen i hennes begravelse, og i mange vitnesbyrd fra mennesker som hadde opplevd hennes uegennyttige medfølelse og omsorg, og ved den sjeldne omtale som ble viet henne i hovedstadspressen gjennom Bjørnstjerne Bjørnsons innlegg i Aftenbladet i anledning hennes død. Den store utbredelse av hennes skrifter sier også meget om rekkevidden av hennes virke. Ikke uten grunn omtales hun som en av pionerene som pekte frem mot den kommende frigjøring og verdsetting av kvinnene i det norske samfunn.

KAPITTEL 9

Noen teologiske hovedtemaer i Berte Kanutte Aarflots skrifter

Pilegrimsmotivet

Et gjennomgangstema hos Berte Kanutte Aarflot, i både salmer, bønner og brev, er pilegrimsmotivet. Hun er opptatt av at livet i denne verden er en reise gjennom livets og tidens gjenvordigheter til det lovede land, hvor Gud har lovet forløsning fra alle plager.

> Hvad er vort Liv i Verden her
> Vel andet end en Reisefærd,
> Da vore Vandringsdage
> De skride uformærkt afsted,
> Og ingen af os er, som ved
> Hvad Tid han har tilbage.[113] (SÅH, s. 111)

Hele Guds folk er et folk på vandring. Det gjelder derfor å vise varsomhet under den felles vandring, slik at ingen faller utenfor fellesskapet:

> Og mens vi er' til sammen her
> Paa denne Livets Reisefærd,
> O lad os varsomm' være,
> At ei de Svage rives ned
> Af vores Uforsigtighed.
> Lad med aarvaagent Øie
> Vor Vandel prøves nøie. (TF 4, 11)
>
> Saa lad os det til Hjertet tage,
> At uvis Tiden for os er,

113 Sang til Aftenbøn paa Pintsedag, v. 4.

Snart svinder vore Levedage;
Vi Vandringsmænd kun ere her,
Vort Liv er kun en Reisefærd,
Vort Blivested er ikke her. (TF 96, 2)[114]

I samme salme følger formaningen: ”Gaar Naadens Tid unyttet hen,/ Den hentes aldrig ind igjen” (v. 7). Tanken på døden som overgang fra et strevsomt liv til en himmelsk glede preger Berte Kanutte gjennom alt hun skriver. Mange av aftenbønnnene og salmene nøyer seg ikke med en takk for dagen som har gått, men vender blikket fort mot det usikre livsperspektivet. Slik uttrykker hun sine tanker mot natten i et ”Suk” til ”Mandags Aften-Offer”:

Natten sig igjen indfinder,
Dagens Lys nu tager af;
Derved mig i Tanke rinder
Dødens Mørke og min Grav. (SMA s. 15)

Men hun kan også prise Gud for hans omsorg gjennom dagen.

Vær velkommen, Hvilestund!
Nu mit Legem, træt af Møie,
Lukke vil sit matte Øie
Ved en sød og sagte Blund.
Lovet være dig, o Fader!
Som saa vel og viselig
Alt for os anordnet haver:
Evig Lov og Tak ske dig. (SMA s. 36)

I morgenbønnene som hun skriver, er ofte tonen lettere og peker på at nattens hvile gjør legemet beredt for hverdagens praktiske utfordringer: ”Du har ladet os karske og sunde opvaagne, saa at vi med Glæde kunne skue den kommende Dags Lys. Saa lad da, o Herre! Denne Dag blive en velsignet Dag for os, og giv os Naade til at begynde og ende den i din sande Frygt” (SMA s. 39). Men gjennomgangstonen er preget av tanken på dette livs forgjengelighet og nødvendigheten av å kjempe for å bli bevart i troen

114 Skrevet i anledning en slektnings død i desember 1854.

slik at en kan møte med frimodighet på dommens dag. Allerede i den første samlingen, med sanger fra ungdomstiden, spiller dette motivet inn:

> Min seng mig minder om min grav,
> Min søvn er dødens broder.
> Snart livets tråd kan skjæres af,
> Før nogen det formoder.
> Når jeg i Jesu samfund står,
> Mig død og grav ei skrækker,
> Min sjel til bedre liv hengår,
> Mit legem Jesus vækker.[115]

Men den mest gjennomførte betraktning omkring pilegrimsmotivet finner vi i salmen "Min Levedag hen mod sin Aften skrider", som kom med ved utgivelsen av "Sjælens Morgen- og Aftenoffer" i 1846, og antakelig er preget av forvarsler til den alvorlige sykdom som hun gjennomgikk dette året. Noen vers fortjener å siteres:

> Min Levedag hen mod sin Aften skrider,
> Og Livets Sol hen til sin Nedgang glider,
> Al Naadens Gud, gjør Livets Aften sød;
> Min Sjæl indtaget er af Himmel-Længsel,
> Den haster bort fra dette Verdens Fængsel,
> Fra Synd og Død.
>
> Farvel, du Jord, med al den Del du eier,
> For Jesu Døds Skyld vinner jeg nu Seier,
> Mit Reisepas er skrevet med hans Blod;
> Thi kan jeg glad ved Dødens Komme smile,
> Jeg længes til den søde Sabbats-Hvile,
> Som er saa god.
>
> Kom da, min Jesu, naar det dig behager!
> Med Glæde jeg fra Verden Afsked tager,
> Naar du ved Døden bringer mig dit Bud;
> Jeg glæder mig i Haab og Himmel-Længsel,

---

115 *En gudelskende Sjels opbyggelige sange*, s. 16

At snart du hente vil fra Nød og Trængsel,
Din kjøbte Brud. (SMA, s. 85f v. 1–2 og 13)

I samme kategori er også dødsberedelsessalmen hun skrev mot livets slutt, som ble offentliggjort av hennes sønn året atter at hun døde, og som i Bernt Støylens gjendiktning er den eneste av hennes salmer som har fått plass i Den norske kirkes salmebok:[116]

Til Reisen jeg nu mig I Jesu Navn bereder,
Snart aabner sig for mig De lyse Evigheder.
Hav tak, min kjære Gud! For hver en Naadens Stund!
Tak for, du gav mig Kraft At aagre med mit Pund.[117]

Natur og folkeliv

Det har vært pekt på at Berte Kanutte Aarflots diktning i liten grad beskjeftiger seg med natur og folkeliv. Dette skyldes nok at hennes altoverskyggende interesse er å formidle troserfaringer og kallet til frelse. Heller ikke hos de øvrige store salmediktere i tiden er det noe dominerende antall salmer med slike temaer, selv om noen av dem står frem som det ypperste innen naturlyrikk.[118] Motivene er likevel oftest knyttet til morgen- og aftensanger eller sanger til årstidene. Men også hos Berte Kanutte finnes en del sanger som knytter an til naturen og skaperverket. Vi finner dem i sanger om årstidene, og i morgen- og aftensangene. I sangen til "*Foraaret*", med melodi fra salmen "Den prægtig' Sol, som hele Verden glæder" skriver hun:

Giv Agt, min Sjæl Se, hvor du dig henvender,
Guds Almagts Spor saa tydelig du kjender,
I hvor du end dit Øie vender hen.
Det skjønne Foraar atter nu indtræder.
Sig al Naturen i det Grønne klæder
Paany igjen.

116 "I Jesu namn eg no/ Til siste reis meg reider", *Norsk Salmebok 2013*, nr. 862.
117 *Selvbiografien*, (1978) s. 39ff.
118 For eksempel: P. Gerhard: "I denne fagre sumarstid"; Thomas Kingo: "Nu rinner solen op av østerlide" H. A. Brorson: "Opp all den ting som Gud har gjort".

Naturens Skjønhed dig imøde smiler,
Naar du opmærksom den igjennemiler,
Dit Sind og Sands derved forlyster sig.
Sødt synger Nattergal i Nattens Stille,
Ved Solens komme Duggens Draaber spille
Saa yndelig. (SMA s. 76 ff)[119]

Enkelte kritikere har pekt på det upassende bilde av nattergalen som synger i de "Søndmørske skove". Men et slikt poetisk bilde er ikke mer malplassert enn når Kingo ser solen "forgylle Klippens Top og Biergets Side" fra det flate landskap på Fyn.[120] Han hadde kanskje sett eller hørt skildringen av fjellene i Sunndal, hvor hans norskfødte første hustru, prestedatteren Sille Blankenborg, kom fra, men i alle fall er slike poetiske klisjeer noe som mange diktere tyr til for å løfte stemningen i sine dikt. Det er heller ikke uvanlig at salmedikterne vender blikket mot den nye skapelsens morgen som skal åpenbares i all sin skjønnhet når jorden blir født på ny. Slik også Berte Kanutte gjør i det fjerde verset av forårssalmen ovenfor:

O gode Gud! O hvad skal jeg dog sige;
Er du saa stor udi Naturens Rige,
Langt mere Godt har du for oss bered
Udi dit frydefulde Himmerige,
Som er saa stort, at Ingen kan udsige
Den Herlighed. (SMA s. 76)[121]

Også i en enkeltstående "Foraarssang", som ble tatt med blant tidligere utrykte sanger, utgitt av sønnen Knud i 1893, finner vi både realistisk naturskildring og åndelig utnyttelse av skapermotivet:

119 "*De fire Aarstider*", Foraaret, v. 1 og 3.

120 Fra salmen "Nu rinder solen op,/ Af Østerlide", den sjette morgensang fra Kingos *Aandelig Sjunge-Koor*, første part (1674).

121 Sml. P. Gerhard i salmen "I denne fagre sumarstid," i Bernt Støylens gjendoktning, v. 5: "Å, tenkjer eg, er her so stor/ Ein fagerdom på falne jord/ For syndarar å finna, / Kor stor skal gleda verta då/ Når me den herlegdom fær sjå/ Som me hjå Gud skal vinna?" (*Norsk salmebok* 2013, nr. 840).

O du yndig Foraarstid!
Hvor kan du os meget lære;
Hvor kan du dog Vidne bære
Om vor Fader mild og blid.
Skjønt og herlig du fremtræder,
Visende den Skabers Magt,
Som Naturen saa iklæder
Med en yndig Sommerdragt.

Solens Straaler mildelig,
Vinterkulden nu bortjager,
Sne og Is fra os borttager;
Se, de smelte hastelig.
Hvor vi Øiet end henvende,
Skue vi Guds Almagts Spor,
Saa vi klarligen kan kjende:
Skaberen er vis og stor.[122]

Den samme vending mot en åndelig tolkning av naturen finner vi i salmen til *sommeren*:

Se Marken staar saa yndefuld,
Dens Prydelse er skjøn som Guld,
Ja kan langt mer fornøie;
Hvert Blomster som tilraaber dig:
"Kom Menneske, og lær af mig,
Vend Tanken til det Høie".

Mod Himlen staa de rettet op
Og med sin pynted' Blomstertop
Opvise til det Høie;
Mod Solen de sig vende smukt
Og med sin angeneme Lugt
Vort Sind og Sands fornøie.

122 *Før ikke udgivne Breve og Sange* (1893), s. 43.

Sin Skabers Visdom, Godhed, Magt
Forkynde de med deres Pragt
Og brede ud hans Ære;
Giv Agt derpaa, o kjære Sjæl,
Betænk, du fik den bedste Del,
Thi bør du stum ei være. (SMA s. 78 v. 1–3)

I salmen til *høsten* tales det om å gi Gud ære for grøden og alt som har vokst til næring for menneskene:

Han lader Sæden trives,
Som vi i Jorden saa,
Og Regn og Solskin gives,
Saa den kan Fremgang faa
Og modnes, Gud til Ære,
Og os til Godt og Gavn!
O, giver vor Gud Ære,
Lovsynger Herrens Navn. (SMA s. 80, v. 5)

Men salmen ser også sammenhengen mellom menneskets strev og Guds velsignelse:

Han vil os aldrig glemme,
Men tænker paa vor Trang,
Thi burde vi istemme
Af Hjertet Takkesang,
For han saa rigt belønned'
Vort Arbeid' og vor Sved,
O, at vi ret paaskjønned'
Hans store Kjærlighed. (Ibid. v. 4)

Også *vinteren* har sitt budskap:

Se Alt forkynder Herrens Magt,
Selv Vinterens den hvide Dragt
Hans Miskund kan kundgjøre
Ham al Naturen lyde maa,
Og paa hans Vink den færdig staar
Hans Villie at udføre.

Betragt den klare Himmel blaa
Med de utallig Stjerner paa,
Som venlig mod os blinker;
De vidne klart, at Gud er stor
Og med vort Sind fra denne Jord
Mod Himlen op os vinker. (SMA s. 82f. v. 1, 3)

I salmeboken *Troens Frugt* finner vi en salme som slår på mange strenger i beskrivelsen av det jordiske liv og fedrelandets velferd:

Herre, lad din Miskundhed,
Over hele Landet hvile,
Lad fra Himlen til os smile
Held og Lykke, Fryd og Fred;
Lad enhver i Hjem og Bolig,
I hvad Stand Gud har ham sat
Leve glad, tilfreds og rolig
Under Herrens Varetægt! (TF 81,1)

Så følger bønn for kongen om gode dager og en salig død når tiden kommer, og et par vers om "Kongens mænd" og andre øvrighetspersoner. Et vers handler om "de i Lærestanden staa":[123] "Naadig Gud dem Naade give, / At med Troskab og med Flid/ Herrens Gjerning vel de drive/ Og ei gjøre den med Svig" (v. 6). I bønneboken for ukens dager kommer hun også inn på tanken om livet som et kall, som det gjelder å vise troskap i. "Ja, velsign, o Gud! Alle og Enhver, i hvad Stand og Stilling de end ere satte udi Verden, fra den Høieste til den Laveste, den Rigeste og den fattigste; se o Gud! I Naade til Alle, og hjelp Enhver efter deres Trang og Omstændigheder" (SMA s. 50). I bønnen for lørdag morgen takker hun Gud, som har "fornyet vore udvortes Kræfter og gjort os muntre og fyrige til vort Kalds Forretning". Hun er opptatt av at kristenlivet skal gi gjenskinn i det jordiske kall, og at det gjelder å ta vare på det legemet som Gud har gitt den enkelte:

123 Prestene ble omtalt som "lærere". Sml. Kingos omtale av prestetjenesten: "Og at vi skal hans nåde se,/ Han lærere oss sender./ Guds ord og sakramentene/ De har i munn og hender,/ Og med formaning til enhver/ De byder frem hvad Herrens er –/ Vel den som dette kjenner" *Landstads Reviderte Salmebok, nr. 658, v. 2.*

Det Legeme, som Gud mig gav,
Jeg ikke bør fordæreve,
Men, til det lægges i min Grav,
Nødtørftig Brød forhverve,
At det opholdes kan derved,
Saa Sjælen blive kan bered
Til evigt Liv og Ære. (TF 31,1)

Tanken på at vi skal avlegge regnskap for våre liv, går igjennom mange av hennes betraktninger:

Derfor vi ere at anse
Alene som Forvaltere,
Der Regnskab jo skal gjøre
For hvad han os betroet har
Den Stund vi her paa Jorden var.
Gud os sin Naade skjænke
Til ret det at betænke! (TF 76,5)

Salmen minner også om at alt vi har i livet er "kun et Laan, man haver" (v. 4). I bønnen for torsdag aften ber hun om Guds velsignelse over dagliglivet for alle, for "Kongen og det ganske Land, hvad Stand og Vilkaar de er udi, – enten de ere i høi eller lav Stand her i Verden, saa ere de dog alle dine Hænders Gjerning og din dyrekjøbte Eiendom" (SMA, s. 46).

Det finnes mange *bilder fra dagliglivet* i Berte Kanuttes skrifter. De fleste er naturlig nok hentet fra bondens hverdag. Hun omtaler Jesus som "Livets Træ", som får menneskene som grener til å bære frukt, "naar du kun faar Hjerterne/ Med din Naadesaft bedugge/ Og du Syndens onde Rod/ Ved din Naades Tugt faa luge, / Hjertet rense med dit Blod" (TF 26,5). Hun snakker om at troens ranke må bære frukt, så Kristi rike kan blomstre som en vingård, (SÅH s. 55, v. 9). Hun skriver om "Naadens søde Himmelkake" og "Sjælens Himmelbrød" i en sang til pinsedags morgen (SÅH s. 18, v. 5). I en pinsesalme ber hun om "At Hjertets Have prydet maa/ Som Foraarsblomsten deilig staa" (SÅH s. 104, v. 6), og i aftenbønnen på pinsedag former hun følgende bønn: "Du har lovet, o Herre, at udgyde Vand paa det Tørre og Strømme paa det Tørstige, saa lad da din Naades Dug, som med rette kan kaldes en frugtbringende Vædske, falde

paa vort Hjertes tørre Jord og lædske og oplive den, saa at alle Aandens Frugter maa fremspire deraf" (SÅH, s. 110).

Men med havet like utenfor stuedøren, og fisket som en viktig tilleggsnæring i bygdene, henter hun også bilder fra det utrygge livet på havsdypet og lengselen etter å komme velberget i havn. "Ja betænk, kjære Sjel, at du er endnu ikke i Havnen, men paa Havet; du er endnu paa Reisen og stunder og stræber til dit rette Fædreneland heroventil, hvor varig Fred og Frihed først er at finde" (SMA s. 73).

Gudstjenesten

Det skinner igjennom hele Berte Knuttes litterære produksjon at hun er fast forankret i en kirkelig tradisjon som innebar regelmessig deltakelse i gudstjenestene og de kirkelige seremonier, med nattverdgang etter tidens skikk, og med stor respekt for det arbeid prestene utførte i preken og sjelesorg. Dåp og konfirmasjon ble ennå betraktet som en borgerplikt, i tråd med de kongelige forordninger, men disse anledninger var også høytidsdager som var preget av et underliggende alvor med utgangspunkt i katekismens belæring om dåpen som det grunnleggende gjenfødelsesmiddel, og konfirmasjonen som en personlig bekreftelse av dåpsløftet, fra konfirmantens side. Ikke minst i samlingen av høytidsbønner og vers til de kirkelige festdagene (SÅH) viser Berte Kanutte at hennes trosunivers er vevet sammen med kirkeårets rytme og preg. Hun ber i bønnen på Nyttårsaften om at "vi maa lære at benytte baade Naadens Midler og Naadens Tid" (SÅH, s. 35). Og på påskedags morgen takker hun Gud: "Du arbeider stedse paa vore Hjerter og søger ved dit Ord, din Aand og dine Tjenere at drage os ud af Syndens og Vantroens Mørke og ind i dit Naades søde og salige Samfund" (SÅH, s. 80). I bønnen på bededags morgen ber hun om at preken og skriftlesning må nå inn i hjertene: "Ja lad dit saliggjørende Ord, o Herre, som ogsaa i dag skal forkyndes, virke kraftigt hertil. Lad din gode Aand bane Vei til Hjerterne, og ledsag Ordet med Kraft og Velsignelse, saa det maa føles og fornemmes, at det er Liv og Aand" (SÅH, s. 88). Enda mer konkret former hun bønnen for gudstjenesten på nyttårsdags morgen:

> Men for alting, o Herre, velsign deres Flid og kron deres Møie med rige Frugter, som gaa i dit Ærinde og som Guds Medarbeidere søge at samle Sjæle til Guds

> Rige. Ak Herre! Arbeid selv med dem, naar de arbeide for dig, og lad din Aands og Naades Virkninger ledsage Ordet med sin forborgne Kraft, saa det maa trænge ind paa Tilhørernes Hjerter og der faa virke, hvad dig, o Gud, er behageligt og dem selv gavnligt og saligt. (SÅH, s. 39 f.)

Hun har mer på hjertet når det gjelder prestenes gjerning:

> Salv dem med din Helligaand
> At det Livets Ord de lære,
> Maa af dig velsignet være,
> Salv du Hjerte, Mund og Haand,
> Giv dem Naade at uddele
> Ordet baade ret og vel,
> Sørgende i Zion lede
> Hen til Naadens Kildevæld. (TF, 81,7)

På pinsedag ber hun om at Den hellige ånd må la sine kraftige nådes virkninger berede rom i hjertene:

> Og lad Kraften af dit saliggjørende Ord, som i dag skal forkyndes, føles og fornemmes i mit og manges Hjerter, baade hos Lærere og Tilhørere. Ja, gjør dine Tjenere i dag til lykkelige Fiskere, at naar de paa dine Vegne udkaste Ordets Garn, det da ikke maa komme tomt tilbage, men at mange Sjæle maa vindes og lægges til Jesu Menighed, saa at de Troendes Tal maa formeres, de Ugudeliges Tal formindskes, og saaledes Christi Rige og Pintsefestens Velsignelse blomstre og udbrede sig. (SÅH, s. 106)

I pinsehøytiden er hun særlig opptatt av Åndens virkninger i formidlingen av Guds frelse, men også av de midler som Ånden virker gjennom, og her favner hun både gudstjenestene i kirkene og oppbyggelsesmøtene i hjemmene:

> Vær ogsaa i dag allevegne tilstede med din Aand og Naade der, hvor dit saliggjørende Ord blir forkyndt, enten det saa er i Kirkens Forsamling eller hjemme i Huset. Ak! Lad dit Ord aldrig vende tomt tilbage, men lad det ogsaa i dag bevise sin levendegjørende Kraft til mange Sjæles Opvækkelse og Omvendelse" … "Ja, vær du, o Gud, med din Aand og din Naade kraftigen tilstede baade hos læg og lærd, Høie og Lave. (SÅH, s. 113)

Allerede i de tidlige utgavene av sangene hun skrev i sin ungdom, har hun tatt inn et lite vers med overskriften "Kristelige tanker ved indtræden i kirken", som viser hennes forventning til, og innlevelse i, gudstjenesten, men også at hun ennå søker en plass for dyden i sitt trosmønster:

> Jesus! lad mit hjertes ager
> Blive til en frugtbar jord,
> Der med glæde imodtager
> Himlens sæd og livets Ord;
> Bøy min vilje til det gode,
> Frem mig stedse udi dyd,
> At jeg som Guds vingårds pode
> Modnes må til himlens fryd.[124]

Men selv om Berte Kanutte er særlig opptatt av *Ordets* virkning i arbeidet for sjelenes frelse, er hun også opptatt av å understreke den betydning *nattverden* har for den kristnes liv. I sin "Betragtning" på skjærtorsdags morgen dveler hun ved Jesu kjærlighet, som fikk sitt sterke uttrykk den siste kvelden som Jesus var sammen med sine disipler og holdt nattverdmåltidet med dem:

> Da samlede han sine kjære Disiple om sig og rakte dem under Brød og Vin sit eget allerhelligste Legeme og Blod til deres Troes Bestyrkelse, og hvad Hjertet var fuldt af, det give hans Ord tilkjende, da han udtalte sin Sjæls Følelse i disse inderlige og hjerterørende Ord: "Jeg har hjertelig længtes efter at æde dette Paaskelam med Eder, før jeg lider."[125] Og ligeledes i Indstiftelsesordene, hvor fulde af Liv og Aand, af Kraft og Saft ere de ikke for enhver naadehungrig Sjæl, der længes efter at delagtiggjøres i ham og hans dyre Forsoning. (SÅH, s. 51)

Den dogmatiske forståelsen av at Kristi legeme og blod blir mottatt "under Brød og Vin" kjente hun fra Pontoppidans forklaring,[126] I betraktningen på Skjærtorsdag aften vender hun seg i bønn til Frelseren og takker ham for at det ikke var nok at han hadde ofret liv og blod for våre synder:

---

124 *En gudelskende Sjels opbyggelige sange*, s. 16. Se også avsnittet "Troens eller dydens vei", s. 95.
125 Luk 22,15.
126 Spm. 702.

> men du vilde tillige testamentere os dig selv, idet du vilde give os dit Kjød og Blod til vore Sjæles Spise og Drikke, og saaledes paa det nøieste forene dig med os, paa det dine Troende skulde være Et med dig ligesom du er Et med Faderen. (SÅH s. 58)

Men Berte Kanutte gir også uttrykk for samtidens oppfatning at det gjaldt å vokte seg for å komme uverdig til Herrens bord:

> Ja, sødeste Frelser og Saliggjører! Bliv ikke kjed af os, men mind os ofte, ja altid, og dog især naar vi indfinde os ved dit Bord og gaa til den hellige Nadvere, læg os da paa Hjerte vigtigheden af denne Pauli Formaning: "Hvert Menneske prøve sig selv og æde saa af Brødet og drikke af Kalken."[127] (SÅH, s. 57)

I den sang som følger aftenbetraktningen på skjærtorsdag aften, har hun funnet enkle og klare strofer for å uttrykke hva nattverden består i:

> Jeg længselsfuld nu nærmer mig,
> Mit Paaskelam, at nyde dig,
> Dit sande Legem udi Brød,
> Og udi Vin dit Blod saa rød.
>
> Nu faar jeg Pant, at du er min,
> Jeg faar dig selv i Brød og Vin.
> Giv at jeg din forblive maa,
> Til Lammets Bryllup hist skal staa. (SÅH, s. 59, v. 1 og 7)

I et langt dikt uten versinndeling i slutten av dette skriftet kommer Berte Kanutte igjen tilbake til betraktningen av nattverden. Det er 64 linjer, som rimer i mønsteret a–c, b–d, og har fått overskriften "En kjærlig Paaminnelse om at undersøge sin Sjæls Tilstand, førend man gaar til Herrens Bord". Tonen i diktet slås an i de fire første linjene:

> Den, som til Herrens Bord vil gaa
> Og vil en Christen hede,
> Han sig ret vel betænke maa
> Og verdelig berede.

127 1. Kor 11,28.

Men det er likevel innbydelsen til måltidet som understrekes tidlig, med disse linjer:

> Han byder kjærligen til Gjæst
> De Halte og de Blinde,
> Ja den, som Synden trykker mest,
> Han kan sig frit indfinde.
>
> Naar du i Aandens Fattigdom
> Den Sjælespise nyder,
> Da er din Frelsermand saa from,
> Han aldrig dig forskyder.
>
> Nei, i en ydmyg, ringe Aand
> Der vil han Bolig tage,
> Med Kjærlighedens stærke Baand
> Vil han os til sig drage. (SÅH s. 128)

"Frelsens orden"

Hovedtemaet i Berte Kanutte Aarflots skrifter, som går igjennom alt hun skriver, er menneskers frelse. I tråd med den pietistiske tradisjon hun står i, er det veien til salighet gjennom en foreskreven "Frelsens Orden" som dominerer fremstillingen. Det vil si at utviklingen går gjennom erkjennelse av egen syndighet, med etterfølgende "Pønitentse", eller anger og oppgjør med synden, og videre til forståelsen av at frelsen hviler helt og fullt på Kristi forsoningsverk. Hun kjenner nok Pontoppidans fremstilling av stadiene i frelsesprosessen i et strengt skjema i læreboken *Sandhed til Gudfrygtighed*,[128] og kan av og til referere til denne for å underbygge sine argumenter. Men det er samtidig klart at hun selv ikke velger sine

128 Pontoppidans skjema hadde 6 stadier; 1) Kallet, 2) Opplysningen, 3) Gjenfødelsen, 4) Rettferdiggjørelsen, 5) Fornyelsen og 6) Oppholdelsen, Se Torleiv Austad: "Sandhed til Gudfrygtighed, En analyse av Pontoppidans katekismeforklaring", i Brynjar Haraldsø (Red.): *Konfirmasjonen i går og i dag*, Verbum, Oslo 1986, s. 173ff.

temaer ut fra en fasttømret struktur av en såkalt "saliggjørelsens orden", selv om hun ofte oppfordrer sine lesere til å vurdere hvor de står i troens løp mot saligheten. I sangen som følger hennes "Morgenbøn" på onsdag morgen, skriver hun: "Søde Jesu! Lær du mig,/ Medens jeg er her paa Jorden/ Udi Naadens Stand og Orden,/ At forenes ret med dig". I motsetning til Brorson, som ordner sine salmer etter bestemte dogmatiske kriterier, ser vi at Berte Kanutte tar opp sine temaer etter hvert som de faller henne inn. Hun har selv pekt på at salmene kunne komme til henne gjennom dagens gang, i hjemmet eller ute på marken, og trolig også mens hun sang eller nynnet på salmer som hun kjente. Det er ikke et litterært byggverk vi finner i salmesamlingen "Troens Frugt", men en serie av fromme betraktninger på vers over forskjellige sider ved troens liv. Som en ledetråd til de første 15 salmene i det hun benevner som "Første Afsnit", skriver hun at dette avsnitt skal oppmuntre mennesker til ved Guds Ord og Ånd å "lade sig indlede i Saliggjørelsens Orden". (TF s. 20) Allerede i den første salmen tar hun opp temaet, men hun springer like fra boten til rettferdiggjørelsen og viser allerede her at hun ikke kjenner seg bundet av skjemaet hos Pontoppidan:

> Derfor maa vi Sjælen rense
> Ved en daglig Hjertens Bod;
> Vi maa gjøre Pønitentse,
> Saa er Gud os mild og god
>
> "Gud vil hjertet udelt have,
> Sjælen kjendes han ei ved,
> Uden den til Brudegave
> Faar hans Søns Retfærdighed. (TF, 1,3 og 7)

Mange steder kommer hun inn på at det gjelder å komme fra "Syndestanden" til "Naadestanden" (SMA, s. 55). Men for å komme dit gjelder det å slippe sitt eget og innse at frelsen helt ut avhenger av Jesu forsoningsverk, og hans stedfortredende lidelse og død for våre synder. Hun forholder seg likevel fritt til rekkefølgen i Guds handlinger med mennesket og peker på at ikke alle passer inn i samme skjema. I aftenbønnen på 2. påskedag legger hun seg trygt til hvile:

> Se ikke til mine Synder, men se til det Guds Lam, som har baaret – ikke alene mine, men den ganske Verdens Synder. For hans Skyld vær mig naadig, min Gud og kjære Fader! Og lad mig nu ogsaa i denne Aftenstund som dit benaadede Barn sødt og rolig indslumre i dine Naades og Kjærligheds Arme. (SÅH s. 84)

Noen ganger ser det ut som om hun tillegger menneskets bot en selvstendig kraft, som bevirker Guds nådige svar: "Ved Bedringsgraad og Sukke/ Guds Hjerte vi oplukke" (TF 57, 3). En salme i bønneboken peker i samme retning:

> Du har mit svage Mod saa tit oprettet,
> I Prøvens tunge Tid mit Hjerte lettet,
> Dit Ord var mig en Trøstekilde sød,
> Din Aand fremvirked' Bøn og dybe Sukke,
> Det Nøglen er: Guds Hjerte at oplukke
> I all slags Nød.[129] (SÅH, s. 119)

Menneskenaturen er bortvendt fra Gud

Selv er Berte Kanutte ofte opptatt av å beskrive *den medfødte syndighet*, som bakgrunn for kallet til omvendelse. Hun kan gi ganske dystre uttrykk for fordervelsen i den menneskelige natur. Tidlig i første del av salmesamlingen skriver hun:

> O, hvo kan vel det Afgrundsdyb beskrive,
> Hvori vi alle af Naturen ligge;
> O, gid enhver sin Sjælefare saa!
> Gid Naadens Aand maa Hjerterne faa vække,
> Da vil vor egen Tilstand os forskrække
> Og dybt nedslaa. (TF, 7,3)

Hun klager over at hver blodsdråpe er forgiftet (TF 54,7 og 65,2), og peker på at "Syndens Gift er dødelig,/ Derfor maatte Lægen være/

129 Aftenbøn paa anden Pintsedag.

Himlens Gud og Jordens Herre" (TF 50,4). Bildet av Jesus som legen, som har den eneste kur som hjelper mot synden, forkommer ofte. I aftenbønnen på pinsedag innleder hun med noen rimede linjer: "Kom, dyre Balsom, gjør mig sund,/ Fra Syndens Gift i Hjertets Grund" (SÅH s. 108). Det er menneskets skrøpelighet som gjør at det trenger legedom: "For Saarede og Svage/ En Læge Jesus er" (TF 54,1). Menneskenaturen arter seg på mange måter, og Guds medisinskrin har mange midler:

> Ei alle passer samme Kur,
> Den ene sød, den anden sur
> Sin Lægedrik behøver;
> Gud mange Midler bruge maa,
> Før han sin Hensigt kan opnaa;
> Hver Sjæl ved han at pleie
> Paa visdomsfulde Veie. (TF 48,7)

I Bededagsbønnen minner hun om ordene til den bortkomne sønnen da han vendte hjem til sin far (Luk 15,21): "Jeg har syndet imod Himmelen og imod dig, og er ikke værd at kaldes dit Barn. Ja, fra Hovedisse til Fodsaale er der intet sundt paa os for vore Synders Skyld" (SÅH s. 86). I det første brevet i brevsamlingen, stilet til "Elskelige Venner i Herren", skriver hun:

> lad oss ikke dysse Samvittigheden i Søvn ved nogen falsk Fred, men lad os grave vel i vore Hjerter, og vi skulle finde, at Kilden til det Onde er dyb, og at der inden i os vrimler som et Ormerede af onde Tanker. Lyster og Begjæringer, og at det altså ikke er nok at aflægge udvortes grove Laster, men vi behøve en fuldkommen Renselse i Jesu Blod, før vi kunne aflægge det gamle Menneske og iføre os det nye, som er skabt efter Gud i Retfærdighed og Sandheds Hellighed. (RB s. 10)

Dette minner hun om i en nyttårssalme, hvor hun reflekterer over hvor fort tiden svinner, og hvor nødvendig det er å få sin sak med Gud i orden; "Se, Tiden haver Vinger/ Og hastig gaar forbi,/ Snart Døden sig indfinder,/ Da er ei mere Tid". Og lærdommen er denne:

I Kristo ene gjælder
Det nye Kreatur;
Af vor Natur opvælder
En Kilde bedsk og sur;
Skal Naaden den faa rense,
Maa Sindsforandring ske
Ved Bøn og Pønitentse
Af Hjertets Inderste. (TF 38, 4)

I en av sine tidligste salmer sammenfatter hun på en enkel og treffende måte hva det her dreier seg om:

Vi maa i Hjertet grave
Og rydde Synden ud,
Ved Herrens Naade have
Et Hjerte rent for Gud. (TF 9, 4)

I dette perspektivet ser vi at Berte Kanutte også vender seg mot de praktiske utslag av synden. Hun er streng i sine formaninger og gir generelle advarsler mot lettlivet adferd og drikk og dans. I brev til sønnene ber hun dem om å sky

> ikke alene de grove Synder og Lyster, men ogsaa de, som den sikre Verden ikke vil agte for Synder … Vogter Eder derfor ikke alene for de grove og vederstyggelige Eder og Forbandelser, men ogsaa for al uhøvisk Tale, gjækkelig Snak og letfærdig Skjemt, hvorved Guds Navn vanhelliges, Naadens Aand bedrøves og Eders Sjæl og Samvittighed saares. (RB s. 126)

Og i en julesang advarer hun mot utskeielser i feiringen av høytiden:

Den usle Verdens Glæde
Bestaar i Dans og Drik;
Man burde billig græde
For denne syndig' Skik.
Gid hver betænke vilde,
Hvad tjener til hans Fred
Og Naadens Tid ei spilde
Med saadan Daarlighed. (TF 37,6)

Rettferdiggjort ved tro

Men selv om Berte Kanutte stadig minner om at vi må ta et oppgjør med synden, er det enda viktigere å understreke *Guds nåde* som frelsens egentlige grunnvoll. Det er Jesu frelsende gjerning gjennom lidelse, død og oppstandelse som er grunnlaget for at mennesket kan bli tatt imot av nåde og få del i den rettferdighet som er en gave og bare kan mottas i tro.

Det blir en gjennomgangstone at det avgjørende utgangspunkt for frelsen er det som skjedde da Jesus hang på korset. Jesu sår og blod fremholdes som det eneste middel som kan åpne nådens dør for menneskene. Derfor kan Berte Kanutte tale i de mest drastiske vendinger om å "skjule sig i Jesu Vunder" og liknende.

Her kan det også forekomme at sår- og blodsmystikken blir utbrodert på en måte som er fremmed for en senere tids lesere. Den mest ytterliggående bruk av denne terminologien finner vi i et par salmer som først ble trykt etter hennes død, og utgitt av hennes sønn Knud. Det kan kanskje tyde på at Berte Kanutte selv var noe tilbakeholdende med å slippe fra seg disse sangene mens hun levde:

> Her vil jeg dig udi Troen beskue
> Mens jeg skal vandre i Taarernes Dal;
> Af dine Vunder jeg Honning vil sue,
> Som skal forsøde min Angest og Kval.
> Intet saa sødelig lindrer min Smerte
> Som min velsignede Frelseres Blod;
> Intet saa kraftelig styrker mit Hjerte
> Som denne Naadens livsalige Flod.[130]

I samme samling finner vi også dette verset som er lagt i munnen på Jesus: "Betragt mig i min Korsgestalt, / Du ser mig blodig overalt,/ Betragt min aabne Side./ Der flyder baade Vand og Blod,/ Kom rens din Sjæl i denne Flod,/ Her kan du bedst aftvætte/ Din' Saar og Syndeplette."[131]

Når Berte Kanutte taler om "Troens Favnetag", (TF 48,14; 87,7), er det mer for å få frem det evangeliske anliggende at frelsen gripes i tro, enn å senke

130 *Før ikke udgivne Breve og Sange* 1893, s. 38.
131 Ibid. s. 39.

seg i en sanselig brudemystikk. Det er også iøynefallende at dette motivet kan blandes sammen med den kjærlighetsfulle forening mellom den engstelige sjel og brudgommen: Ett av de mest markerte uttrykene for denne typologi hos Berte Kanutte finner vi i salmen "Mig lyster nu at træde":

Mig lyster nu at træde
Hen til min Frelsere,
Det er mit Hjertes Glæde
I Troen ham at se;
Hans aabne Vunders Huler,
Er mine Synders Grav,
Deri min Sjæl sig skjuler
Til Vreden lader af.

Naar Satan monne true
Med Helvedkval og Nød
Og Hjertet maatte grue
For evig Dom og Død,
Hvor kan min Sjæl da finde
En bedre Hvilehavn
End naar den er derinde
Udi sin Brudgoms Favn. (TF 49,1–2)

Men salmen nøyer seg ikke med å dvele ved metaforen i en "skuen", slik mystikeren gjør. Berte Kanutte peker på hva dette betyr for frelsen:

Han rense vil dit Hjerte,
Hans Aand vil i dig bo,
Og dagligen dig lære
På Frelseren at tro;
I Kristo du da bliver
Et nyfødt Kreatur;
Vel den, saaledes giver
Sig under Naadens Kur. (v. 6)

Det er tydelig at Berte Kanutte ikke bare er opptatt av troen som en egenskap eller sjelelig holdning, men først og fremst av det som er troens objekt.

Det er når troen griper om den virkelige frelseshandling på korset, at mennesket får del i rettferdiggjørelsen og blir en ny skapning. I denne forstand skiller hun seg fra Pontoppidans beskrivelse av rettferdiggjørelsen som "Gjenfødelsens Frugt" (spm. 503), hvor utgangspunktet synes å være at gjenfødelsen langt på vei oppfattes som en forvandlingsprosess, som mennesket i noen grad medvirker til selv. Her er hun nærmere den genuint lutherske forståelse av rettferdiggjørelse ved troen alene. Slik beskriver hun på en måte "snarveien" til rettferdiggjørelsen i følgende vers:

Nu er da aabnet Naadens Dør,
Min Jesu Blod og Død det gjør
At Naaden er at finde.
Ved Troen uforskyldt vi faar
Retfærdighed af Jesu Saar;
Den Strøm af Jesu Side,
Gjør Synderne snehvide. (TF 53,5)

Denne direkte linje til frelsens gave finner også uttrykk i mange av hennes øvrige formuleringer. I en av salmene hvor hun følger en tankerekke nokså tydelig gjennom alle versene, skriver hun på nytt om sine erfaringer med egen utilstrekkelighet og med Guds vennlighet og veiledende hånd på troens vei: "Dit Venskab, o min Gud, jeg hjertelig begjærer, / Det ene trøste kan, naar Synden mig besnærer" (TF 42,1). I salmen uttrykker hun sin erfaring av spenningen mellom synd og nåde:

Jeg ved, jeg skyldig var til evig Helved-Vaade,
Og frelstes jeg, da er det af din blotte Naade;
Jeg Intet har fortjent, men beder dig, o Gud,
For Jesu Blod og Død min Synd at slette ud. (TF 42,4)

Og i et "Rim-Suk" mot slutten av det første tillegget til salmeboken former hun sine tanker på denne måten:

Ingen Ting jeg her attraar
Uden, at min Jesu Saar
Og at hans Retfærdighed
Skjule maa min Synd saa led,

Saa jeg med den Klædning paa
Kan for Gud frimodig gaa,
Naar jeg skal for Dommen staa.[132]

Det er et viktig anliggende for Berte Kanutte å understreke at menneskets lengsel og strev for å gjøre opp med synden og vende seg til Gud, blir møtt av den lengsel Gud kjenner etter å få ta imot den angrende synder. Hun fremstiller ikke Gud først og fremst som den strenge dommer, eller en krevende oppsynsmann, selv om dette også er et motiv når hun kaller mennesket til omvendelse mens det ennå er tid. Hun omtaler Gud som en venn, som søker det beste for sine skapninger. Han lokker og kaller og innbyr til nådens samfunn:

Den kjære Frelser altid staar
Med Naadens aabne Arme
Og over de fortabte Faar
Sig gjerne vil forbarme.
Saa vend da om i Jesu Navn
Og fly ind i hans aabne Favn,
Han vil dig saliggjøre. (SÅH s. 92)

Det er som en refleks av den lutherske lære om rettferdiggjørelsen når Berte Kanutte i den siste utgaven av salmeboken bekjenner sin tro i enkle strofer, formet i et "Hjertesuk":

Naar jeg i sand Bodfærdighed
Mig til min Frelser vender,
Han for sin Død og blodig Sved
Af Naade mig frikjender.
Han udstod Straffen i mit Sted
Og bar min Syndebyrde,
Der han for mig paa Korset led
Og lod sig villig myrde.

Det er mig nok til Salighed,
At jeg kan tro og vide,

132 "Rim.Sukke" (TF 71), s. 132.

At han til min Retfærdighed
Udstod den haarde Kvide. (TF, 72, 4,5,6)

Og hun peker i enkle, lettfattelige vers på hvorden det hele er å forstå:

Giv ham kun Hjertet som det er
Og lad ham ene raade.
Naar det kun angergivent er
Og længes efter Naade,

Læg intet andet Plaster paa
End Jesu Saar og Vunder/
Det er det Ene, som bestaar,
Naar anden Trøst gaar under. (TF 13,6 og 10)

I en oppsummerende sammenfatning av hva frelsen består i, skriver hun: ”Tak, Frelser for den Salighed,/ Du mig tilveiebragte,/ Da du paa Korset for mig led/ Og Døden for mig smagte” (SMA, s. 24).

I denne sammenheng hører også hennes mest brukte salme hjemme, som er omtalt ovenfor, hvor hun i enkle, meislede formuleringer gir uttrykk for hva som er frelsens grunn, og hva den betyr for den troende i håpet om det evige liv:

O Lam, jeg ser deg fuld af Saar;/ Taalmodig du min Straf udstaar;
Hver Draabe Blod tilraaber mig:/ Se her, hvor høit jeg elsker dig!

Mig arme orm, at faa til Brud, / Derfor korsfæstes Himlens Gud.
Ufattelige Kjærlighed, / Som Englene selv glædes ved!

Du gik for mig den blodig’ Sti, / Og jeg, som syndig var, slap fri.
Guds Vredes Kalk du tømte ud;/ Saa saare dyrt er kjøbt din Brud.

Hav Tak, min søde Frelsermand! / Jeg aldrig nok dig takke kan.
Hvert møisomt Trin, som du har gjort, / Er mig et Trin til Naadens Port.
(TF 70, 1–3, 5)[133]

133 Om denne salmen skriver Inga Tusvik:”Personlig tykkjer eg ho når høgst i diktinga si i salmen: ”O Lam, jeg ser dig fuld af Saar”. Her går ho gjennom dei få skildrande orda om Jesu liding og

I en forholdsvis fersk masteroppgave fra Diakonhjemmets Høgskole har *Gunvor Aarseth Dirdal* gjort forståelsen av rettferdiggjørelsen til en nøkkel for å forstå et hovedmotiv i Berte Kanuttes sjelesørgeriske anliggende i hennes religiøse brev.[134] Hun avgrenser materialet for undersøkelsen til første og siste del av brevene, men dette synes tilstrekkelig til å få et sakssvarende bilde av hovedtendensen i brevene. Fremstillingen setter søkelyset på sammenhengen mellom aktuelle teorier om sjelesorg og forskjellige aspekter ved forståelsen av den lutherske lære om rettferdiggjørelsen, sammenfattet i kategorier som "Rettferdighet i Kristus", "Heilag tru", "Heilag gjerning", "Intellektuell tru", "Moralisme", "Emosjonell tru" og "Lovløyse og likesæle" (s. 14). Hun støtter seg her i stor grad til den amerikanske teologen C. E. Braatens fremstilling av rettferdiggjørelsen, i en bok fra 1990. Drøftingen kan føre til en viss skjematisering av sitatene, men avhandlingen gir et solid og tankevekkende innblikk i et viktig hovedanliggende i Berte Kanutte Aarflots brevmateriale.[135]

Gudsbilledet

Et gjennomgående motiv hos Berte Kanutte er at vi må bli *likedannet etter Kristi bilde* (TF 41,9). Dette kan minne om beskrivelsen av det siste trinn i mystikkens tale om veien til Gud. Hun har trolig vært kjent med fremstillingen hos Johann Arndt, i hans bøker om *Den sande Christendom*, som var oversatt til dansk og mye lest på Sunnmøre.[136] I tillegg var et eget trykk med utdrag av Arndts skrifter blitt utgitt fra trykkeriet på Ekset i 1833 med tittelen: *Guds Billede i Mennesket og Adams Fald*. Utgiver var "Det Woldenske religiøse Tractatselskab", som var stiftet samme år, med haugianere i spissen.[137] Traktatselskapene ble opprettet etter engelsk mønster og var i stor grad forbundet med bibelvekkelsen i dette tidsrom. Men

den inderlege Jesuskjærleiken attende både til Kingo og Brorson, og vi kan sjå at ho har lese, sunge og kjent salmane deira og liksom melta innhaldet så det kjem att nyskapt og med ein merkeleg sjelsstyrke i hennar eiga form." Tusvik 1950, s. 3.

134 "*Omsorg for sjela sitt evige vel* – ei kvalitativ analyse av Berte Kanutte Aarflot sine sjelesørgeriske brev" (mai 2015).

135 Oppgaven er tilgjengelig på nettet ved søk på forfatter og tittel.

136 Fet 2006, s. 113.

137 Fet 2006, s. 109.

de svarte også godt til haugianernes iver etter å utbre kristen oppbyggelig litteratur. Berte Kanutte er, i likhet med Arndt, opptatt av å skildre syndefallet som et tap av Guds billede, og hun ser saligheten som en gjennoppprettelse av Gudsbildet, hvor den frelste "i al Evighed (kunne) frydes i hans søde og salige Ansigt Beskuelse" (SMA s. 62). Dette svarer til mystikkens *unio mystica*, når mennesket etter å ha tømt seg for sitt eget og overgitt seg helt til Gud, blir ett med guddommen. Hos Johann Arndt finner vi følgende resonnement, som ligger nær fremstillingen hos Berte Kanutte:

> Ved fallet ble mennesket skilt fra ham. Men nu har den barmhjertige Gud igjen villet oprette sitt billede i mennesket ved sitt levendegjørende ord, ved at Sønnen blev menneske, ved at synderen blir gjenfødt og ved de hellige sakramenter. Gud har ved disse midler bundet sig til mennesket og gjort det til en bolig for den Hellige Ånd. … Hvad skulde Gud binde sig fastere til enn til sitt eget billede, mennesket? Jo mere fullkomment Guds billede i dette liv viser sig i oss, desto sterkere er vi bundet til Gud. Den mest fullkomne forening blir det når vi hjemme i herligheten skal se ham som han er.[138]

Mystikkens lengsel etter den endelige hengivelse til å "skue" Gud skinner hos Berte Kanutte igjennom i en formulering som dette: "da er det godt med Glæde at gaa vor Sjælebrudgom imøde og længes efter … at se ham som han er og evig mætte os af hans søde og salige Ansigts Beskuelse" (SÅH s. 81).[139] Et sterkt uttrykk for dette drag av mystikk har Berte Kanutte gitt i et av sine senere brev, hvor hun ber om at hun og hennes medkristne ved Guds nåde må være reiseferdige "indtil du finder forgodt at forflytte os fra den stridende Kirke her paa Jorden til den triumferende i Himmelen, for der at se dig, som du er, og skue dig Ansigt til Ansigt og da evigt at fryde os i dit salige Ansigts Beskuelse" (RB s. 152).

Men ved siden av denne bruken av gudsbildemotivet er hun også opptatt av at vi som kristne skal strebe etter å bli lik Guds billede i vår ferd på jorden. Hun peker på at vi alle av naturen er "Vredens Børn, ja jordisksindede Verdens Trælle og Syndens Slaver, indtil Herren ved sin Aand og Naade forandrer vort Sind og Hjerte og fornyer det til sit Billedes

138 Hovedverker av den kristne litteratur fra kirkefedrene til nåtiden. Bind V, Johan Arndt: *Den sanne kristendom*. Oslo 1931, s. 171f. fra kapitlet "Sjelens forening med Kristus".

139 Sml. RB s. 82, 99, 141.

Lighed igjen, ligesom han om Foraaret fornyer Jordens Skikkelse" (SMA s. 67). Hun ber for sine "Medvandrere" at de må få nåde til å "gaa fra Kraft til Kraft og blive dit Billede alt mere og mere ligedannede" (Forordet til SMA, s. III). På søndag morgen ber hun om at Ordet må opplyse forstanden og rense viljen, og slik "kommer vor Skrøbelighed til Hjælp og saaledes leder, fører og driver os efter din gode og velbehagelige Villie; saa at dit Billede kunde alt mere og mere lade sig tilsyne hos os." (SMA s. 3)

Lovens tredelte funksjon

Berte Kanutte har neppe hatt noen bevisst refleksjon over det dogmatiske skille mellom *lovens første, andre og tredje bruk*, selv om Pontoppidan i sin forklaring berører dette (Spm. 48 ff.) Hun er ikke særlig opptatt av det som kalles *lovens første bruk*, det vil si dens politiske eller borgerlige funksjon, nemlig å veilede til et rett liv, i samsvar med Guds ordninger for menneskelig samkvem i verden. Men desto sterkere ligger vekten på *lovens andre bruk*, nemlig at den bidrar til å overbevise mennesket om dets syndighet og vekke til anger og bot, slik at sjelen søker frelsen hos Kristus, og ham alene. I mange salmer peker hun på at Guds lov først må avdekke synden før mennesket kan søke nåden.

> O, hvad har jeg i Tørhed vanket,
> Førend jeg fandt det Kildespring,
> Da loven tidt paa Hjertet banket,
> Men aldrig Trøst kund' give ind. (TF 36, 7)

Det er loven som vekker samvittigheten, slik at boten kan begynne: "Jeg intet er, og har kun mange Syndefeil,/ Som jeg kan blive var i Lovens rene Speil" (SMA, s. 22). Allerede i den første salmen i "Troens Frugt" slår hun opp det lerretet som hun stadig vender tilbake til:

> Lad kun Lovens skarpe Sværd
> Hugge dybe Saar og Skrammer;
> Naar vi føle Syndens Jammer,
> Da er Sjælens Læge nær.
> Han la'r Naadens Olje rinde

> I hver sønderknuset Aand,
> Han kan Sjælens Saar forbinde,
> Favn ham kun med Troens Haand. (TF 1,4)

I de tidligste sangene ser det ut til at tanken på lovens gjerning som en ”tuktemester til Kristus” er et viktig anliggende for Berte Kanutte:

> Den karske ei til Lægen gaar,
> Men den sig føler syg og saar
> Og Lægedom behøver.
> Det Hjerte, Loven sønderslaar,
> Det læges bedst i Jesu Saar;
> De, som besværed' ile,
> Dem kalder han til Hvile. (TF 4,8)

Men hun er også opptatt av *lovens tredje bruk*, nemlig den oppgave som loven har med tanke på det kristne liv i verden. Hun ser at loven har sin rolle, ikke bare for å avdekke synden og skape anger og bot, men også som en veileder som gir opplysning for den troende på helliggjørelsens vei:

> Skriv selv din Lov, O Gud,
> O skriv den i mit Hjerte,
> At dine rene Bud
> I Velstand og i Smerte
> Maa være som et Speil for mine Øine sat
> Og mig ledsage did, hvor jeg dig selv faar fat. (TF 40, 11)

I et av sine brev peker Berte Kanutte på at det først er troen som gir motivasjon til de gode gjerninger mennesker er kalt til å gjøre. Derfor er det nødvendig å be om hjelp hos Jesus, han som er troens opphavsmann og fullender,

> at han selv vilde rense dig og skabe Troen i dig, saa dit Hjerte kunde blive den Helligaands Tempel og Bolig, i hvilken han fik bo og virke, saa han kunde skabe et nyt Liv i dig og virke Tro og Kjærlighed i dig, som er baade Lovens og Evangeliets Regel; da følge andre Aandens Frugter deraf, og da først er det sande og gode Gjerninger og behageligt for Gud; thi hvad som ikke gaar af Troen, det er Synd, om det end synes nok saa godt. (RB s. 14)

Dette er lovens tredje bruk, som består i å veilede mennesket til et sant og rett liv etter Guds vilje, eller med andre ord hjelpe det i helliggjørelsens skole. Videre i brevet utfolder hun dette motivet på en tankevekkende måte, som viser at hun ser den dypere sammenheng i forståelsen av lovens bruk,

> Naar Mennesket ser sin Elendigheds Tilstand og føler i sit Hjerte at han ligger under Guds Vrede og altsaa er uden Naade og Forening med Gud, … da begynder mangen En med egen Kraft at ville gjøre sig løs fra den Byrde Samvittigheden føler, og saa kommer Mennesket under Loven, det er: han ser med Loven og Guds Ord Kravet, og finder, at ham fattes Lyst og Kraft at gjøre derefter, og om han da bemøier sig meget med Gjerningerne, saa gjelder det dog Intet for Gud, er og ikke sande gode Gjerninger, fordi de ikke flyde af den rette Kilde, da Mennnesket endnu fattes den Tro som renser Hjertet. (RB, s. 15)

De gode gjerninger som mennesker gjør i verden, trenger en motivasjon som kommer fra troen, for å bli helt ut rette kjærlighetsgjerninger. Først da blir de uttrykk for et kristent sinnelag og kristen omsorg. Men så hører det med at en levende tro nettopp kjennetegnes ved at den bærer frukt i gode gjerninger på jorden:

> Hans Død har Kraft og Fynd, hans Blod kan Sjælen rense,
> Naar vi afstaa fra Synd ved Bod og Pønitentse.
> Af Troen Gjerninger nødvendig følge maa,
> Hvis ei, forgjeves er, man Naaden stoler paa.
>
> Er Troen levende, saa maa den Frugter bære;
> Til Næstens Tjeneste, og til Gudfaders Ære
> Den stedse virksom er, vil stedse gjøre Godt,
> Taalmodig tager mod Forfølgelse og Spot. (TF 6,8,10)

Og Berte Kanutte uttrykker sitt hjertes lengsel etter større hellighet i et enkelt vers med tydelig innhold:

> Giv mig den sande Kjærlighed
> Til Gud og til min Næste,
> Saa at jeg trolig bliver ved
> At søge Andres Bedste. (TF 24,9)

Så er menneskets gjerninger ingen vei *til* frelsen, men de er en vei *fra* frelsen og ut i kjærlighetens tjeneste for verden. I morgenbønnen på nyttårsdag låner hun ord fra en ukjent "Sanger" og formulerer denne erkjennelse:

> Det, som du hos min Sjel har værdig fundet,
> Det er, min Gud! Fra Jesu Vunder rundet,
> Til dette Alt, som for din Trone gjælder,
> min Sjel sig helder. (SÅH s. 39)

Troens eller dydens vei

I en bønn på påskeaftten faller Berte Kanutte inn i terminologien fra den herskende opplysningsteologi, som fremholdt *dyden* som det viktigste kriteriet for en rett kristen livsholdning:[140] "at det maa være vort Hjertes Lyst og Længsel at slægte dig, vor himmelske Fader, paa i alle kristelige Dyder og at blive dit Billede alt mere og mere ligedannede" (SÅH s. 70). Også i noen av hennes ungdomssalmer finner vi formuleringer som kan minne om dette motivet. Den første salmen, med overskriften "Om verdens forfængelighed", fremholder:

> Hans almagt alting kan forandre,
> Hans godhed vil os altid vel,
> Stræb kun udi hans vej at vandre,
> Med dydens stempel mærk din Sjel,
> Lad hjertet høre Herren til,
> Han vender lykken som han vil.[141]

Og i den følgende salmen skriver hun i første vers: "Se til du bær alvorlig had/ til alle slemme synder,/ Men *dyd* og Gudsfrygt ynder".[142] I det andre verset spinner hun videre på temaet:

> Betænker sjelens høje værd,
> Hav Gud og saligheden kjær,
> Hav Gud og dom for øje.

140 Stikkordene har gjerne vært omtalt som *Gud, dyd og udødelighet*.
141 *En gudelskende Sjels opbyggelige sange*, nr. 1,4.
142 Ibid., nr. 2,1.

Den, sig beflitter her paa *dyd*,
skal hisset nyde himmelfryd;
For tidens korte møje
Du glædes i det høie.[143]

Foruten i de foran nevnte vers finner vi tanken om "Dydens vei" også i to av de følgende sangene: Hun retter oppmerksomheten mot de unge i den tredje sangen, og formaner dem slik:

O vælger *Dydens Vei*, den elsker, følger nøye,
Thi hvor I vanker om jer skuer Herrens Øye;
Saa mørk er ingen Vraa, saa lønlig intet Sted
Han jo nærværend' er og alting nøje veed.[144]

Og i den femte sang starter hun slik:

Ledsag mig Gud paa *Dydens Vei*,
Bestem du selv min vandring.
Hjelp at jeg dig forlader ei
I nogen Tidsforandring.[145]

Det ser ut som om dydsbegrepet er en del av hennes religiøse vokabular i ungdomsårene. I en sang til søsteren Ottines konfirmasjon, i 1815, minner hun henne på det "løfte" som hun har gitt, slik konfirmasjonen ble oppfattet i den pietistiske tradisjon, og hun oppfordrer henne til alltid å følge Jesus som "veien, sannheten og livet", og avslutter sangen slik: "Jeg kjærlig beder dig,/ min bøn du ei forgjet, / Bliv Gud og dyden tro/ til sidste åndedræt".[146]

I en selvbiografisk salme i første utgave av *Troens Frugt* gir hun kanskje en forklaring på hvorfor opplysningens optimistiske menneskesyn ikke ga svaret på livets utfordringer:

Tidt jeg beslutted' dig tro at forblive,
Dyden at elske og Lasterne sky;

143 Ibid., nr. 2,2.
144 Ibid. nr. 3,4.
145 Ibid. nr. 5,1.
146 Ibid. nr.7,4.

Løs fra det Onde jeg vilde mig rive,
Atter jeg loved dig Troskab paany;
Men kun med egne, naturlige Kræfter,
Faldt jeg, naar Fristelsens Stund kom mig paa;
Hvo, som vil følge vor Frelsere efter,
Kraft til det Gode af hannem maa faa. (TF 18,3)

Det kan synes som om hun i sine unge år reflekterer brokker av den begynnende opplysningsteologi, som hun kanskje møtte i hjemmet hos faren, Sivert Aarflot, eller i *Evangelisk-Christelig Psalmebog*, som nok fantes i farens boksamling. Bortsett fra de sporadiske antydninger som er referert her, er det påfallende at hun ikke røper noen påvirkning av den dydslære som opplysningsteologien fremmet.

Den hellige ånd formidler Guds nåde

I sin fremstilling av frelsesprosessen har Berte Kanutte viet Den hellige ånd en uvanlig stor oppmerksomhet. Hun dveler ikke ved selve treenighetsdogmet, men skriver ofte om Ånden som formidler av Guds nåde. Hun har lært sin katekisme og lest Luthers forklaring, som sier at "jeg ikke av egen fornuft eller kraft kan tro på Jesus Kristus eller komme til ham, min Herre. Men den Hellige Ånd har kalt meg ved evangeliet, opplyst meg med sine gaver og helliggjort og oppholdt meg i den rette tro".[147] I den selvbiografiske salmen "O, min søde Frelsermand, / Hvordan skal jeg dog begynde" (TF nr. 52) skildrer hun hvordan hun en tid var prøvet av Gud under lovens tukt og fikk kjenne synden som et åpent sår. Men, sier hun, "Siden fik Guds gode Aand/ Dog sit Naades Lys antænde" (v. 5). Den samme tankerekke fremsetter hun i forordet til bønnesamlingen for ukens dager. Hun skriver at hun har følt "Tugtens Slag i Samvittigheden", men da lot Gud "Talsmanden og Trøsteren, den gode Helligaand komme til mig og forklare for mig, at Naadeløfterne høre de arbeidende og besværede Sjæle egentligen til" (SMA, s. II). Det er Åndens opplysning som gir kraft til Guds ord, så det både virker syndserkjennelse og skaper tro.

147 Luthers forklaring i katekismen, til 3. artikkel om Den hellige ånd.

Du ædle Gjest, o, Helligaand,
Kom, tag mig ved din Naades Haand!
Ledsag mig gjennem Verdens Land,
Til jeg faar se min Frelsermand. (TF 83,8)

Det er Ånden som er reisefølget på sjelens reise mot evigheten: "Saa lad, o Gud, din Helligaand/ Da løse alle Syndebaand/ Og gjør os reisefærdig" (TF 90,9). Berte Kanutte ber stadig om at Den hellige ånd må forklare Guds ord og kaste lys over Jesu frelsende gjerning. I morgenbønnen på nyttårsdag ber hun: "Lad din værdige Helligaand komme os her i vor Skrøbelighed til Hjælp … Ja, lad ham forklare Jesum Kristum i vore Hjerter og vise os hvormeget godt og gavnligt dette velsignede Jesunavn fører med sig" (SÅH s. 38f). Og på skjærtorsdag heter det, med et glimt av kjærlighetsmystikken fra pietismen: "O kjæreste Frelser! Lad din gode Helligaand gjøre disse Betragtninger saa levende og virksomme i vore Hjerter, at vi maa forelske os i dig, vor Sjæls deilige Brudgom". På langfredag aften sier hun i bønnen til Jesus; "Tak for hvert et livsalig Ord, som lød fra dine Læber; skriv dem alle med din Helligaands Finger dybt ind i mit Hjerte, at de maa være mig til Lærdom, Advarsel, Trøst og Opmuntring" (SÅH s. 65).

Men særlig er naturlig nok Den hellige ånds gjerning et sentralt tema i bønnene knyttet til pinsefeiringen. På pinseaften ber hun: "Ja kom, o værdige Helligaand, du som er Naadens og Bønnens Aand, kom med din tilberedende Naades livsalige Virkninger" (SÅH s. 102). Og i salmen for dagen sier hun:

Vor Pintsefest nu træder ind,
Kom nu, du milde Aandens Vind,
Blæs gjennem Hjertets Have saa,
At Troens Frugter deilig staa.

Kom da, o Naadens søde Væld!
Opliv og lædsk min tørstig' Sjæl,
At Hjertets have prydet maa
Som Foraarsblomsten deilig staa. (SÅH, s. 103 v. 1 og 6)

I selve bønnen på pinsedag minner hun om at Åndens "Embede og Forretning" er, som katekismen sier, å "kalde, forsamle, oplyse og helliggjøre",

og hun ber om at Ånden må salve det åndelige øye og ”vise os vor Sjæls Nøgenhed og Urenhed, at vi maa søge Renselse i Lammets Blod og iføre os dets Klæder, at vor Nøgenheds Skam ikke maa blive aabenbaret” (SÅH, s. 105). Hun understreker hvor viktig Den hellige ånd er for at vi skal få del i nåden: ”Ja, kom du værdige Helligaand! Og lad dine kraftige Naades Virkninger berede rum for dig i mit og Manges Hjerter, saa at du med Faderen og Sønnen maa komme til os og tage Bolig i os” (s. 106). Hun retter frimodig bønnen direkte til Den hellige ånd:

> Kom Sandheds Aand!
> Paa Sandheds Vei mig lede,
> Kom Helligaand!
> Mit Hjerte at berede
> At det dit Tempel være maa.
> Kom med din Naadegløde, du Himmellue,
> At Sjelen maa i Andagts Lys og Lue/
> Oprettet staa. (SÅH, s. 119)

Så er hun også tydelig på at det er Ånden som både hjelper den troende til å be, og til å omsette troen i gjerninger til Guds ære og menneskers nytte.

> Kjæreste Frelser, din Aand du mig sende,
> Som kan oplive min Sjæl og mit Sind.
> Bønnens Røgoffer i Hjertet antænde,
> At den kan trænge i Himmelen ind. (TF 56,1)

Et interessant perspektiv på Åndens virkning på hele kristenlivet finner vi i et sitat hun anfører i morgenbønnen på pinsedag:

> Træd ind, du ædle Pintsegjest!
> Og giv min Sjæl en liflig Fest.
> Lad Hjertet udi Troen brænde
> Og sig med Magt til Himlen vende.
> Slaa selv dit Værksted i mig op
> Og styr mit ganske Levnetsløb,
> Saa kan jeg ved din Naadegave
> Den rette Pintseglæde have! (SÅH, s. 107)

Ideen om at Den hellige ånd arbeider ut fra sitt verksted i menneskets hjerte, er en dristig og jordnær forestilling om Åndens avgjørende betydning i frelsesprosessen. I salmen som følger etter bønnen, gir hun uttrykk for det samme motivet av Helligåndens enestående rolle i alt som har med troens liv å gjøre:

> Af mig selv jeg ei formaar
> Livets rette Vei at finde,
> Men omvanker som i Blinde
> Og i Synden sikker gaar.
> Send mig dog din Aand, o Herre,
> Denne Dag og hver en Dag,
> At mit hele Liv maa være
> Dig til Glæde og Behag. (SÅH, s. 107)

Dåpen og Ordet

Berte Kanutte Aarflots kristelige tanker fremkommer for en alt overveiende del som vitnesbyrd og formaninger rettet mot mennesker i hennes nærmiljø. Hun øser ut sine betraktninger og erfaringer ettersom inspirasjonen fyller henne, og hun bruker sin egen åndelige kunnskap som eksempler når hun vil mane til omvendelse og et liv i tro og gudsfrykt. Men noen ganger slår hun an en tone hvor hun fremstår som spesielt veiledende og belærende i troens saker. Vi har alt sett at hun dypest sett er trygg i sitt kall som en herold og et vitne om Guds nåde og frelsende gjerninger. Hennes motiv for å bruke sine evner til å skrive, både i dikt og bønner og formanende brev, er forankret i vissheten om at det budskap hun bærer frem, er gitt henne av Gud og inspirert av Den hellige ånd. Noen temaer fremstår likevel så viktige for henne at hun bruker flere ord og tankemessige resonnementer for å forklare sine lesere sammenhengen og den "teologiske" læresubstans i fremstillingen. Ett slikt tema er den klassiske pietistiske forståelse av forholdet mellom *dåpen og Ordet* som gjenfødelsesmiddel. Riktig nok er det påfallende at Berte Kanutte er mer opptatt av begrepet "rettferdiggjørelse" enn av "gjenfødelse" som beskrivelse av den frelse som gripes i tro. Forestillingen om sammenhengen

mellom Jesu lidelse, sår og død, og den rettferdiggjørelse som mennesket mottar i tro, er oftere omtalt enn den mer dogmatisk finslepne beskrivelse av dåpen og troen som middel for gjenfødelsen. Også her er det tydelig at hun er mer opptatt av den objektive side ved frelsen, Guds nådehandling utenfra, enn av de subjektive elementer som består i menneskets mottakelse og erfaringer. Men hun deler den pietistiske oppfatning at Gud har instituert to midler for gjenfødelsen, nemlig dåpen og Ordet. Hun er heller ikke i tvil om dåpens reelle virkning:

> I Daaben toed du mig reen
> Af Arvesyndens Brøst og Meen,
> saa reen jeg kunde træde
> For Gud i Brudeklæde. (TF 86,8)

Særlig i brevlitteraturen, hvor hun formodentlig har veiet sine ord bedre og satt tingene inn i en større sammenheng, finner vi klare læremessige utsagn om dette temaet. I et par av brevene som tydelig er rettet til vakte kretser som hun har vært i kontakt med, tar hun opp tråden. I et brev til "Elskede og kjære Venner" (RB s. 47 ff.) takker hun først for "vort sidste fornøielige Sammenvær, og for alle Eders Godheds og Kjærligheds Bevisninger imod mig", og så går hun over til, i tilslutning til Pontoppidan, å tale om hvor nødvendig det er å skjelne mellom den døde og den levende tro. Men så fortsetter hun med resonnementet: "thi da vi ved tiltagende Aar og Alder ikke have havt vor Daabes Pagt for Øie, som vi have lovet,[148] saa have vi tabt *Daabens første igjenfødende Naade*, og vi maa derfor ei forsømme at benytte *det andet Igjenfødelsesmiddel, som er Guds Ord*, den uforanderlige Sæd".[149] Igjen anfører hun Pontoppidan som autoritet i dette spørsmålet: "Pontoppidan underretter os i det 487de og 488de Stykke i vor Forklaring nøie om disse tvende Stykker med mange andre i den tredie Artikkel". Og så følger hennes formaning til de vakte venner som brevet er stilet til, men uten den presise differensiering som Pontoppidan har:

148 Berte Kanutte henviser her til den rådende forståelse av konfirmasjonen, som en personlig bekreftelse av dåpspakten, hvor den enkelte gjentok faddernes løfter og påtok seg dåpens forpliktelser.

149 Uthevelsene gjort her.

> og meget magtpaaliggende er det at prøve sig derefter, for at erfare, om den Helligaand har havt sin Gjerning i vor Sjæl og vi ved en sand Hjertens Omvendelse ere oversatte fra Syndestanden til Naadestanden, fra Satans Magt til Gud. O, elskede Venner, mit inderlige Hjertens Ønske og Bøn er baade for mig selv, Eder og Alle, at den Helligaand maatte faa virke den sande og saliggjørende Tro i os og opholde os i den samme indtil Enden. (RB s. 49)

Også i et senere brev, som likeledes synes å være addressert til en gruppe personer med tilhørighet i et av de haugianske vennesamfunn, tar hun opp den samme problemstilling. Brevet er stilet til "Kjære Sødskende!" og innledes på denne måten:

> Jeg kan ikke længere dølge for Eder den vigtige Sandhed, som ligger mig paa Hjertet om Igjenfødelsens Nødvendighed. Længe nok bedrog jeg mig selv ved at tro, at den Igjenfødelse os i Daaben var skjænket, forenet med et sædeligt Levnet, skulle være nok til Salighed, og at Omvendelse og Igjenfødelse kun var fornøden for dem, der leve i herskende Synder eller have begaaet særdeles grove Laster. Men da Herren af sin store Naade kaldte paa mit Hjerte og vakte mig til nøiere Eftertanke, da tok han Skjulet bort fra mine aandelige Øine og salvede dem, saa at jeg fik se min Sjæls Nøgenhed, og da lærte han mig af sit Ord og Aanden vidnede i mit Hjerte, at Ordet var Sandhed, at jeg efter Budenes aandelige Forstand havde overtraadt dem alle, og at den borgerlige Retfærdighed var ikkun som et besmittet Klæde, hvori jeg slet ikke kunde bestaa for den hellige og retfærdige Gud. (RB s. 62f.)

Så viser Berte Kanutte til hva Pontoppidan sier om muligheten til å falle ut av sin dåpspakt og muligheten til å vende tilbake til dåpsnåden gjennom omvendelse og tro som en virkning av Ordet (Pontoppidan, spm. 672–673), og hun siterer i sin helhet hva Forklaringen sier om forskjellen mellom den levende og den døde tro (spm. 498), og lenger uti brevet kommer hun med en inntrengende henstilling til leserne om å ta imot den lærdom som hun har forkynt:

> Og efterdi der er ingen Ting i den hele Verden som der ligger mere Magt paa end det, som angaar vor Sjæl og Salighed, vil jeg ved disse faa Linjer saa hjertelig bede Eder, mine kjære Sødskende, og ellers enhver, som dette maatte komme til, at I for Guds Skyld se vel og nøie til, saa at Ingen maatte bedrage sig selv i denne allervigtigste Sag. (RB s. 64)

Berte Kanutte viser likevel også i dette spørsmål sin selvstendighet i forhold til den mer skjematiske fremstilling av gjenfødelsen hos Pontoppidan, ikke minst i den typiske læresalmen i første tillegg til salmesamlingen (TF 48), hvor hun først minner om at Guds ord viser klart hvordan veien til frelsen går. Oppfordringen til leseren blir derfor denne: "Saa bed da, kjære Menneske,/ At Ordets Sandhed levende/ Maa i dit Hjerte blive" (v. 3). Deretter følger belæringen i resten av salmen, som har hele 16 vers. Noen av versene viser hennes selvstendige måte å anlegge stoffet på, men først kommer hovedtesen: "Gjenfødt, gjenfødt du blive maa,/ Før du i Himlen ind kan gå,/ Saa lyder Jesu Lære" (v. 4). Så minner hun om at Gud selv er hovedaktøren i prosessen, og at han bruker forskjellige midler for å fremme sin gjerning i og med mennesket:

Den gode Gjerning Herren gjør;
For ham vi stille være bør
Og lade hannem raade;
Kun Naadens Midler brug med Flid,
Mod Synden kjæmp, vaag, bed og strid!
Iøvrigt lad ham raade,
Han ved bedst Vei og Maade. (TF 48, 6)

I denne salmen har Berte Kanutte også et vers som viser sammenhengen og helheten i hennes selvstendige fremstilling av frelsen som består i mer enn en rendyrket forståelse av begrepet "gjenfødelse". Verset kommer i direkte fortsettelse av versene ovenfor, og kan virke som en gjenklang av Luthers beskrivelse av rettferdiggjørelsen som "det salige bytte", hvor Jesus tar på seg og bærer menneskenes synder, mens den troende i stedet får Jesu rettferdighet, nærmest som en kappe til vandringen mot det evige liv:

Fra Syndens Trældom gaar man ud,
Og bliver til en Jesu Brud,
O, hvilket herligt Bytte!
Ved Kjærlighedens søde Tvang
Gaar man da let den snevre Gang
I Jesu Fodspor lige
Hen op til Himmerige. (TF 48,11)

Vi finner i denne sangen en innholdsrik fremstilling av momenter som har betydning for veien til frelse. Berte Kanutte maler med bred pensel og fanger opp en rekke bibelske motiver. Vi ser at hovedvekten ligger på Guds handlinger i prosessen, og innholdet understreker dermed den tydelige tendens til å fremheve det objektive element i forståelsen av rettferdiggjørelsen som vi har funnet også ellers i hennes skrifter.

Vekkelsestonen

Et stadig tilbakevendende tema er formaningen om å *bruke den beleilige tid*, og åpne seg for Guds kall når Ordet lyder og Den hellige ånd banker på hjertets dør. I en av de tidlige salmene innleder hun med en inntrengende henstilling til leseren:

> O, kjære Menneske, vend om, vend om itide!
> Lad Bedring snarlig ske; tænk at vi ikke vide,
> Hvorlænge Naadens Dør vil aaben for os staa;
> Se derfor nøie til, Hvad Vei du vandrer paa. (TF 8,1)

Hun minner om at tiden renner bort som sand i timeglasset, og hun legger leserne på hjertet at ingen kan beregne når livet tar slutt. En tekst med overskriften "Aftensang" i *Troens Frugt* slår an tonen:

> Vor Levetid henrinder
> Som Timeglassets Sand,
> Naar Døden sig indfinder,
> Det ingen vide kan;
> Maaskee før Natten endes,
> Kan Dødens Klokke slaa,
> Og os det Budskap sendes,
> At vi herfra skal gaa. (TF 64,5)

I et lånt vers som innleder betraktningen på nyttårsaften skriver hun:

> Om Tid er end tilbage,
> Kun Naadens Herre ser,

Han teller vore Dage
Og ordner hvad der sker.
Sig derfor ei: i morgen,
O kjære, kom ihu,
Du har for den ei Borgen,
Du eier kun et NU. (SÅH s. 33)

Og i samme retning peker et vers i en av de første salmene i *Troens Frugt*:

Forsøm ei Naadens Tid! Nu kalder Gud og vækker,
Han staar den ganske Dag og Hændene udstrækker
Guds Ord og Helligaand opvækker hver den Sjæl,
Som selv betænke vil sit sande, evig' Vel. (TF 2,5)

Både i salmer og betraktninger og bønner kommer dette til uttrykk, ikke minst i leilighetssalmer knyttet til noens død. Et skipsforlis med mange omkomne fra nærmiljøet i Ørsta gir allerede i 1822, året for hennes eget åndelige gjennombrudd, foranledning til å minne om dødens uforutsigbarhet.

Vor Tid er her kun gandske kort,
En efter Anden kaldes bort,
Dog paa forskjellig Maade.
Bedst derfor at vi staa paa Vagt
Og tage Naadens Tid i Agt,
Vor Synd for Gud bekjende,
Af Hjertet os omvende. (TF 73,4)

Men motivet kommer stadig tilbake, både i leilighetssanger og vanlige vers, helt til slutten av hennes liv, som i disse versene fra to av hennes gravferdssalmer fra året 1854:

Lad os da Alle deraf lære,
Hvor ubestandigt Alting er,
Saa vi for Sjælen Omsorg bære
Og holde os til Herren nær;
Gaar Naadens Tid unyttet hen.
Den hentes aldrig ind igjen. (TF 96,7)

O at vi da ei maa forsømme
At søge Gud i Naadens Tid,
Og ei vor Levneds Dag bortdrømme
I Verdens Lyst og syndig Id;
Thi naar den engang omme er,
En Time ei gjenkjøbes mer. (TF 97,11)

Den samme formaningen lyder i mange andre sanger og betraktninger. I aftenbønnen på nyttårsdag går tankene til tidens flyktighet, og hun siterer fra en ukjent kilde:

Saa hastig løbe vore Aar
Og alle Livets Dage;
Den Tid som bort unyttig gaar,
ei kjøbes kan tilbage. (SÅH s. 42)

Det er likevel tydelig at Berte Kanutte regner med at troens strid varer livet ut. Hun siterer fra Brorsons salme "Staa fast, min sjel, staa fast", v. 3: "Begyndt er ikke endt –/ Det maa du vide, / Som har din Jesum kjendt/, Bliv ved at stride"[150] (SMA s. 74). Hun har selv erfart at "Guds tugtende og trøstende Naade" har fulgt henne gjennom hele livet. Det er bare de "arbeidende og besværede Sjæle" som Jesus lover hvile (Mt 11, 28f.). I den gjennomreflekterte "Betragtning" over Joh. 17,3[151] minner hun om at reisen ikke er slutt før havnen er nådd, og at sjelen underveis må tåle mange prøvelser:

> Ja, kjære Sjel! Lad det ikke komme dig fremmed for, at Djævelen, Verden og dit eget Kjød og Blod idelig søger at hindre dig i Løbet; derfor erindre dig ofte de Ord: "Kjæmpes maa, det er dig sagt;/ Træng dig ind med Vold og Matgt". Ja betænk, kjære Sjel, at du endnu ikke er i Havnen, men paa Havet; Du er endnu paa Reisen og stunder og stræber til dit rette Fædreland heroventil. (SMA, s. 73)

Men utfordringen til å søke Gud mens han finnes, og stå fast i striden, ledsages likevel ofte med en påminnelse om Guds omsorg for sine, og

150 TRK nr. 220.
151 "Dette er det evige liv at de kjenner deg, den eneste sanne Gud, og ham du har sendt, Jesus Kristus."

om om den fred i sjelen som troen gir som en forsmak på saligheten hos Gud. Hun ber for de troende at de må bevares og forberedes til det evige liv som venter dem:

O Frelser, lad din lille Hjord,
Som adspredt er paa Jorden,
Opholdes ved dit rene Ord
I Naadens rette Orden;
Lad dine Børn beredes her,
Saa de i Saligheden der
Dig evig maa beskue. (TF 32,11)

Trøst og formaning når døden rammer

Særlig i brevene, med deres sjelesørgeriske sikte, kommer påminnelsen om å ikke utsette oppgjøret og svaret på Guds kall stadig til syne. Samtidig er det påfallende at hun søker en forklaring som hun formidler til dem som har mistet sine kjære i ulykker eller uventede dødsfall. I et sørgedikt etter en gårdsbrann i 1833, hvor tre barn omkom, skriver hun:

O, Fader, du som Alt formaar,
Din Visdoms Vei vi ei forstaar,
Og ikke kan begribe.
Giv jeg ei knurrre maa mod dig,
Naar det vil falde tungt for mig;
Du Sorg og Glæde deler,
Du saarer og du heler. (TF 77,1)

Spørsmålet etter meningen med det som skjer, og hvordan det onde skal forklares i lys av Guds gode vilje og oppholdende nåde, tar hun tak i flere steder. Det er overalt det samme svar hun gir: Guds vilje er alltid god. Menneskets svar er å holde fast på troen og innrette seg med blikket fremover etter det som har skjedd. Gudsbildet forblir ubeskåret. Det er den uutgrunnelige himmelske far som styrer alt som skjer, og han har alltid en plan med det, som menneskene ikke forstår. Derfor er formaningen til de sørgende tydelig:

Knur ei mod Herrens Førelse,
Hvad han ser tjenligt, det maa ske,
For Liv og Død han raader,
Vort Liv og Legem, Sjæl og Aand
Vi har annammet af hans Haand;
Han har da Ret at tage
Det, naar han vil, tilbage.

Guds Visdom Alting styrer saa,
Det os til gode tjene maa,
Hvad os i Tiden møder,
Kortsynede, vi ei formaa,
Hvad os er tjenligt, at forstaa,
Derfor taalmodig tager,
Hvad Herren selv behager. (TF 73, 11, 12)

Flere av salmene som er skrevet til trøst for sørgende, har det samme motiv av formaning til å godta det som er skjedd, og ønsket om å feste blikket på det liv som går videre, og legge alt i Guds hånd. I tillegget med leilighetssanger i *Religiøse breve* minner hun om Jobs skjebne, og hans tålmodighet i Guds prøvelser og formaner til ikke å miste troen på Guds gode forsyn.

Ja, kjære Venner, ei forsager;
Tænk, Gud er kjærlig, vis og god,
Endskjønt han stundom sligt tillader,
Som faller tungt for Kjød og Blod.
Guds Vei med os er dunkel her,
Hans tanker ei som vore er. (RB s. 172)

En av sangene i tillegget som ble trykt sammen med de biografiske skisser fra Støylen og Heggtveit i 1893, tar opp den samme argumentasjonen. Det går ikke an å gå i rette med Gud:

Ei bør det os med Herren gaa i Rette,
Og spørge ham hvorfor han gjorde dette,
Men bøie os i Støvet for hans Haand,
Han gav, han tog, hans Navn ske evig Ære;

Som Leret, – vi dog lydig' burde være
Vor Skabermand.

Men Kjære Venner! Stands dog Eders Taarer,
Tænk det er Herrens egen Haand som saarer,
I kjærlig Hensigt han dog alting gjør.
Han haver over Liv og Død at raade,
Hans Vei med os er Visdom, Godhed, Naade,
Ham Ære bør.[152]

Det er et drag av fatalisme i Berte Kanuttes holdning her, men også en frykt for å tråkke Gud for nær, slik det også uttrykkes i en trøstesalme skrevet mot slutten av Berte Kanuttes liv.

O Gud, som Sorg og Glæde deler
I dit forborgne Visdoms-Raaad
Du baade saarer og du heler,
Du skjænker baade Fryd og Graad,
Lær os, det at antage saa,
At Alt til Gode tjene maa. (TF 97, 5)

Misjonsperspektivet

En særlig interesse synes Berte Kanutte på sine eldre dager å ha fått for misjonsarbeidet. I slutten av skriftet som inneholder betraktninger over kirkens høytidsdager, kommer hun inn på temaet. Det er pinsedagens tekster og tanken på forkynneroppdraget som opptar henne, både i bønnen og i salmen til 2. pinsedag. Hun ber om at Ordet må ha kraft til å forandre hjertene, og parafraserer over Brorsons salme fra hans *Svanesang*: "Ak, Fader! Lad ditt ord og Aand dog ret faa Overhaand".[153] Hun minner om at Gud er den samme som da Ånden ble utgytt på pinsedagen, og at Ordet har den samme saft og kraft som da disiplene talte. Hun ber om at Gud ved sin Ånd og nåde vil være kraftig til stede der ordet forkynnes,

152 *Før ikke udgivne Breve og Sange (1893)*, s. 60.
153 *Svanesang*, nr. XXI.

både av leg og lærd. Så vender hun i bønnen overraskende blikket mot hedningene:

> Især forbarme dig, o Gud, over de arme Hedninger, som endnu ikke kjender Fredens og Frelsens Vei, og for hvem Naadens dyrebare Skatte endnu ere skjulte. Udsend du selv Arbeidere i din store Høst, der med Flid og Troskab gjøre Herrens Gjerning, og læg du, o Gud, selv Kraft og Velsignelse til det Ord, som de forkynder, at dit Naades og Sandheds Lys maa opgaa ogsaa for dem, som endnu sidde i Mørke og Dødens Skygge. (SÅH s. 114)[154]

Som et tillegg i dette skriftet følger så "En aandelig Sang, indeholdende Bøn for de arme Hedninger". (SÅH s. 120)

Misjonsinteressen hadde våknet i Norge med innspill fra enkelte ildsjeler siden midten av 1820-årene, og i 1842 var Det Norske Misjonsselskap blitt stiftet som en samlende overbygning over flere initiativ som hadde tatt opp tanken om hedningenes frelse.[155] Det er vanskelig å tenke seg at Berte Kanutte skulle ha vært upåvirket av denne innflytelse. Da hennes skrift med bønner og salmer for kirkeåret ble utgitt i 1853, hadde allerede misjonstanken fått solid fotfeste i det norske kristenfolket. Et bevart manuskript i Aarflot-arkivet viser at salmen hun skrev som en "Bøn for de arme Hedninger", opprinnelig ble skrevet og utgitt som særtrykk "til Mødet i Volden Præstegjelds Missionsforening den 1ste November 1851".[156]

I virkeligheten eksisterte det et omfattende arbeid for misjonen, både i Ørsta og Volda på denne tiden. Dokumenter fra arkivene ved Misjonshøyskolen i Stavanger[157] viser at Volda (med Ørsta) var tidlig ute med et organisert arbeid for misjonen. Det var ikke minst sokneprest Hans Nicolai Wraamann i Ulsteinvik som ivret for opprettelsen av misjonsforeninger i distriktet. I september 1846, bare fire år etter dannelsen av Det Norske Misjonsselskap, ble det sendt rundt et innbydelsesskriv til innbyggerne i Volda og Ørsta om dannelsen av en misjonsforening for hele prestegjeldet, med oppfordring til å tegne seg for et bidrag til

154 Morgenbøn paa anden Pintsedag.
155 Se A. Aarflot*: Norsk Kirkehistorie II*, Oslo 1967, s. 322ff: "Misjonsinteressen våkner".
156 Fet 2006, s. 189.
157 Nå: VID/Misjonshøgskolen.

formålet. Blant navnene på de 22 innbyderne fantes det 8 kvinner.[158] Det kan være et vitnesbyrd om at kvinnene sto sterkt i vekkelsesmiljøet i Volda og Ørsta. Det er ikke utenkelig at Berte Kanutte Aarflot med sin innflytelse hadde bidratt til dette fenomenet. Selv var hun dette året plaget av sin alvorlige sykdom, og kom noe i bakgrunnen ved oppstarten til misjonsforeningen. Men hennes skriftlige bidrag i i 1851viser at hun hadde en levende interesse for saken.

Stiftelsesmøtet for "Volden Præstegjelds Missionsforening" ble holdt 9. mai 1847. Navnet forteller at det var en fellesforening for de to sokn i prestegjeldet. Det viste seg at det var en overveldende interesse for formålet. Fra Volda sokn hadde det tegnet seg 361 medlemmer, og fra Ørsta 280, alle med en medlemsavgift som kunne gå fra noen få skilling til en eller flere spesidaler. Til sammen innebar dette en årsgave på nærmere 68 spesidaler, fra de 641 medlemmene. I løpet av året økte medlemstallet til 758, og beløpet steg til 74 spesidaler. Til styret ble det valgt syv medlemmer fra Volda, deriblant boktrykker Mauritz Aarflot, sønn av Berte Kanuttes bror Rasmus Sivertsen Aarflot, og fire fra Ørsta, deriblant Berte Kanuttes ektemann, Amund Knudsen Aarflot.[159] Det viser at misjonsarbeidet var en integrert del av vekkelsesmiljøet som Berte Kanutte hørte hjemme i. Det er lite kjent om hvor mye Berte Kanuttes ektefelle var engasjert i vekkelsesmiljøet i bygden, men det forhold at han ble innvalgt i styret for den første misjonsforening, tyder på at han ble regnet som en av dem som hørte til vennekretsen. Det er også verd å merke seg at de fleste som tegnet seg som medlemmer, gjorde det på vegne av sitt hushold, slik at Berte Kanutte må ha vært inkludert i det medlemskap hennes mann tegnet.[160] Det var kirkesanger Anders Welle (1802–1883) som ble valgt til formann i den nystiftede forening, og han representerte også foreningen på kretsmøtene som ble holdt annethvert år.[161] Foreningene på

158 Rasmus Tunheim: *Voldens Missionsforening*. Den første store friviljuge folkerørsla i Ørsta/Volda 1847–1870. Semesteroppgåve i historie grunnfag ved Møre og Romsdal Distriktshøgskule, Volda. 1988. s. 3.

159 *Forhandlings-Protocol for Voldens Præstegjelds Missionsforening*, s. 3. Skannet materiale fra Misjonshøyskolens arkiv. VID-MA-A-1071-F- 0005.

160 Tunheim 1988, s. 18.

161 O. Handeland nevner at Welle ble gift med Kanutte Johansdatter, og føyer til: "Ho hadde tent på Årflot hjå Amund og Berte Kanutte, og der blei ho omvend" Handeland 1966, s. 53.

Sunnmøre hørte den første tiden til Trondhjems krets, Styret vedtok også allerede på stiftelsesmøtet å bestille abonnement på fem eksemplarer av Missions-Tidende, som kunne gå på omgang blant medlemmene.

På kretsforsamlingen i Ålesund i 1850 møtte det 21 representanter fra 14 foreninger, og Volden misjonsforening var representert ved formannen Anders Welle og boktrykker Mauritz Aarflot.[162] Under møtet ble det vedtatt et forslag fra Anders Welle om å be Misjonsselskapets styre ta skritt til å utgi en fremstilling av "Missionens Grund og dens Maal". Det kan ha vært dette initiativ som førte til at det bare tre år senere ble trykt i Ekset-trykkeriet en "*Missions-Katekismus* eller en kort Fremstilling af Missionssagen. Efter det Tydske forandret og tillempet for norske Læsere, og udgivet af det norske Missionsselskab" (1854).[163] Som utgivere av denne boken angis en M. Brudevoll og Johannes Aarflot, Berte Kanuttes sønn, som hadde slått seg ned i Ålesund, hvor han ble bokhandler. Vi ser at Aarflot-familien var godt representert i misjonsinitiativet i Ørsta/Volda.

I lokalavisen som ble utgitt fra Ekset-trykkeriet, ble det også referert fra et fellesmøte i juli for misjonsforeningene på Søre Sunnmøre i Volden kirke i 1848, etter initiativ fra sokneprest Wraamann. Det kom folk fra fem prestegjeld, og avisen refererer at interessen var så stor at mange ikke kom inn.[164] Fra Ekset-trykkeriet ble det også utgitt et hefte med sanger til "Missionsfesten i Voldens Kirke den 6te Januar 1853". Dette ble trykt i 600 eksemplarer.[165] Rundt 1850 var "Volden Præstegjælds Missionsforening" med sine 754 medlemmer den største enkeltforening på Vestlandet. Det kunne saktens trenges å få trykt 600 møteprogram til Helligtrekongersmøtet i 1853. Det ser ut til at Kristi åpenbarings søndag, med teksten om de hellige tre konger som kom fra fjerne land for å tilbe Jesusbarnet, var blitt dagen for markering av misjonsoppdraget. Det var dagen for de store misjonsmøter lokalt i menighetene, og også dagen for kretsmøtene i regi av de regionale kretser som Misjonsselskapets arbeid var oppdelt i.

---

162 *Protocol for Trondhjems Missionskreds*, s. 25 Misjonshøyskolens arkiv: VID-MDA-A-1072-Forhandlingsprotokol-1847-1875-004.

163 Fet 2006, s. 200.

164 "*Postbudet for Landalmuen*", 1848. Fet 2006, s. 171.

165 Fet 2006, s. 198.

Både i bønnen for 2. pinsedag og i sangen med "Bøn for de arme Hedninger" får vi et inntrykk av Berte Kanuttes syn på misjonsoppdraget. Det er en reflektert misjonsforståelse som finner sitt uttrykk i hennes tanker om hedningenes frelse. Det er interessant at hun tar utgangspunkt i Guds universelle frelsesvilje, som gjelder alle folkeslag.

O milde Frelser, som dit Blod
For hver en Hednings Sjel udlod,
Dig over dem forbarme,
Lad din, den søde Naades Røst
Dog indgang faa til deres Bryst
Og deres Sjel opvarme,
Lad saa/ Dem faa
smage, nyde/ Og sig fryde
Ved de Retter,
Hvormed Sjelene du mætter. (SÅH s. 120)[166]

Dette er de samme ting hun ber for når det gjelder sine egne landsmenns frelse. Så går hun videre og minner om at Gud ser "med Medynk" på disse sjeler som går i "Vantroens Morke". De kjenner ikke Guds bud, og dyrker sine avguder, derfor ber hun om at Guds lys må forjage deres mørke natt:

O, at/ Den Nat
Maa forjages/ Saa det dages
Ved dit søde
Livsens Ord, som vækker Døde. (ibid., v. 2)

Fortsatt minner hun om at hedningene får del i frelsen på samme måte som alle andre, og ber om at mange må kjenne misjonskallet og stille seg til tjeneste:

Antag dig, Herre! deres Nød,
Fri dem fra evig Dom og Død
Dit Livsens Ord dem sende!
Løs deres haarde Syndebaand,

166 "Bøn for de arme Hedninger", v. 1.

At de maa med en frigjort Aand
Dig og dit Navn bekjende.
O Gud/ Send ud
Fromme Hyrder/ som de Byrder
sig paatage,
At de Sjele til dig drage. (v. 3)

Så ber hun Gud om at Ordet må få inngang i mange sjeler, slik at vantroens mørke må forsvinne.

Naar Ordets Garn det kastes ud,
Velsign det da, o kjære Gud,
At det maa Sjele vinde.
Lad hver/ især
Klart fornemme/ Naadens Stemme
Og den lyde,
Synden hade og fortryde. (v. 5)

Hun ser på misjonen som en forlengelse av kirkens arbeid hjemme:

Dit søde Evangelium
Lad det i Hjerterne faa Rum
Og virke frit derinde,
At Christi Kirke blomstre maa
Og som en Vingaard prydet staa,
Ja daglig Tilvæxt vinde. (v. 6)

Berte Kanutte har sitt ferdige skjema for forståelsen av Guds frelsende handlinger, og hun flytter bare hedningene inn i dette mønsteret og regner med at frelsen også tilhører dem. Så skriver hun at om hun ikke selv kan gjøre annet, så vil hun "bede for disse arme Sjele". Og hun peker på at det også i vårt eget land er mange uomvendte mennesker. Derfor avslutter hun med en bønn for alle som hun har hatt i tankene i denne sangen:

Med Bøn jeg slutter Alle ind
Udi Guds hulde Fadersind
Og Jesu Naades Arme

Du kjender Alles Trang og Nød,
For Alle led du Korsets Død,
Dig over dem forbarme.
Lys, Liv, Gud, giv!
Lad det dages, / Mørket jages,
Christi Rige
Frem i Kraft og Tilvæxt stige. (v. 10)

Allerede i året for etableringen av misjonsforeningen i Volda/Ørsta utga Eksettrykkeriet en bok med bønner for kirkeårets høytider, som inneholdt egne bønner for misjonen, knyttet til helligtrekongersdagen, skrevet av Peter Rasmussen Andresen: *Christelige Bønner og Psalmer: især til Kirkeaarets Høitider*. Boken, som kom ut i 1847, var annonsert på subskripsjonsbasis, og boktrykker Mauritz Aarflot kunne begeistret fortelle Ivar Aasen i brev datert 11. desember 1847 at han trykte boken i 4000 eksemplarer, derav ikke mindre enn 3000 beregnet på dem som hadde forhåndsbestilt boken.[167]

Det var sokneprest Wraamann som var drivkraften til den eksplosive interessen for misjonen i sunnmørsbygdene. Og det ser ut til å ha vært god grobunn for saken i de haugianske miljøene. Men den store interessen kan også tyde på at misjonstanken appellerte til en bredere krets enn de spesifikke haugianske gruppene. Det hadde etter hvert skjedd en utvikling der haugianerne med sine samlinger, sin møteform og sitt religiøse særpreg ble betraktet av mange som en lukket krets.[168] Det var fortsatt skepsis å spore hos mange av prestene som betjente menighetene, og i den brede bygdekulturen var det nye interesser som gjorde seg gjeldende, blant annet rettet mot de rikspolitiske spørsmål knyttet til Stortinget og de lokalpolitiske spørsmål etter formannsskapslovene fra 1837. Misjonsinteressen bidro til at folk vendte oppmerksomheten utover og at den religiøse interesse favnet bredere. Den første fase ble

167 Fet 2006, s. 162.

168 Berte Kanuttes brordatter, Gurine Elisabet Rasmusdatter Aarflot, skrev om oppfatningen av haugianerne hos mange i tiden omkring 1840-tallet:"Jeg turde ikke slutte meg til dem, for ikke at bli kaldt Haugianer, som var da et Øgenavn". Se note 193.

ofte organisert med hele soknet eller prestegjeldet som basis, og etter hvert ble det også som regel prestene som figurerte som ledere av de enkelte misjonsforeninger, før den neste fasen med foreninger basert på møtedeltakelse og personlig medlemskap. Men i misjonsforeningen i Volda var det altså klokkeren som ble den første formann i foreningen som favnet begge sokn i prestegjeldet, "Voldens Prestegjælds Missionsforening".

KAPITTEL 10

Fra sjelesorgens verksted – brevene som medium

En egen plass i Berte Kanutte Aarflots forfatterskap har de 69 brevene som har fått plass i hennes etterlatte skrifter. Dette materiale representerer i virkeligheten et særsyn i den oppbyggelseslitteraturen som var i omløp på denne tiden. Det fantes rikelig av andaktsbøker, postiller, bønnesamlinger og salmer og sanger. Men Berte Kanutte skrev brev og øvet sjelesorg og åndelig veiledning gjennom brev. Hun bidro selv til å få dem publisert, og ga dermed brevene et slags offentlig preg. Selv om de fleste av brevene var anonymisert, visste nok mange hvem de i første rekke gjaldt. Men samtidig fikk hennes formaninger et allmenngyldig preg, slik at de kunne egne seg for høytlesning og videre spredning. Hun har formodentlig vært kjent med den praksis Hans Nielsen Hauge utformet som et ledd i sin vekkelsesstrategi, da han begynte å henvende seg til sine venner og bekjente med brev til oppmuntring og formaning. Hauges brev hadde ofte formen av rundskriv til en krets av mottakere, men var like ofte rettet til enkeltpersoner med en privat tone. De hadde også et svært blandet innhold. Men de eksisterte bare i håndskrevne avskrifter, til de ble utgitt samlet 150 år etter hans død.[169] Berte Kanuttes brev var imidlertid tilgjengelige på trykk, de fleste av dem mens hun ennå levde.

I den store samling av over 500 brev som er kjent fra Hauges hånd, er det ingen som knyttes spesielt til miljøet av de vakte i Ørsta og Volda. Det var heller ikke å vente at Hauge to år før sin død skulle ha registrert den begynnende aktivitet fra den nyvakte Berte Kanutte, som startet med besøket av Amund Knudsen Brekke i 1822. Men selve brevtradisjonen

169 *Brev frå Hans Nielsen Hauge* ved Ingolf Kvamen. bd. III, 1974.

hadde lenge utviklet seg til et enestående kommunikasjonsmiddel i det haugianske miljøet. Berte Kanuttes brev omfatter flere kategorier. Noen er brev stilet til *enkeltpersone*r i hennes bekjentskapskrets. En stor andel er hilsener til *medlemmer av familien*. Ikke så få er typiske *leilighetsbrev*, knyttet til begivenheter i nærmiljøet. Her er også en rekke av hennes leilighetssanger med på å tegne bildet av hennes omsorg for medmennesker i sorg og glede. De fleste brev er preget av direkte formaninger til å slå inn på eller komme videre på troens vei og legge vekt på å avstå fra synden, og bygge sitt håp om salighet på Jesu fullbrakte frelsesverk.

Men det er interessant at en stor del av hennes brev synes å være rettet til *grupper* eller personer som utgjorde en del av et større nettverk. Noen av brevene vitner om at de er ledd i en korrespondanse som har foregått over tid. Selv om mottakerne som regel er anonymisert, viser innholdet at brev som er sendt til en såkalt "søster" eller "broder "i Kristo", ofte ikke er rettet til et medlem av familien, men til en representant for en gruppe. Det fremgår også av hilsenen til slutt i brevet at det ofte er rettet til "vennene". Noen eksempler fra de forskjellige kategoriene vil vise hvordan hun varierer sin brevform i forhold til omstendighetene hos mottakerne.

Personlige hilsener

En direkte og *personlig hilsen* med sjelesørgeriske råd finner vi i et brev fra Berte Kanutte stilet til "*Elskede og kjære Broder i vor Frelsers Samfund*". Hun minner om at Gud allerede har kalt på ham og lært ham å sørge over sine synder og lengte etter Guds nåde. Da er han en som kjenner seg syk og trenger en lege, ja, nettopp en av de arbeidende og besværede sjeler som Frelseren lover hvile (Mt, 11,28). Hun minner om at Gud står med åpne armer og vil ta imot den som vender seg bort fra synden og vil fornye pakten med ham. Guds nåde er som et bunnløst hav, og hun ber om at Herren må skjenke sin nåde både til ham og henne selv, for Jesu skyld. Til ytterlige belysning av dette anliggende siterer hun følgende verselinjer fra en anonym kilde:

> Kom fattig og elendig,
> Kom kun og lad dig ei bortjage;

Hvor haardt end Byrden trykker dig,
Vil dog hans Naade dig antage.
Se hvor hans Hjerte aabent staar,
Og hvor han dig imøde gaar
Se hvor han selv dig derom beder
Og efter dig med Smerte leder.
Kom da bodfærdig Sjæl og se,
At han annammer Syndere.

I sin hilsen til slutt viser hun også her hvor personlig og varmt hun har prøvd å møte hans bekymringer: "Hils nu dine Søstre og de Andre der saa kjærlig fra mig og vær tilsidst selv paa det kjærligste hilset og tilønsket fornyet Kraft og Naade fra Herren til at stride og overvinde. Det ønskes af din svage Søster i Herren." (RB s. 109–112)

I dette brevet synes formålet å være å gi trøst og oppmuntring til en som har vanskelig for å holde fast på troen. Derfor minner hun om at Guds nåde og barmhjertighet står fast på Guds side, og at han nettopp i sin engstelse og lengsel etter Gud er en av dem som Jesus er kommet for å frelse.

En tilsvarende relasjon til mottakeren synes å være til stede i et brev stilet til "*Elskede og kjære Søster i vor Frelsers Samfund*". Her siterer hun først et ord "til vor Fælles Opmuntring" og inkluderer seg selv i formaningene som følger: "Lad os vende os til Herren med inderlige Bønner om, at han selv af Naade vil løsrive vore Hjerter fra alt det der er os til Hinder og vil holde os tilbage". Det gjelder å haste videre fremover på "Livets Vei" (RB s. 149ff). Også dette er et brev hvor hun søker å komme leseren i møte ved å sette seg i dennes sted og fremføre formaningen i et inkluderende språk.

Noen få brev synes å være oppfølging av personlige samtaler som BK har hatt med mottakeren, eller brev som vitner om en særskilt kontakt. I et brev stilet til "*Elskede unge Ven!*" skriver hun: "Din Begjæring om at skrive Dig til vilde jeg gjerne opfylde, især da jeg ved vor sidste Samtale mærkede, at den Gud, som vil at alle Mennesker skulle blive salige og komme til Sandheds Erkjennelse, han har og med sin kaldende Aand og Naade banet sig Vei til dit Hjerte …" Hun formaner mottakeren til å "gjøre Fremgang i det begyndte Gode", og holde seg borte fra dårlig

selskap, og søke omgang med "saadanne Mennesker, der elske Gud og hans hellige Ord". Til avslutning ber hun om at Gud må fullføre sitt verk, så vedkommende "aldrig mere maa faa Lyst at vende tilbage til Verden og Synden, men med stadige Skridt vandre fremad paa Salighedens Vei". Den intime tone som preger brevet, blir understreket ved hilsenen til slutt: "Vær sluttelig hilset fra din ringe Søster" (RB s. 112 ff.).

Et brev som henvender seg til en enkeltperson, men som åpenbart regner med at vedkommende har forankring i en vennekrets av vakte, viser hvordan hun tar utgangspunkt i *anerkjennelse*, men fortsetter med *formaning*, hvor hun slutter seg selv inn, slik mønsteret er i mange av hennes personlige brev:

«*Kjære, medforløste Broder*! Takket er Du for din kjærkomne Skrivelse, som jeg rigtig har modtaget; og meget glædelig er det deraf at kunne se og erfare, at den Troens Gnist, som Herren af sin uforskyldte Naade har antændt i din Sjæl, ikke er udslukket." Formaningen følger så stort sett i inkluderende setninger, hvor hun tar seg selv med: "O, at vi da maatte blive ret agtpaagivne, … saa at han ved Alt kunde faa bøie os til en sand Lydighed og ved den Helligaands Finger skrive sin Lov ind i vore Hjerter". "Ja, maatte han ret faa gjøre vore Hjerter løse og ledige fra alle skabte Ting". Hun ber om "at vi ved Guds Naade stedse søge at holde os reisefærdige". Blant hele fire lånte sitater som hun bruker i brevet, er også disse linjer som understreker budskapet:

> Hvad os til gudelig Vandring i Livet
> Kan tjene er i dig, min Jesu mig givet;
> Riv fra mig al Kjødets forfængelig Lyst,
> Saa lever jeg i dig, min eneste Trøst.

Avslutningen viser at hun har flere enn mottakeren for øye: "Hils nu de Andre der og vær selv kjærlig hilset fra den, der ved Guds Naade vil være de Troendes Søster til Døden". (RB s. 107f.)

Brev til familien

Det største antall av brevene i samlingen er skrevet til medlemmer av Berte Kanuttes fysiske familie. To tredeler av det trykte brevmateriale

har direkte adresse til noen av hennes nærmeste. Ofte er foranledningen ett eller annet som har hendt med en av hennes kjære, og hun kan innledningsvis kommentere de aktuelle begivenheter. Men alltid er det den åndelige omsorg som kommer til uttrykk i påminnelser og formaninger, som ofte har et nokså ensartet opplegg. Mange av brevene har dermed ofte et allmenngyldig og tidløst preg. Bare et fåtall av brevene er forsynt med dato. Noen ganger skimter en likevel den historiske kontekst tydeligere enn ellers. Det gjelder blant annet noen brev til Berte Kanuttes bror, Rasmus.

Forholdsvis tidlig i brevsamlingen finner vi et brev stilet til "*Min inderlig elskede Broder*", hvor hun tar til pennen, sier hun, fordi hennes nåværende tilstand ikke gjør det mulig for henne å si et muntlig farvel og ønske ham lykke til på den forestående reise. Det dreier seg formodentlig om brorens reise som stortingsrepresentant, for å ta del i Stortinget i 1833, det såkalte "Bondetinget". Hennes "nuværende Forfatning" henspiller da på et langt fremskredet svangerskap med det siste av barna, datteren Anne Beate, som ble født 15. februar 1833. Hun minner om at hun om kort tid står foran "en Prøve, saa jeg efter min forrige Erfaring ved, at jeg ikke har andet at berede mig paa, end at Liv og Død ligesom ville stride med hverandre om, hvem som skal vinde". Det er rimelig at dette viser til hennes foregående kompliserte fødsel i 1830, som datteren Berte Kanutte bare overlevde noen få måneder. Brevet har også en hentydning til "den truende Landeplage, Kolera", som snart kunne føre til at de begge befandt seg "paa Gravens Bred". Koleraen var observert i Drammen i 1832, og spredde seg til Christiania i 1833. Med dette som bakgrunn skriver hun til sin bror: "Derfor var det godt, at vi ikke vare ligegyldige i det, som angaar vor Sjæl og Salighed, men øvede os flittigt i Synds Afbedelser og Naadens Tilbedelser". Hun minner om at det er nødvendig i slik en viktig sak "at prøve sig nøie etter Guds Ord, Loven og Evangelium, saa vi ikke skulde bedrage os selv med en falsk Fred, da du vel kan have den borgerlige Retfærdighed og dog mangle den Retfærdighed, som kommer fra Troen, hvilken alene gjælder for Gud". Den følgende tekst utdyper hva denne rettferdighet består i, og hun legger til "Nu, min kjære Broder, har jeg ved disse Linjer udtalt noget af mit Hjertes Mening og min Troes Grund, og jeg vil bede Dig, hvad jeg og haaber om Dig, at Du tager det

i Kjærlighed og overveier med dig selv". Til slutt overgir hun ham i den hinmmelske Fars forsyn og omsorg og sier at om de ikke møtes igjen i livet, så håper hun Gud må gjøre dem "reisefærdige", så de kan møtes i det evige liv (Brev XII, RB s. 40ff).

I et senere brev skriver Berte Kanutte på nytt for å ønske broren hell og lykke til hans forestående reise, som innebærer et langt fravær. Det siste storting som Rasmus Aarflot deltok i, som representant for Romsdalen Amt, var i 1839. Det er formodentlig i den anledning hun skriver brevet. Hun ber om at Guds engler må våke over ham på alle hans veier.

> Ja, den almægtige Gud, som har kalt dig til Husholder over meget her i Tiden og nedlagt store Evner i din Sjæl, saa det er betroet Dig at virke ei alene for Dig og Dine, men tillige for mange Andre, han styrke dig med sin Aand og Naade, at om Du end har meget at sysselsætte dit Sind med, det ene Fornødne ikke maatte forsømmes. (RB s. 55ff.)

Vi ser at Berte Kanutte er svært opptatt av brorens åndelige situasjon, og at hun inntrengende formaner ham til å holde seg til kristentroen. Denne omsorg kommer igjen for fullt til uttrykk når hun skriver til broren i hans siste leveår, mens han strever med sykdom og plager: "*Elskede og kjære Broder.* Jeg føler inderlig Længsel efter at høre, hvorledes det staar til med dig, baade indvortes og udvortes. Jeg er ofte hos dig i Aanden, og da kommer mig fore i Tankerne mange gode Gudsord, især af Salmevers, som jeg synes at vilde anvende paa Dig til Trøst og Opmuntring". Hun formaner broren til å holde seg nær til den trofaste frelser, og om det skulle være slik at Gud i sin visdom har besluttet å hente ham hjem,

> saa ønsker jeg dig af Hjertet en sagte og salig Stund at skilles herfra og haaber for Jesu Kristi Fortjenestes Skyld, at din Sjæl bliver modtaget med disse glædelige Ord: "Vel dig, du fromme og tro Tjener, du har været tro over Lidet, jeg vil sætte dig over Mere, Gak ind til din Herres Glæde.[170] (RB s. 135 ff.)

Rasmus Sivertsen Aarflot døde 19. januar 1845, bare ett år etter den ødeleggende brannen som rev bort nesten alle husene på Ekset-gården. Han kom seg aldri over den knekken som denne begivenheten førte med seg

170 Matt 25,23.

for ham. I samlingen med etterlatte brev, som ble trykt i 1893, er det tatt med et brev som Berte Kanutte skrev til broren etter brannen i 1844. Det er stilet til broren og hele hans familie og uttrykker den dypeste medfølelse med dem. Men det er også et forsøk på å forholde seg til det uavvendelige i skjebnen og formane til å bøye seg for den allmektige i alle ting:

> Ja, det bliver vist det bedste for os alle at overgive os og alt vort i hans Haand og Vilje og annamme alt, hvad der møder os ifra ham, det være sig Medgang eller Modgang, Sorg eller Glæde, da vi ved, at det er den samme kjære Gud og Fader, som baade saarer og læger og har lovet, at alle Ting skal tjene dem til gode, som elsker Gud.[171]

Berte Kanutte skrev også en sang i anledning brorens død, som kom med i det tredje tillegget til samlingen "Troens Frugt". Innledningsvis omtaler hun det som hadde skjedd broren med disse formuleringene: "Fra denne Livets Prøvestand/ Og hen til Himlens Frydeland/ En elsket Ven fikk flytte". Også her formaner hun de etterlatte til å bøye seg under Guds vilje, slik hun ofte gjør i sine brev til sørgende:

> Men Kjære, stands jers Taareflod,
> Tænk Gud er kjærlig, vis og god,
> Han intet gjør i blinde;
> Hans Hensigt er dog altid god,
> Skjønt det er tungt for Kjød og Blod
> Mod Sorgens Skaal at tage
> Og Modgangsbæger smage. (TR 90, 4)

Vennebrev

Omtrent en tredel av brevene er skrevet som en hilsen til grupper av vakte, forskjellige steder, og har dermed karakteren av å være sendebrev som sikter på en større leserkrets. Et slikt karakteristisk vennebrev finner vi forholdsvis tidlig i samlingen, med adresse til "*Hjertelskede kjære Venner*". Dette er et langt brev, på fem sider, og stilet til "elskede

171 *Før ikke udgivne Breve og Sange* (1893), s. 27.

Medmennesker". Innledningen viser at brevet retter seg mot en gruppe personer som hun vil nå med sin åndelige formaning:

> Da mine udvortes Omstændigheder holde mig tilbage fra at være hos Eder legemlig, saa vil jeg sende Eder nogle Linjer om, hvad mit Hjerte føler nødvendigt baade for mig selv og Andre, og jeg vil da allerførst bede til dig, treenige Gud, at ethvert Ord maatte tildeles mig af din uforskyldte Naade, og at den værdige Helligaand maatte virke i min Sjæl og indgive mig, hvad der er din behagelige Vilje. (RB s. 27–32)

Så går hun over til en utredning om "Gjenfødelsens Nødvendighed", og hun legger vekt i ordene: "O, elskede Venner! Hvor skal jeg finde Ord til at udtrykke mig med saa hjertelig, som jeg vilde bede Eder om ikke længere at være ligegyldige i denne Eders Saligheds Sag". Hun minner først om at "Forstanden er formørket, Viljen forvendt og død til det Gode og Begjerlighederne uordentlige og syndige og altsaa Guds Billede ved Synden ganske tabt og borte". Dernest kommer formaningen: "O, allerkjæreste Venner! Tager dog imod et godt Raad, haster med at redde Eders Sjæle, førend Døden hastelig overfalde Eder. Nu er det Naadens og Saligheds Dag, nu er det Tid at klarere sin Sag".[172] Litt senere i brevet vender hun oppmerksomheten mot noen særskilt: "Herpaa vender jeg mig til Eder, I opvakte Sjæle, som allerede have bekommet Tro og Naade". Hun oppfordrer dem til ikke å være late i arbeidet for å vinne nye sjeler. "Benytter enhver Leilighed, hvorved I kunde udrette noget Godt og gjøre Satans Rige Afbræk, bruger al Flid som aandelige Præster og Profeter at undervise Menneskene om Guds Raad til Salighed, og vogter Eder for at give nogen Forargelse eller Anstød". Så tyr hun til det bevisste grep å snu oppmerksomheten fra mottakerne til sin egen erfaring, fra objekt til subjekt, fra "dere" til "jeg" eller "vi".[173]

---

172 Fra v. 4 i H. N. Hauges salme *Salig og hellig er hver som har Part*, gjengitt i H. N. Hauges skrift *Evangeliske Levnedsregler*, skrevet i hans første vandringsår 1796, og opptrykt flere ganger gjennom de første tiår av 1800-tallet. Verset fortsetter i originalen med linjene: "Siden vil blive/Guds Tid, at give/ Gode og Rige/ Løn efter Behag" *Hauges Skrifter*, bd. 1, s. 264.

173 Jostein Fet har i en tilsvarende analyse av bruken av pronomen i Niels Olsen Svees diktning i siste halvdel av 1700-tallet pekt på at Svee bare sjelden bruker første person entall i sine dikt, og mener at det skyldes hans oppfatning av sin rolle som en kirkens talsmann. Han taler på prestens vegne, mens Berte Kanutte, som han sammenlikner med, mer opptrer som "Kristi talskvinne" enn som "prestens vikar". Hun er ikke opptatt først og fremst av å undervise, men å omvende

> Hvad mig selv angaar, da ved jeg ofte ikke, enten jeg har Del blandt de Troende eller ei … og ofte er min Tro som en skjælvende Haand, der knap tør tage fat paa Guds Naade eller tilegne sig den. Dog føler jeg Længsel i min Aand efter at delagtiggjøres i Naaden i Kristo, men mine mange mangfoldige Feil og Svagheder formindske Naaden og hindre den sønlige Aands Dristighed i Omgang med Gud.

Til slutt føyer hun seg selv inn i fellesskapet med dem hun har skrevet til: "O, at baade jeg og enhver saaret Sjæl maatte krybe hen til Jesu Vunder og med Troens Øine i Aanden se til ham, som de saarede Israeliter saa paa Kobberslangen og bleve helbredede, saa skulde og vore Sjæle læges fra Syndens dødelige forgift." (RB s. 32)

Dette brevet viser likevel noe av mønsteret hun bruker når hun ønsker å gi en mer generell og overordnet belæring eller veiledning. Vi merker oss den direkte tone i brevets første del, med klare anvisninger om hva mottakerne bør legge vekt på. Vi ser også at hun appellerer til de troende i neste avsnitt om ikke å tenke smått om sin prestelige og profetiske oppgave å gå ut med evangeliet. Her er det tanken om lekfolkets rolle i det kristelige arbeid som kommer til uttrykk. Og så ser vi hvordan hun ved å trekke seg selv inn i formaningene understreker budskapet på en personlig måte.[174]

Et annet brev, stilet til "*Hjerteelskede Sødskende*", er åpenbart skrevet til noen av de etablerte vakte, som Berte Kanutte kjenner til, og som har bedt henne om en hilsen. Hun velger derfor sin tilnærming med omhu og respekt: Hun har tidligere "afslaaet med en Indvending, at jeg var selv mest trængende til Opmuntring og Tilskyndelse af Eder, da jeg altid har anseet Eder som Fædre i Kristo, men mig derimod som et Barn". Men hun ser verdien av å utveksle tanker og erfaringer: "Og skjønt jeg ikke kan skrive Eder noget til Lærdom, da I selv ere lærte af Gud, saa ved jeg dog, at det er ofte godt og oplivende for os, naar vi kunne meddele

andre. Derfor er hennes bevisste bruk av "jeg"- og "vi"-pronomenet et uttrykk for den dreining mot en personlig inderliggjøring av budskapet, som preget haugianismen. Jostein Fet: *Allmugens diktar. Niels Olsen Svee i norsk religiøs folkesong*, Oslo 1987, s. 48f.

174 Bildet med troen som en skjelvende hånd har hun fra Pontoppidan, som skriver slik i Spm. 500: "Er den sanne tro alltid like sterk hos alle? Nei, når den anfektes av vantro, er den iblant meget svak. Den er som en skjelvende hånd og tør knapt tilegne seg Guds Nåde".

hverandre noget om vore Hjerters Følelser og Troens Grunde, være sig enten mundtlig eller skriftlig". I stedet for å begi seg inn i en belærende formaning velger hun i denne sammenheng å uttrykke seg i en bønn, hvor hun taler om sin syndighet, som hun stadig kjenner på, og den salige oppreisning hun får når hun som Maria ligger ved Jesu føtter. Derved har hun indirekte, ved å dele sine egne erfaringer, fått frem et viktig poeng når det gjelder forståelsen av frelsen. Som ofte ellers henter hun støtte for sitt anliggende i et sitat fra andre:

> Tag dog til takke med det, jeg igjen kan gjøre;
> Mit Hjerte længselsfuldt begynder sig igjen at røre
> Og vil dig ofres, og jeg selv min Ringhed ser.
> Men tag mig som jeg er, jeg har jo Intet mer! (RB s. 37)[175]

En klart angitt adressat forekommer i et brev til "*Elskede Venner i Bergen*". Berte Kanutte synes å ha god kontakt med det haugianske miljø i Bergen. Hun skriver også til en av sine sønner som er på besøk i Bergen, at han må hilse vennene der. "Hils nu paa det Kjærligste alle troende Venner i Bergen" (RB s. 123). I brevet til vennene i Bergen gir hun uttrykk for håp om at det hun skriver "kunde blive Herren til Ære og os til fælles Opbyggelse". Hun priser Guds uforskyldte nåde og siterer fra en ukjent kilde:

> Ufattelige Kjærlighed,
> Som sligt et herlig Bytte med
> Os Syndere vil gjøre!
> Du tager vores Synd og Skam
> Og lægger paa Guds rene Lam,
> Og hver bodfærdig Synder
> Frikjendelse forkynder! (RB s. 66f.)

I tilknytning til dette skriver hun: "O, kjære, elskede Venner, lader os da bede med og for hverandre, at Ingen af os maatte forspilde saa overvættes en Salighed, som Herren vil skjænke sine". Det er fortsatt den "fælles Opbyggelse" som fremstår som et metodisk grep: "La oss bede med og for hverandre". Senere i brevet taler hun om "hvilket et stort Gode (det er) at

175 Fra Brorsons salme: "Du skenker mig dig selv, du selv min deel vil være". (TRK 175,7).

være et Guds Barn og ved den sande, saliggjørende Tro at være forenet med Frelseren", og hun ber om at de *sammen* må være brennende i Ånden og vise seg som "fyrige Himmelløbere". Slutningen viser at hun skriver som representant fra ett vennesamfunn til et annet: "Værer nu alle Venner der saa kjærligt hilset fra Vennerne her og tilsidst fra mig, Eders ringe Søster" (RB s. 68).

Vi ser at Berte Kanutte denne gangen velger en inkluderende tone gjennom hele brevet. Hun forutsetter at vennene i Bergen er på bølgelengde med henne, og at de vil gjenkjenne sine egne erfaringer i det hun skriver. Dermed oppnår hun, som hun sier innledningsvis, at hennes ord blir til "felles oppbyggelse". De fleste av de øvrige brev som Berte Kanutte skriver til grupper av troende venner, vitner om at hun har en bred kontaktflate, og at hennes egne brev ofte er ledd i en utveksling av hilsener mellom venner som deler åndelige erfaringer gjennom en slik kommunikasjon. Også i en rekke andre brev har Berte Kanutte en større krets av mottakere for øyet, og hun kan flette inn opplysninger som vitner om at hun har en større bekjentskapskrets, som for eksempel i dette brevet til "*Hjertelskede og kjære Sødskende*!" Berte Kanutte takker for brev, mottatt for lenge siden, som svar på brev hun selv hadde sendt: "Jeg følte mig uværdig til, at min ringe og enfoldige Skrivelse skulde bringe mig flere Fold tilbage, da jeg foruden Eders Brev tillige ved samme Leilighed fikk et fra Samson Traa".[176] Også i dette brev beskriver hun sine egne troserfaringer som et indirekte budskap til mottakerne (RB s. 71 ff.).[177]

En brevveksling med geistligheten

I en egen kategori finner vi to brev, stilet til en av prestene i nabolaget. "*Herr Pastor F …!*". Han har med interesse lest noen av hennes skrifter, og har sendt brev gjennom Berte Kanuttes brorsønn, Mauritz Aarflot, med hilsen til henne og familien. Det er interessant å se hvordan Berte

176 Samson Torbjørnsen Traa (1771–1847) var jevngammel med Hans Nielsen Hauge og en av hans mest betrodde medarbeidere.

177 I brevet siterer hun to vers fra salmen "Gud skal alting mage" (etter Brorson, TRK nr. 82), og ett vers av salmen "Jeg slipper Jesum ei" av ukjent forfatter (tatt opp hos Pontoppidan og i Guldbergs salmebok – J. N. Skaar: *Norsk Salmehistorie II*, s. 47).

Kanutte griper an denne situasjonen. Hun peker på at de i det ytre er fremmede for hverandre, men hun regner med at de har et fellesskap i troen: "Vi ere vel fremmede for hinanden hvad det udvortes angaar, men saa haaber jeg dog, at Herren har gjort os delagtige i en og samme Naade, Aand og Tro, og mit Hjertes Ønske og Bøn er, at vi alle maa lære ret at bygge paa Klippen, Kristus og blive alt mere grundfæstede i hans Kundskab og Kjærlighed". Når han har lest hennes "simple og ukunstlede, men velmente smaa Skrifter", gir det henne grunn til "at haabe, at De har givet Naadens Aand og Naadens Virkninger Rum i Deres Hjerte". Hun ønsker ham nåde og kraft fra det høye, så han med flid og troskap og med velsignelse må ivareta sitt viktige og ansvarsfulle kall, "og at De, som en lykkelig Fisker, maa drage en stor Dræt og fange ret mange Sjæle i Ordets Garn" (RB s. 99ff). Det ligger klare formaninger gjemt i de forsiktige formuleringene hun bruker.[178]

Det neste brevet til "*Herr Pastor F …*" kan tyde på at presten hadde bidratt til en vekkelse i sin menighet, og at det derfor var en naturlig kontakt med vekkelsesmilijøet i Ørsta/Volda. Berte Kanutte takker for brev av 6. juni og er glad for å merke at pastor F er en sann hyrde og sjelesørger. Hun regner det som en frukt av hans virksomhet "at der hos Dem gives et saa stort Antal opvakte Sjæle. Herren, den Almægtige, han selv styrke baade Dem og de Andre til Bestandighed i Naaden, saa at ingen af de unge og ubefæstede Sjæle maatte som Demas faa Lyst igjen til Verden og falde tilbage til Synd og Sikkerhed".[179] Hun ber om at de som er vakt, må lære å bygge troens grunn alene på klippen Kristus, og hun siterer fra Brorsons salme: "Den tro som Jesum favner":

Vor Tro, er den end liden,
Saa er den dog af Gud
Og derfor stærk i Striden
Mod alle Satans Skud.

178 Mottakeren er mest sannsynlig *Gjert Jensen Frich* (1803–1863), som var sokneprest i Hjørundfjord. Han var en bekjent av Aarflot-familien på Ekset, og ble budsendt da Rasmus Aarflot døde, og deltok med en tale ved begravelsen (*Gurine Elisabet Rasmusdatter Aarflots Ungdoms-Erindringer*, s. 2). Som innledningen viser, har Berte Kanutte mottatt brevet gjennom sin brorsønn Mauritz Aarflot på Ekset.

179 Henvisningen til Demas er fra 2 Tim 4,10, hvor Paulus skriver: "For Demas forlot meg, fordi han fikk den nåværende verden kjær".

Vor Tro er dog den Sei'r,
Som Verden overvinder,
Som alle Lyster binder
Og spotter Satans Leir. (TRK nr. 192,8)

Så avslutter hun brevet med å minne om at det er "fra ham, den kjære Frelser vi faa al den Kraft vi have fornøden til Livet og en sand Gudfrygtighed", og hun ber ham hilse "de kjære Sødskende i Kristo" fra henne, og hilser ham, med ektefelle og barn "paa det kjærligste fra Deres ringe og uværdige Søster" (RB s. 102ff). Vi ser igjen at hun i ordvalg og innretning på brevet fremstår både med ydmykhet og med en direkte tone, som om hun taler til en likeverdig partner i en åndelig samtale.

Et modellbrev

Det siste brevet i den etterlatte samlingen viser noen av de karakteristiske trekk som preger hennes sjelesørgeriske hilsener og formaninger, også denne gang med adresse til en krets av troende venner:

> *Mine hjerteelskede kjære Venner.* Da Leiligheden sjelden falder saa for mig, at jeg i Fortrolighed faar talt med eder, saa vil jeg skrive nogle Ord, hvis Indhold og Øiemerke skal angaa Sjælen mere end Legemet. … og da det er mit Hjertes Ønske og Bøn, at det Gode maa forfremmes, saa vil jeg af et kjærligt og oprigtigt Hjerte *paaminde* andre, ligesom Herren har paamindet mig.

Hun ber leserne om allerførst å utrydde "den falske Trøst: Vi er ikke værre end andre". Det er "en fordærvelig Tanke, den er en Gift for Sjælen, den er et Ukrud, som kvæler Guds Aands saliggjørende Virkninger." Det gjelder å se sitt liv i lys av Guds ord, og *prøve seg* på alle Guds bud, og se sitt liv i *lovens speil*, så *innser en sin egen ufullkommenhet* og får *bruk for Guds nåde*. Også i dette brevet bringer hun sine *egne erfaringer* inn i argumentene, og peker på at vi trenger en høyere kraft for å bli gjenfødt og fornyet. Og så minner hun om at når en har overgitt seg til Guds nåde, så må en stole på at det holder. Det er "Vantro til Gud", hvis en tviler på dette, for "han har lovet at de som søge mig, skal finde mig, naar de søge mig af et oprigtigt Hjerte". Mot slutten av brevet kommer påminnelsen

om at "vi kommer hver Dag et Trin nærmere Evigheden". Det er to utganger av livet, og det gjelder å *velge den rette vei i tide.*[180]

Noen trekk ved brevmaterialet

Det kan i utgangspunktet virke som om brevene er nokså ensartet, og at de i hovedsak har de samme temaer. Men ved nærmere øyesyn er det tydelig at hun varierer både på innfallsvinkler og saklig innhold. Det er en sjelesorg som er mer individuelt tilpasset enn det synes av førsteinntrykket. Men hun går som regel rett på sak med det som er hennes hovedanliggende: *åndelig veiledning*. Det dreier seg hele tiden om kristelige påminnelser og formaninger, med bare unntaksvis noen få referanser til daglige forhold, som knappe levekår, sykdom eller sorg, som for eksempel i brev til "*Elskede og kjære Søn*": Berte Kanutte takker for brev og "Foræringer" (RB s. 119ff). Men også når det finnes konkrete, praktiske hentydninger, er veien kort til spørsmålet om sjelens behov. I et brev 6. september 1851 til *Kjære datter S. (Severine)* kommenterer hun en hilsen fra datteren, som ser ut til å klage over trange kår: "Synes det da undertiden, som om dit Brød her skulde været knapt skaaret, saa bed Herren om et nøisomt Hjerte, og lad det vække dig til med desto større Iver og Alvorlighed at tragte efter og bede om de himmelske gode Ting".[181] Berte Kanuttes brev skiller seg i denne henseende tydelig fra Hans Nielsen Hauges brev, som ofte blander åndelige betraktninger med praktiske informasjoner om varer, priser og konkrete omtaler av ekteskapsforbindelser og liknende.

De fleste brev er preget av direkte formaninger til å vandre eller komme videre på troens vei og legge vekt på å avstå fra synden, og bygge sitt håp om salighet på Jesu fullbrakte frelsesverk. Her kan hun gi personlig rettede råd og anvisninger til vedkommendes fremgang på troens vei. Dette synes å være tilfelle med et brev til "*Elskede Broder i Kristo*", hvor hun først takker ham for at han er en flittig brevskriver, som forteller om sin tilstand. Hun skriver at det er kjært å se av hans brev at han har omsorg for sin sjel og salighet. Men hun minner om at det er nødvendig å bøye

180 *Før ikke udgivne Breve og Sange (1893)*, s. 32.
181 *To livsskildringer*, s. 7.

seg under Guds faderlige hånd og erkjenne at vi ikke har fortjent hans nåde, men at den tilbys utelukkende på gunn av Jesu lidelse og død. ”O, at han ofte stod malet for vor Sjæls Øine i sin blodige Skikkelse paa Korset, da skulde vi ikke saa let henrives af Letsindighed, Vrede, Vellyst eller andre onde Lyster og Begieringer”. Så minner hun ham om å stride troens gode strid og avslutter med gode ønsker (RB s. 32ff).

Men den direkte formaning kan også gjelde i sendebrev til venner ellers i landet. I brev til ”*Hjertelskede kjære venner*” skriver Berte Kanutte innledningsvis at hun vil sende dem noen linjer om ”hvad mit Hjerte føler nødvendigt baade for mig selv og Andre”. Men hun føyer til at hun ikke bare taler på egne vegne: ”og jeg vil da allerførst bede til dig, treenige Gud, at ethvert Ord maatte tildeles mig af din uforskyldte Naade, og at den værdige Helligaand maatte faa virke i min Sjæl og indgive mig, hvad det er din behagelige Vilje” (RB s. 27).

Et gjennomgående trekk er at Berte Kanutte bruker sin egen troserfaring for å underbygge budskapet til mottakeren. I et brev til en ”Broder i Kristo” skriver hun: ”Kjære Broder, min egen Erfaring har lært mig, hvor tilbøielige vi af Naturen ere til at kjedes ved den Høiestes Tugtelse og at blive utaalmodige i hans Straf; men jeg har tillige erfaret, at alle Herrens Veie ere Trofasthed og Sandhed” (RB s. 19). Ofte slutter brevet med en inkluderende bønn, hvor hun henvender seg til Faderen eller Frelseren med pronomenet ”vi” og ”oss”. Sml. brev til: ”*Kjære og elskede Venner*”, hvor Berte Kanutte advarer mot den alminnelige ”Sikkerhed” hos menneskene, og minner om at det gjelder å følge den rette troens ”Orden” og huske at ”Troens Art er at forandre Mennesket”. Mot slutten slår hun over i bønn hvor hun tar seg selv med: ”O. trofaste Frelser, Herre Jesus Kriste, du, som er Veien, Sandheden og Livet for alle troende Sjæle, vis du mig og enhver vandrende Israelit Veien gjennem denne Verdens Ørken til det himmelske Kanaan” (RB s. 61).

Det er mye bibelsk lærdom som Berte Kanutte formidler gjennom sine brev, og hun legger mye vekt på formaningene, som kan være både generelle og personlig rettede. Men gjennom det hele går en dyp tone av omsorg for og medlevelse med dem hun skriver til. Hun er opptatt av å dele de erfaringer hun selv har gjort i troslivet, og fra hennes brev ringer en kallende ljom for å vekke og innby til sjelenes møte med Frelseren.

KAPITTEL 11

Storfamilien Aarflots kristelige engasjement

Det er tydelig at Berte Kanutte fremstår som en person med stor åndelig autoritet og innflytelse i sitt lokalmiljø, men også med ringvirkninger over større deler av landet. Gjennom brevene ser vi at hun synes å være en drivkraft i oppdragelsen og veiledningen av sin egen nærmeste familie. Men vi har også sett at Berte Kanutte ikke var den eneste i Aarflot-familien som tok del i den kirkelige og religiøse bevegelse som kunne spores i Ørsta og Volda omkring 1830–1850. Det er ikke lett å finne materiale til en nærmere vurdering av det engasjement som enkelte personer viste, men noen trekk er bevart for ettertiden, som kan gi et utfyllende bilde av bredden og dybden i den innlevelse som preget noen av personene i familiekretsen.

Berte Kanuttes *ektefelle*, Amund Knudsen Aarflot, har åprnbart slått seg til tåls med den aktivitet hustruen var opptatt med. Han har kanskje vært mest en tilskuer, men har likevel tilsynelatende vært en støttespiller i det arbeidet Berte Kanutte gjorde som religiøs veileder og forfatter. Det var han som i 1822 tok imot Amund Knudsen Brekke sammen med to av sine venner, da Berte Kanutte fikk sitt avgjørende støt i retning av en full overgivelse til Gud, ved å lytte til samtalen og merke seg ordene som falt fra den haugianske gjest. Alt tyder på at han også har hatt sin rolle når det gjaldt å oppdra barna til deltakelse i husandakten og de regelmessige kirkebesøk. At han ble valgt inn i styret for Misjonsforeningen i prestegjeldet, tyder også på at han av sine sambygdinger ble ansett som en person med forankring i vekkelsesmiljøet. Også til *moren*, Gunnhild, synes Berte Kanutte å ha stått i et nært forhold. Det var moren som hadde øvet den sterkeste innflytelse på hennes åndelige utvikling gennom barneårene, og da moren etter nesten 20 år som enke døde i 1836, skrev Berte Kanutte en minnesalme preget av takknemlighet og forventning om morens salige avskjed fra denne verden:

En Pilegrim af Reisen kjed
Gik hen at hvile udi Fred
Fra Verdens Sorg og Møie.
Hun længselsfuldt imødesaa
Sin Død og Gravens mørke Vraa.
Fornøiet, glad og rolig
Forlod hun denne Bolig. (RB s. 169)

Berte Kanuttes *barn* synes å ha vært åpne for den åndelige påvirkning som kom fra moren. Hennes brev til barna enkeltvis eller samlet viser at hun tar utgangspunkt i den kristelige kunnskap og erfaring som de hadde mottatt fra henne. Barnas ektefeller synes også i stor grad å være rekruttert fra familier som sto vekkelsen nær. De hyllingsdikt som sønnene Knud og Johannes skrev i anledning hennes død, vitner om fortrolighet med den kristelige terminologi, og om en dyp respekt for hennes livsgjerning som veileder og sjelesørger i bygden. *Johannes* etablerte seg som bokhandler i Ålesund, og ble aktiv i det kristelige miljø i byen.[182] I sørgesangen ved morens begravelse uttrykker han seg blant annet slik:

Hvor nær os er vort Jordlivs Ende,
Det ene ved den vise Gud;
Snart kan af Timeglasset rende
Det sidste Sandkorn for os ud.
O, maatte da for Jesu Blod
Vor Afskedstime blive god!

O, maatte dette Ønske stige
Fra Sjælens Dyb i Gry og Kvæld!
O, maatte Hjertets Længsel hige
Til Naadetidens rige Væld!
Vor Afskedstime blir kun god
Ved Renselse i Jesu Blod.[183]

Et særlig levende inntrykk gir sønnen *Knuds* forord til boken han ga ut i 1893 med tidligere utrykte brev og sanger. Her trekker han frem

182 Handeland 1966, s. 101
183 *Før ikke udgivne Breve og Sange (1893)*, s. 71.

barndomsminner om morens vennlige og kloke påminnelser til kristen tro og liv og forteller hvilket inntrykk disse samtaler hadde på ham den gang og gjennom hele livet:

> Saa mindes jeg en Søndagsmorgen, det var en klar, straalende Junimorgen, da Dugdraaberne ved Solens Opgang spillede lig Perler og Diamanter paa hvert Blad paa den blomsterklædte Mark, og Fuglene istemte sin Morgensang til Skaberens Pris; det var ligesom en hellig Fred og Hvile var udbredt over den hele Natur. Da sagde min Moder: "I Sandhed en deilig Hviledag, et smukt Billede paa den evige Sabbatshvile, der er til overs for Guds Børn, og som ogsaa venter enhver af os, om vi ere tro indtil Enden.[184]

Berte Kanuttes yngste sønn *Sivert Martinus* giftet seg med Ane Gurine Ose og tok over gården Brautaset i 1857. De fikk seks barn, og den yngste var *Andreas Olai* Aarflot (1873–1920). Han ble senere en aktiv deltaker i indremisjonsarbeidet på Østlandet, dit han kom som nyutdannet lærer. Faren Sivert levde helt til 1910 og var den lengst levende av Berte Kanuttes barn.

Berte Kanuttes omsorg for barnas evige vel kommer også til uttrykk i de brev hun skrev til dem, og kanskje mest inntrengende mot slutten av hennes liv. Det kan spores i formaninger til hennes "*Elskede og kjære Datter*" (juli 1857): "det ligger mig paa Hjerte endnu engang at gjentage og minde dig om det ene Fornødne, nemlig din Sjæls evige Vel og Frelse". Berte Kanutte minner om "disse Digterens Ord":

> Det kan langt annerledes blive
> Med mig før Dagen vorder endt;
> Thi medens jeg er her i Live,
> Jeg ved Døds Fare er omspendt,
> Min Gud, gjør dog for Kristi Blod
> Min sidste AfskedsTime god.[185]

Det er tydelig at omsorgen for barnas åndelige ve og vel ligger henne på hjertet gjennom hele livet. Hun kan finne drastiske ord for dette: I et brev til sønnene under ett skriver hun om Guds kjærlighet og hva den kostet,

---

184 *Før ikke udgivne Breve og Sange (1893)*, VI.
185 Ibid. s. 23.

og ber dem om ikke å "lade Frelserens bitre Lidelse og Død være frugtesløs og spildt paa Eders Sjæle". Hun forsikrer dem om at de "høre ham til med en langt større Ret end mig". Selv om hun har båret dem under sitt moderlige hjerte og hatt mange våkenetter for dem i barndommen, "saa er dog min svage Kjærlighed og den Møie jeg har havt for Eder, som Intet at regne mod Frelserens uforlignelige og ubeskrivelige Kjærlighed og Møie" (RB s. 127).

Også i slektstradisjonen fra Berte Kanuttes *familie på Ekset* er det eksempler på et mer personlig engasjement i kirkelige virksomheter. Vi har sett at Berte Kanuttes brorsønn, *Mauritz* Aarflot, ble med i styret i Voldens Prestegjelds Misjonsforening og spilte en aktiv rolle når det gjaldt å fremme forståelse for misjonen. I likhet med flere andre fra Ekset-grenen spilte han også en viktig rolle i samfunnslivet og det sosiale og politiske miljø i årene som fulgte. En personlig preget livserindring fra hans søster, *Gurine Elisabet* Rasmusdatter Aarflot (1818–1886), som har versert i familien, gir oss videre et innblikk i noen av de forhold som preget Sivert Aarflots etterkommere i Volda. Dette er erindringer som hun skrev ned i sitt siste leveår, 1885–86, og som i maskinskrevet avskrift ble spredt blant noen av hennes etterkommere.[186]

Gurine Elisabet var datter av Siverts eneste sønn, Rasmus Aarflot, som på mange måter førte arven etter faren videre, både i trykkeriet og i samfunnsmessige oppgaver. Hun giftet seg i 1842 med Lars Elias Henriksen Barstad (1815–1895), og brakte videre noen av de religiøse tradisjoner hun hadde med seg fra hjemmet. I sine erindringer gir hun noen glimt fra sine egne observasjoner av de religiøse strømninger i samtiden og noen av familiemedlemmenes forhold til disse.

Hun omtaler først sin bestefar, lensmann *Sivert* Aarflot, og nevner hans store virksomhet "til nytte for sine Medmennesker, men hvad hans åndelige Liv angår, ved jeg ikke andet end den borgerlige Retfærdighed hadde han og udviste en ren eksemplarisk Vandel". Men hun siterer etter hukommelsen tre vers fra et dikt Sivert Aarflot hadde skrevet til minnet om Hans Strøm, som hadde vært sokneprest i Volda i hans oppvekst, og

186 *Gurine Elisabet Aarflots Erindringer*. Kopi av maskinskrevet manuskript (21 sider) i privat eie. Deler av Erindringene ble trykt i *Voldaminne Årsskrift* årg. 1984. "Brannen på Ekset i 1844" s. 74–81. Fet 2006 s. 147.

mener at hun der fant at bestefaren hadde en klar innsikt i Guds ord. Hennes gjengivelse halter litt i versemålet, men hvis innholdet er rett gjengitt, vitner det om en viss teologisk refleksjon hos Sivert Aarflot, farget av kjærlige erindringer om en person som kom til å bety meget for ham:

> Fra dette Jordiske Tempel/ Til høie Ånders Kor
> Alvorligheds Eksempel/ og Sandheds Tolk (paa Jord?)
> Hengangen er i Fred/
> At hvile fra al Møie,/ og lønnes for sin Sved.
>
> Dig, Strøm, jeg ei kan glemme,/ Min Ungdoms Ledere
> Og din Formanings Stemme,/ som ofte rørede
> Mit unge følsom Bryst,
> Da blev jeg ved din Lære/ I Herrens Ord oplyst.
>
> Foralt staar mig i Minde/ den Dag og dine Ord
> Da jeg som første Sinde/ kneled for Herrens Bord,
> Da din den verdig Hånd
> Mig Himmelbrødet rakte,/Hvor brændte da min Aand.[187]

Sivert Aarflot hadde som omgangsskolelærer gjennom mange år undervist barna i Pontoppidans Forklaring, og han hadde gjennom livet holdt ved like tradisjonen med husandakter og kirkegang, selv om hans utvikling og lesning hadde gjort ham mottakelig for opplysningstidens ideer om menneskets frihet og naturens egenlovmessighet.[188] Et utrykt dikt kan tyde på at han har hatt et udogmatisk, men stemningsladet utbytte av en gudstjeneste i kirken: "Guds Røst i dag –/ Hvor Englemild qvægende den lød, / Lys selv din Fred/ Ned over dette Chor, / En Menighed, / Som kun sin Himmel veed/ I dig Gud, saa blid som stor,/ Ved dit Aasyn Troens Glans/ Sjæl og Sands,/ Tilsmiles en Forsmag/ Af Aanders Sabats Dag,/ Dig, som lader Fredens Bud/ Her for os basunes ud,/ Ofres Tak, dig store Gud".[189]

Gurine Elisabet minnes også bestemoren, *Gunhild*, som en stillferdig og from kvinne, "flittig og arbeidsom, men forsømte ingen Dag sin

187 *Gurine Elisabet Aarflots Erindringer*, s 1.
188 Se J. Fet: "Sivert Aarflot, Opplysningsmannens verdensbilde" Fet, 2015, s. 79.
189 M. Aarflot: 1951, s. 80.

Morgen og Aften Bøn". Om Faren, *Rasmus* Sivertsøn Aarflot, forteller hun at han var "en særdeles gudelig Menneskekjærlig og Tjenestvillig Mand". Hun vil gjerne si noe om hans åndelige liv, og anfører følgende: "Om hans Hjerteforhold til Gud ved jeg lidet. Dog ved jeg at han indså Nødvendigheden af en grundig Omvendelse hvilket vises derved at han udgav i Trykken den af Biskop Brun og ham selv så yndede Sang: 'Du fødes maa paa ny, Om du vil se Guds Rige'". Så skildrer hun hans dødsleie, der han var opptatt av "det ene fornødne", og ga uttrykk for lengselen etter å "fare herfra og være med Kristus".[190] Berte Kanutte forteller også i sin selvbiografi at hun til konfirmasjonen hadde fått stukket i hånden noen vers fra sin tre år eldre bror, Rasmus, og at dette gjorde sterkt inntrykk på henne. Hun siterer fra det siste vers:

> Guds store, naadefulde Magt
> Dig denne Naade give,
> at du maa tro i Daabens Pagt
> til Livets Aften blive.[191]

Det kan kanskje si oss noe om hvilke tanker broren hadde gjort seg ved sin egen konfirmasjon, og hvilke tanker som var i omløp hos den unge generasjon i Sivert Aarflots familie. Berte Kanuttes brevveksling med ham, like til hans siste sykeleie, er omtalt ovenfor.

Gurine forteller også at hun måtte lese høyt fra Bibelen for sin *mormor*, som var svaksynt, når hun var på besøk. Om sin egen mor sier hun at det ble liten tid til åndelige sysler i hjemmet på grunn av de mange besøk som hennes far fikk i forbindelse med sine mange verv som lensmann og skiftedommer og bestyrelsen av trykkeriet.

Hun forteller at det var mye sang i hjemmet, og det gikk mest i salmer, mens verdslige viser var bannlyst. Broren *Sivert* var særlig glad i å synge, og sammen øvet de inn salmer av Brorson, som hun ennå husker mens hun skriver sine erindringer.[192] Hun nevner at de ennå ikke hadde *Troens rare Klenodie* (av Brorson), men at broren (Mauritz) hadde utgitt Brorsons *Svanesang* fra trykkeriet på Ekset. Men broren Sivert døde brått,

---

190 *Gurine Elisabet Aarflots Erindringer*, s. 2.
191 *Selvbiografien* s. 27f.
192 Hun siterer de to første vers av salmen "I sinde, som finde ey hvile paa jorden" (TRK, nr. 266).

kort før han fylte 19 år. Om den yngste broren, *Rasmus Rasmussøn* Aarflot, forteller hun ikke mye, men det var han som etter hvert tok det største ansvaret for gårdsdriften og en tid for trykkeriet, etter at faren døde i 1845. Men ellers ble det broren Mauritz som fikk hovedansvaret for trykkeriet. Mauritz omtaler hun ganske kort, og vi har tidligere sett at han ble med i styret for misjonsforeningen og deltok på Misjonsselskapets kretsmøte i Ålesund i 1850.

Men etter hvert som Gurine Elisabet skildrer sin egen livsutvikling, får erindringene i stor grad karakter av en selvbiografisk fremstilling med klare åndelige overtoner. Forskjellige hendelser i barndommen og ungdommen fikk henne til å tenke meget på døden, men de vekket også lengselen etter himmelen, slik den ble uttrykt i sanger som hun lærte seg og sang på gjennom dagene. Hun var ivrig til å lese i forklaringen, men fikk mest igjen for vekkelsessangene, som hun ennå kan sitere strofer fra i sin beretning. Hun nevner også at hun var tiltrukket av de vakte haugianerne, men hun var redd for å slutte seg til dem, for de ble gjort narr av: ”Jeg turde ikke slutte meg til dem, for ikke at bli kaldt Haugianer, som var da et Øgenavn”. Men så ble hun kjent med

> en gammel, gudfrygtig mand kaldet Amund Brekke, som hadde megen omgang med mine Forældre … ham syntes jeg ofte det var godt at høre, tillige min Farssøster (Berte Kanutte!) som og til dels omgikkes der. Hende fulgte jeg engang et stykke på Veien. Da talede hun om Aandelige Ting med mig og jeg fortalte at jeg var ofte saa beveget naar Guds ord blev forhandlet enten i Kirken eller hjemme ved Husandagten, at jeg undsaa mig for at nogen skulde mærke det. Da sagde hun at jeg maatte inderlig takke Gud derfor, thi det er den Helligaands Virkning paa mit Hjerte som jeg maa bede om Naade til at bevare og ikke slaa hen i Veir og Vind. Ved da at høre at den Helligaand hadde virket paa mit Hjerte, blev jeg saa glad at de Ord har fæstet sig hos mig, med Ønske om at Ordet stedse maatte have den Virkning.[193]

Det er interessant å få et direkte glimt inn i Berte Kanutte Aarflots sjelesørgeriske praksis og den virkning den kunne ha. Men Gurine Rasmusdatter Aarflot fikk merke at det gikk opp og ned med den religiøse

193 *Gurine Elisabet Aarflots Erindringer*, s. 9.

begeistring. Hun skildrer konfirmasjonens betydning som ga henne et løft, og hun omtaler en svekket motivasjon som fulgte. Hun står lyttende på kirkebakken etter gudstjenesten når de vakte taler sammen om åndelige ting, men er fortsatt redd for å slutte seg til dem av frykt for å bli hengt ut som haugianer.

> Men saa hendte det en gang jeg var ved Ørstens Kirke, at jeg kom hen til Rasmus Ørstenvigs Stue.[194] Da stod døren aaben, og jeg hørte de derinde begyndte saa deiligt at synge den yndige Salme "Min Jesu ene er mit Nøie, min Glæde og min dyre Skat".[195] Den tiltalte mig saa kraftigt at jeg maatte sette mig hen i en Krog hvor jeg ubemærket kunde give mine Taarer frit Løb, medens de sang denne Salme til endes. Da virkede den Helligaand saa kraftigt paa mit Hjerte, og vagte den faste og alvorlige beslutning hos mig, at bede min Frelser om at hvis han i naade vilde antage mig til sit Barn, og for sin Lidelses og Døds skyld forlade mig alle mine Synder og Ulydighed imod hans Bud, da vilde jeg med Glæde taale og bære alt hvad Værden skjænker af Forfølgelser, Foragt og Bagvaskelse. Havde jeg blot min Frelsers Yndest og hans Kjærlighed, saa havde jeg nok. (s. 13)

Vi ser at Gurine Rasmusdatter Aarflot på Ekset var vel fortrolig med de åndelige begreper som hennes tante, Berte Kanutte, utfoldet i sine omfattende skrifter, og hun har åpenbart hatt evnen til selv å gi uttrykk for viktige trossannheter, slik vi ser det av hennes erindringer. Men senere fikk hun andre ting å tenke på. Hun var den eneste voksne som var hjemme da storbrannen rammet Ekset-gården i 1844, to år etter at hun var blitt gift med Lars Elias Henriksen Barstad, og livet ble fullt av nye utfordringer. Hennes heroiske innsats for å forsøke å hindre katastrofen utgjør det meste av den resterende del av hennes "Erindringer". Men hennes kristelige erfaringer har gått videre til hennes barn, og en av hennes sønner, *Johannes Barstad* (1897–1931), ble senere en kjent prest og salmedikter som satte nye spor i det kristelige miljø på Sunnmøre. Han kom til Volda

194 Rasmus Andersen Ørstenvig var nabo til klokkeren, Anders Welle, og de kom begge med i det første folkevalgte formannskapet (fra 1837), sammen med Berte Kanuttes mann, Amund Knudsen Aarflot. Fet 2006, s. 128. De var alle kjent i det haugianske vekkelsesmiljøet i Ørsta.

195 Denne salmen var trykt i utvalget fra Pontoppidans salmebok, som var mye brukt. Sml. *Uddrag af Dr. Erich Pontoppidans Psalmebog*, Samfundets Forlag 1952, nr. 166.

som kapellan i 1886, ble sokneprest 6 år senere, og fortsatte tjenesten i Volda til 1919.

Samlet sett finner vi at storfamlien Aarflot med forgreninger har hatt stor innvirkning på kristenlivet og det aktive kirkelivet og engasjementet blant befolkningen både i Ørsta og Volda omkring midten av 1800-tallet. Men midt i denne flokken ruver Berte Kanutte Aarflot som en storklokke med klare klemt og varme toner i en viktig overgangstid både for samfunn og kirke. Med tålmod og utholdenhet like til det siste søkte hun å virkeliggjøre det hun så som sin livsoppgave: å være en vekkerrøst i Guds tjeneste for sin samtid.

KAPITTEL 12

Vedlegg

Melodivalget

Når det gjelder de salmemelodier som Berte Kanutte bruker, kan følgende oppstilling gi en anelse om bredden i det materiale som hun har benyttet. Men det må bemerkes at de melodier hun dikter til, i første rekke angir det versemålet hun bruker. Det er ikke sikkert at Berte Kanutte selv kjente og kunne synge alle de melodiene som hun henviste til. Ofte ser vi at det er beslektet innhold til temaet hun synger om, i de sangene hun låner melodiene fra, og at teksten kanskje har vært viktigere enn melodien. Dette kan også forklare at mange av de folketonene som Jostein Fet angir i det følgende vedlegg, var kjent og brukt til de originale tekstene som melodihenvisningene knytter til, mens de ikke i samme grad var brukt til Berte Kanuttes egne salmer. Det kan være grunnen til at bare et beskjedent antall av folketonene er registrert som melodier til hennes salmer.[196] I det følgende er anført forekomsten av melodier fra de tilgjengelige salmebøkene, som hun må formodes å ha hatt tilgang til. Men registeret er betydelig bredere, og også andre, mindre brukte kilder er anført for oversiktens skyld. Det er verdt å merke seg at hun to ganger bruker melodier fra H. N. Hauges salmer, og to ganger fra Evangelisk-Christelig Psalmebog, som bare finnes i disse bøker. Det er også tydelig at Guldberg, som den kirkesalmebok menigheten brukte fra 1824, har flest referanser (32) mot Kingo (16). Pontoppidan har levert hele 30 melodier. Her merkes

196 Ragnar Ørstavik har anført 7 melodier som Berte Kanutte bruker, hvor det er knyttet folketoner til hennes egne tekster. Det gjelder: "Hvor inderlig sød er den himmelske Vin, (TF 59); "I mine Venner kjære (TF 98); "Med Bøn og Længsels Sukke" (TF 44); "O min Forløser" (TF 7); "O Frelser, lad dit Sandheds Ord antages", (*En gudelskende Sjæls opbyggelige Sange*), nr. 9 og salmen til ukeslutt (SMA s. 68), samt salmen "Min Levedag hen mod sin Aften skrider" (SMA, s. 85). Ørstavik 1954 s. 81.

preferansen for Brorsons salmer, som først kom inn for alvor med Pontoppidans salmebok, og ble flittig brukt i de vaktes forsamlinger.

Melodier til Berte Kanutte Aarflots sanger/salmer, ordnet alfabetisk:

(*Antall), Forekomst* K = Kingo, P = Pontoppidan, G = Guldberg

1 – Af Høiheden oprunden er (8) – Hos K og P, men ikke G.

2 – Ak, levende Gud, jeg bekjender for dig (4) – Hos K og P, men ikke i G.

3 – Al Verden er idel Forfængelighed (1) – Ukjent!

4 – Dagen viger og gaar bort (1) – Av Dorothe Engelbretsdatter, Nr. 46 i Dorothe Engelbretsdatters *Sjælens Sang-Offer*. Hos P, ikke K og G. (også brukt av Petter Dass som melodiangivelse i "Den tiende sang" Samlede skrifter, bd. II s. 288).

5 – Den prektig Sol, som hele Verden glæder (5) – Ikke hos K og G og P, men NB! i *Evangelisk-Christelig Psalmebog*. "Den blide Sol, som glæder hele Jorden", med melodiangivelse som foran.

6 – Den sidste Dag af mine er (4) – Bare hos G.

7 – Du hjertens Fryd for rene sjæle (4) – Ikke hos K og G, men hos Hauge (nr. 55) og *Uddrag af Dr. Erich Pontoppidans Psalmebog*, som har "rene Sinde", det samme hos Hauge.

8 – Er Gud for mig, saa træde (2) – Ikke hos K, men hos P og G.

9 – Far, Verden, far vel (1), av Kingo, men ikke i K, P eller G. (I *Evangelisk-Christelig Psalmebog* nr. 429, men i sterkt bearbeidet skikkelse).

10 – Forfængeligt er alt hvad Verden giver (ejer?) (5) – Ikke i K og G, men Hauge (66), P, og i Pontoppidans *Uddrag*.

11 – Fryd dig, du Christi Brud (3) – Hos K og P og G.

12 – Gak ud min Sjæl, og fryde dig (1) – Ikke hos K, P og G, men hos H. N. Hauge, *De sande Christnes udvalgte Psalmebog*, nr. 99.

13 – Gak under Jesu Kors at staa (1) – Hos K og P og G – (Salmen er av Kingo, J. N. Skaar, *Norsk Salmehistorie* I, 1879, s. 752).

14 – Gud Fader udi Himmerig (4) Hos K, P og G.

15 – Guds Godhed ville vi prise (3) – Hos K, P og G.

16 – Her ser jeg jo et Lam (at *staa*) (1) – Ikke hos K og P, men hos G ("Her ser jeg jo et Lam at *gaa*").

17 – Hjertelig mig nu længes (22) – Hos K, P og G.

18 – Hvad kan os komme til for Nød (1) – Hos K, P og G.

19 – Hvo ikkun lader Herren raade (5) – Ikke hos K men P og G.

20 – Hvor hastig svinder Livets Dage (2) – NB! Bare i *Evangelisk-Christelig Psalmebog* (nr. 202)

21 – Hvo ved hvor nær den er, min Ende (5) Ikke hos K, men P og G.

22 – I dag er Naadens Tid (8) – ikke hos K, men i P og G.

23 – I denne søde Juletid (1) – Ikke hos K, men hos P og P (*Uddrag*).

24 – I Kristne som gjerne vil Himmelen have (2) – ikke i K, P og G, men i Hauges "De sande christnes udvalgte Salmebog" (nr. 70) og i *Uddrag av Pontoppidan*.

25 – Jeg slipper Jesum ei (1). Hos G.

26 – Jesu dine dype vunder (2) – Hos K, P og G.

27 – Jesu, din søde Forening at smage (4) ikke hos K, men i P og G.

28 – Kom, o kom, du Aand som giver (2) – Ikke hos K, men P og G.

29 – Man kan i denne Verden her (6) – Ikke hos K, men P og G.

30 – Maria bedste Val (2) – Hos Marcus Volqvartz: *Sjælens Luth*, 1878, s. 14: "Mariae beste Valg, mit Valg og være skal"– (Ref. Ludvig Mathias Lindeman: *Samling av norske folkeviser og religiøse folketoner*, Utg. ved Øystein Gaukstad, Oslo 1997, s. 286).

31 – Min Sjæl og Aand opmuntre dig (1). Hos G.

32 – Nu hviler Mark og Enge (1) – Ikke hos K, men P og G.

33 – Naar Tiden sagte skrider ud ad Døren (hos D.E.:"Enden") (1) – Dorothe Engelbretsdatter, *Sjælens Luth*, nr. 64 (Lindeman 1997: s. 297).

34 – O Gud, du fromme Gud (8) – Hos K, P og G.

35 – O kjære Sjæl, frygt aldrig mer (33) Hos K, P og G (Dominerer i sanger ved sykdom og gravferd).

36 – O Jesu, din Hukommelse (9) – Hos K, P og G.

37 – Op glædes alle, glædes nu (1) – Hos K, P og G.

38 – O Sjælehyrde, Gud og Mand (1). Hos K og P, men ikke G.

39 – Paa Gud allene haver jeg sat min lid (1) – Hos K og P, men ikke i G. (I Ev. Chr. nr. 297, bearbeidet av Edv. Storm – J. N. Skaar: *Norsk salmehistorie* II 1880, s. 69).

40 – Paa Jorden ei et sikkert Sted jeg finder (1) – Trolig av Peder Brekke (Ørsta), i særtrykk fra Ekset, 1810. (Fet, 2006 s. 48).

41 – Rind nu op i Jesu Navn (16) – Ikke hos K og G, men tatt opp av P.

42 – Vee mig at jeg saa mangelund 3) – Hos K, P og G.

43 – Vor Tro er den Forvisning paa – at vi Guds Naade have (2) – ikke K, men P og G.
44 – Vaagn op og slaa paa dine Strænge (1) Ikke i K og G, men tatt opp av P (”Vaag op”).

Folketoner til disse melodianvisninger

Jostein Fet har velvilligst bidratt med denne oversikten over folketoner knyttet til Berte Kanutte Aarflots sanger. Fra sin lange fartstid som styrer for Folkemusikkarkivet for Møre og Romsdal (2000–2011) har han samlet et register med omkring 10 000 oppskrevne folketoner, og i den følgende oversikten gir han en antydning om hvilke melodier av dem som Berte Kanutte har benyttet, som også har fått nedslag i folketonearven.

1 – Af Høiheden oprunden er. 1 oppskrift frå Skodje/Vatne.
2 – Ak levende Gud, jeg bekjender. 2 oppskrifter, frå Gloppen ved Cath. Elling og frå Skodje/Vatne ved Knut Stafset.
3 – Dagen viger og gaar bort (Dorothe E.). 12 oppskrifter, bl.a. frå Ørsta (Karen Sandvik), Nordmøre, Stordal, Selje.
4 – Du høie Fryd for rene Sjele. 5 oppskrifter (B.K. har Hjertens Fryd). Ørsta (Karen Sandvik, viktig tonekjelde!), Nordmøre.
5 – Far, Verden, far vel. 2 oppskrifter, 1 frå Smøla og 1 etter Dordi Bergheim.
6 – Forfængeligt er alt hvad Verden giver. Bl.a. Skodje, Stordal.
7 – Fryd dig, du Christi Brud. 14 oppskrifter, bl.a. frå Tingvoll (8), Skodje/Vatne, Romsdal.
8 – Gud Fader udi Himmerig. Selje, Skodje, Hareid.
9 – Guds Godhed ville vi prise. Setesdal, Skodje, Nordmøre. Telemark.
10 – Her ser jeg jo et Lam at gaa. 1 oppskrift, frå Setesdalen.
11 – Hjertelig mig nu længes. 1 oppskrift frå Skodje/Vatne av ukjend.
12 – Hvad kan os komme til for Nød. 1 oppskrift, frå Skodje/Vatne, etter NN.
13 – Hvo ikkun (ene) lader Herren raade. 7 oppskrifter, bl.a. frå Lom, Gjemnes, Stordal, Selje. Alle med ”ene lader Herren”, ingen med ”ikkun lader”. 14 – I Dag er Naadens Tid. Selje, Tingvoll, Troms.
15 – I denne søde (glade) Juletid. 8 oppskrifter, bl.a. frå Ørsta (4), Selje, Setesdal (2).

16 – Jesu, din søde Forening at smage. 19 oppskrifter, bl.a. frå Nordmøre, Selje, Skodje, Stordal, Volda (Synnøve Riste).

17 – Jesu, dine dybe Vunder. 4 oppskrifter, bl.a. frå Skodje/Vatne og frå Todalen.

18 – Kom, o kom, du Aand som giver. Nordmøre (3), Stordal.

19 – Maria bedste Valg. 1 oppskrift frå Nordmøre ved Edvard Bræin.

20 – Min Sjæl og Aand opmuntre dig. 2 oppskrifter, frå Setesdal og frå Fjørtoft.

21–21 – Nu hviler Mark og Enge. 8 oppskrifter, bl.a. Ørsta (4), Sunnylven, Syvde, Selje.

22 – Naar Tiden sagte skrider ud ad Enden. 1 oppskrift, frå Nordmøre, etter Hallvard Nordheim.

23 – O Gud, du fromme Gud. Etter Knut Didriksson Stafset, Skodje/Vatne.

24 – O kjære Sjel, frygt aldrig mer. Frå Norddal, Kvamsøy, Skodje, Volda, Stordal. 25 – Op glædes alle, glædes nu. 2 oppskrifter, frå Hjørundfjorden og frå Skodje/Vatne.

26 – Paa Gud allene haver jeg sat min Lid. 6 oppskrifter, bl.a. frå Selje og Nordmøre (4).

27 – Rind nu op i Jesu Navn. 18 oppskrifter, bl.a. Surnadal, Selje, Davik, Sykkylven, Stordal.

28 – Vaagn op og slaa paa dine Strenge. 6 oppskrifter, bl.a. Selje, Nordmøre (ingen frå Sunnmøre).

Anvendt litteratur

Berte Kanutte Aarflots skrifter, med forkortelser

Fremstillingen har som hovedkilde basert seg på en utgave fra Beyers forlag og trykkeri i Bergen, med årstallet 1874, og med fellestittel:

”*Smuler til Næring for livet i Gud.* En Samling af Berte Kanutte Aarflots skrifter».
I kapitlet ”Berte Kanutte Aarflots skrifter» er det redegjort for de enkelte skrifters tilblivelse og innhold. I det følgende gis en oversikt over titlene, med opplysning om hvordan de blir referert til i den følgende fremstilling.
”*En gudelskende Sjels opbyggelige Sange*” (Referanse hele tittelen).
”*Troens Frugt*. En Samling af aandelige Sange i tvende Dele med tre Tillæg” (Ref. TF, med nummer og vers).
”*Sjelens Morgen- og Aftenoffer,* indeholdende Bønner, Sukke og Sange paa hver Dag i Ugen tilligemed Sange paa de fire Aarets Tider» (Ref. SMA, med sidetall).
”*Sjelens aandelige Høitidsglæde,* indeholdende Bønner og Sange paa de i Aaret indfaldende Høitidsdage, med et Tillæg af nogle Salmer som Paamindelse om at undersøge sin Sjels Tilstand, førend man gaar til Herrens Bord» (Ref. SÅH, med sidetall).
”*Religiøse Breve* til Opmuntring og Opbyggelse samt bestyrkelse i Tro, Haab og Kjærlighed med et Anhang af Leilighedssange samt en Morgen- og Aftenbøn med hosføiede Sange” (Ref. RB, med sidetall).
”*Før ikke udgivne Breve og Sange* af Berte Kanutte Aarflot (Eftersamling). Vedføiet sogneprest Wraamanns gravtale. Udgivet af Knud Aarflot» (Ref. *Før ikke udgivne Breve og Sange*) (1893).
”*Selvbiografi*”. Utgitt på nytt sammen med «En gudelskende Sjels opbyggelige Sange”. Utgave ved Ragnar Ørstavik og Vebjørn Aarflot. Volda trykkeri 1978 (Ref. *Selvbiografien*, med sidetall).

Annen litteratur

Apokryfene, *Bibelens deuterokanoniske* bøker. Oslo: Bibelselskapet 2018.
Akslen, Laila 2008. *Barokke figurar*. *Artikler om tekstar av Dorothe Engelbretsdatter og Petter Dass.* Sofiemyr: Eige forlag.

Austad, Torleiv 1986: "Sandhed til Gudfrygtighed. En analyse av Pontoppidans katekismeforklaring," i: Brynjar Haraldsø (red.): *Konfirmasjonen i går og i dag*. Oslo: Verbum, s. 168–184.

Arndt, Johan 1931. *Den sanne kristendom*. i: Hovedverker av den kristne litteratur fra kirkefedrene til nåtiden, Bd. V. Oslo: Lutherstiftelsen.

Brorson, Hans Adolph. *Samlede skrifter*, ved L. J. Koch, Kbh. 1951–56. *"Troens rare klenodie"* i bd. 1–2; *"Svanesang"* i bd. 3.

Bruun, Samuel Olsen 1757. *Den sjungende Tiids-Fordriv, eller Korsets Frugt*. København: Trykt hos Hans Kongelige Majestets Hofbogtrykker Ernst Henrik Berling, og findes hos ham til Kiøbs.

Dirdal, Gunvor Aarseth 2015: *Omsorg for sjela sitt evige vel. Ei kvalitativ analyse av Berte Kanutte Aarflot sine sjelesørgeriske brev.* Masteroppgave ved VID, Diakonhjemmets høyskole, Oslo.

Engelbretsdatter, Dorothe 1681. *Sjælens Sang-Offer*. København: Prentet aff Christian Wering, Acad. Bøger.

Evangelisk-Christelig Psalmebog, København: Kgl. Vaisenhuses Forlag 1823.

Fet, Jostein 1987. *Allmugens diktar. Niels Olsen Svee i norsk religiøs folkesong*. Oslo: Universitetsforlaget.

Fet, Jostein 1995. *Lesande bønder. Litterær kultur i norske allmugesamfunn før 1840*. Oslo: Universitetsforlaget.

Fet, Jostein 2000. "Sivert Knudsøn Aarflot". Art. i *Norsk Biografisk Leksikon. 2.* (NBL2). Oslo: Kunnskapsforlaget.

Fet, Jostein 2006. *Eksetiana. Aarflots prenteverk 1809–1935. Bibliografi og kulturhistorie*. Oslo: Samlaget.

Fet, Jostein 2015 *Den gløymde litteraturen. Gamle bøker og skrifter i privat eige på Sunnmøre.* Oslo: Samlaget.

Forhandlings-Protocol for Voldens Præstegjelds Missionsforening. (1847 ff.). VID/ Misjonshøyskolens arkiv. VID-MA-A-1071-F-0005.

Grindal, Gracia 2011. *Preaching from Home. The Stories of Seven Lutheran Women Hymn Writers.* Grand Rapids, Michigan: Eerdmans Publishing Company.

Handeland, Oskar 1966. *Vårløysing. Band II*. Andre utgåva. Bergen: A. S. Lunde & co.s forlag.

Harboe L. og Guldberg, Ove Høegh: *Psalmebog* (Guldberg), 1779: København: Trykket udi det Kongelig Waysenhuuses Bogtrykkeri og paa dets Forlag med Kongelig allernaadigst Privilegio. København 1779.

Hauge, Hans Nielsen 1947. *Evangeliske Levnedsregler* (1796), i: Hans Nielsen Hauges skrifter. Samlet utgave ved Hans N. H. Ording, bd. I. Oslo: Andaktsbokselskapet.

Hauge, Hans Nielsen 1951. *De sande Christnes udvalgte Psalmebog* (1799), i Samlet utgave bd IV. Oslo: Andaktsbokselskapet.

Hauge, Hans Nielsen 1952. *Beskrivelse over Hans Nielsen Hauges Reiser, vigtige Hendelser og Tildragelser* (1816), Hans Nielsen Hauges skrifter, bd. VI, Oslo: Andaktsbokselskapet.

Heggtveit, H. G. 1893. *"Berthe Canutte Aarflot. Livsskildring"*. I: *Berte Kanutte Aarflot. To Livsskildringer*: Eksæt: M.A. Aarflots Bogtrykkeri paa Egsæt. – Innbundet sammen med: Aarflot, Knud (utg) 1893. *Berte Kanutte Aarflot. To livsskildringer forfattede af Presten Bernt Støylen og Klokker G.H. Heggtveit tilligemed en Samling af hidtil utrykte Breve og Sange fra Forfatterindens Haand*. Volden: M.A. Aarflots Bogtrykkeri paa Egsæt: 1–39.

Heggtveit, H. G. 1905–11. *Den norske Kirke i det nittende Aarhundrede*, Bd.1, Christiania: Cammermeyer.

Holck Oluf 1925. *Norsk salmediktning i annen halvdel av det 17. aarhundre (ca. 1650–ca. 1715)* i: *Norvegia Sacra*, Aarbok til kunnskap om Den norske kirke i fortid og samtid, Femte Aargang. Oslo: Steenske Forlag: 46–96.

Kingo, Thomas 1699. *Den Forordnede Nye Kirke Psalme-Bog*, Odense. Benyttet utgave: København, 1745, Udi det Kongelige Waysen-Huuses Bogtrykkeri og paa dets Forlag, Trykt af Gottmannn Friederich Kisel.

Kvalbein, Laila Akslen 1970. *Feminin barokk. Dorothe Engelbretsdatters liv og diktning.* Oslo: Universitetsforlaget.

Kvamen, Ingolf 1974. *Brev frå Hans Nielsen Hauge,* bd. III. Oslo: Luther Forlag.

Ludvig Mathias Lindemans samling av norske folkeviser og religiøse folketoner. 1: Tekster. Etter originalmanuskriptene i Norsk Musikksamling, UBO. Gaukstad, Øystein (utg.) Oslo: Novus forlag 1997.

Nielsen, Halkild 1928. *Salmediktning og salmesamling i Norge i tiden fra 1814 til 1869* (bortsett fra Landstads og A. Hauges salmebokarbeide) i: *Norvegia Sacra*, Aarbok til kunnskap om Den norske kirke i fortid og samtid, Ottande Aargang. Oslo: Steenske Forlag: 46–96.

Norendal Hermann: *Salmediktning og salmesamling i Norge i tiden fra 1814 til 1869* (bortsett fra Landstads og A. Hauges salmebokarbeide) i: *Norvegia Sacra*, Aarbok til kunnskap om Den norske kirke i fortid og samtid, Niende Aargang. Oslo: Steenske Forlag: 46–96.

Norsk salmebok. Forslag til felles salmebok for Den norske kirke. NOU 1981: 40. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.

Norsk Salmebok 2013. Stavanger: Eide forlag.

Pontoppidan, Erich 1740. *Psalmebog*. Kjøbenhavn: Trykt hos Ernst Henrich Berling.

Pontoppidan, Erik 1948. *Sannhet til Gudfryktighet*. Oslo: Indremisjonsforlaget.

Pontoppidan, Erich 1952. *Uddrag af Dr. Erich Pontoppidans Psalmebog*. Oslo: Samfundets forlag.

Protocol for Trondhjems Missionskreds, s. 25 Misjonshøyskolens arkiv: VID-MDA-A-1072-Forhandlingsprotokol-1847-1875-004.

Prytz, A. F. W. J 1884. *Et trekløver fra Norges Kirke. Livsbilleder av Gjertrud Egede, Berte Kanutte Aarflot og Henriette Gislesen.* Kristiania: Den Norske Lutherstiftelse.

Paasche, Fredrik 1959. *Norges Litteratur, Fra 1814 til 1850-årene*. Bd 3. Ny utg. ved Svendsen, Paulus. Oslo: Aschehoug.

Rynning, P. E. 1954. *Salmediktingi i Noreg*, bd. II. Oslo: Samlaget.

Scriver, Christian 1741. *Sjæle-Skat*, bd.1. København: Trykt hos Ernst Henrich Berling og findes hos Frantz Christian Mumme.

Skaar, J. N. 1879–1880. *Norsk Salmehistorie,* I–II. Bergen: Beyer.

Støylen, Bernt 1894. *Birte Kanutte Aarflot og hennar samtid*. Eksæt: Udgjeve av Knut Aarflot. Prenta hjaa M.A. Aarflot. – Innbundet sammen med: Aarflot, Knud (utg) 1893. *Berte Kanutte Aarflot. To livsskildringer forfattede af Presten Bernt Støylen og Klokker G.H. Heggtveit tilligemed en Samling af hidtil utrykte Breve og Sange fra Forfatterindens Haand*. Volden: M.A. Aarflots Bogtrykkeri paa Egsæt: 1–43.

Tunheim, Rasmus 1988. *Voldens Missionsforening. Den første store frivillige folkerørsla i Ørsta/Volda 1847–1880*. Semesteroppgåve i historie grunnfag ved Møre og Romsdal Distriktshøgskule, Volda 1988.

Tusvik, Inga 1950. *Berte Canutta* Årflot. *Hennar liv og skrifter og innverknaden frå henne i det kristelige livet på Sunnmøre.* Hovedoppgave i norsk ved Universitet i Oslo, o. 1950.

Tusvik, Inga 1950. "Skyldskapen mellom Berte Canutta Årflot og dei gamle salmediktarane våre". *Tidsskrift for Sunnmøre historielag* 33(1950): 1–10.

Vollquartz, Markus 1750. *Sjælens Luth*. København: Trykt og bekostet af Andreas Hartvig Godiche.

Wefring, M. J. W. 1897. *Minder fra mit Reiseliv*. Kristiania: Lutherstiftelsen Boghandels Forlag.

Ørstavik, Ragnar 1971–1972. "Berte Canutte Aarflot. Register over salmer og songar", *Tidsskrift for Sunnmøre Historielag,* 47–48(1971–1972): 73–82.

Ørstavik, Ragnar, og Aarflot, Vebjørn 1978. *Berte Kanutte Sivertsdatter Aarflot 1795–1859. En gudelskende Siels opbyggelige Sange og Selvbiografi.* Volda: Volda trykkeri.

Aarflot Andreas 1967. *Norsk Kirkehistorie II.* Oslo: Lutherstiftelsen.

Aarflot, Andreas 1969. *Tro og lydighet. Hans Nielsen Hauges kristendomsforståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Aarflot, Gurine Elisabet Rasmusdatter 1885/86. *Ungdoms-Erindringer*. Maskinskrevet manuskript.

Aarflot, Knud (utg.) 1893. *Berte Kanutte Aarflot. To livsskildringer forfattede af Presten Bernt Støylen og Klokker G. H. Heggtveit tilligemed en Samling af hidtil utrykte Breve og Sange fra Fofatterindens Haand.* Volden: M.A. Aarflots Bogtrykkeri paa Egsæt.

Aarflot, Mauritz 1951. *Sivert Aarflot og hans samtid*. Volda: Aarflot prenteverks forlag.

Liste over tidligere utgivelser i Kyrkjefag Profil

Nr. 1: Jan Ove Ulstein og Per M. Aadnanes (red.): «*Jeg gikk meg over sjø og land …*». *Bidrag til kyrkjefaga. Festskrift til Ottar Berge på 65-årsdagen* (2001).

Nr. 2: Jan Ove Ulstein (red.): *Kateketen i fokus. Nokre perspektiv på katekettenesta* (2001).

Nr. 3: Per M. Aadnanes (red.): *Kyrkjeleg undervisning og utdanning. Ein konferanserapport* (2003).

Nr. 4: Torrey Seland: *Paulus i Polis. Paulus' sosiale verden som forståelsesbakgrunn for hans liv og forkynnelse* (2004).

Nr. 5: Jan Ove Ulstein (red.): *Ungdom i rørsle 1. Aktørar og arbeidsformer* (2004).

Nr. 6: Jan Ove Ulstein (red.): *Ungdom i rørsle 2. Faglege perspektiv og utfordringar* (2004).

Nr. 7: Birger Løvlie: «*Kor mykje stort …*». *Matias Orheim, hans bidrag til vestnorsk kultur- og kristenliv* (2007).

Nr. 8: Ottar Berge*: Åndene og Ånden. Refleksjoner omkring møtet mellom afrikansk religion og kristen livsforståelse* (2008).

Nr. 9: Ralph Meier, Birger Løvlie og Arne Redse (red.): *Danning, identitet og dialog.* Festskrift til Jan Ove Ulstein og Per M. Aadnanes (2009).

Nr. 10: Torrey Seland (red.): «*Lær meg din vei …*». *Kristen trosopplæring i går og i dag. En historisk oversikt* (2009).

Nr. 11: Bjørn Sandvik: *Språkstrid og salmesang – Vår nynorske salmeskatt* (2010).

Nr. 12: Arne Redse: *Kinesisk religion og religiøsitet* (2010).

Nr. 13: Per Halse mfl. (red.): *Guds folk og folkets Gud. Festskrift til Birger Løvlie* (2011).

Nr. 14: Jan Ove Ulstein og Per Magne Aadnanes (red.): *Vegar i vegløysa. Ungdom, identitet, og livssynsdanning i det postmoderne* (2011).

Nr. 15: Tormod Engelsviken mfl. (red.): *Nye guder for hvermann. Femti år med alternativ spiritualitet* (2011).

Nr. 16: Per Halse: *Gudsord og folkespråk. Då nynorsk vart kyrkjemål* (2011).

Nr. 17: Asbjørn Simonnes (red.*): Digital trusopplæring* (2011).

Nr. 18: Torleiv Austad, Ottar Berge og Jan Ove Ulstein: *Dømmekraft i krise? Holdninger i kirken til jøder, teologi og NS under okkupasjonen* (2012).

Nr. 19: Knut-Willy Sæther (red.): *Kristen spiritualitet. Perspektiver, tradisjoner og uttrykksformer* (2013).

Nr. 20: Bente Afset, Kristin Hatlebrekke og Hildegunn Valen Kleive (red.): *Kunnskap til hva? Om religion i skolen* (2013).

Nr. 21: Brynjulf Hoaas: *The Doctrine of Conversion in the Theology of Martin Chemnitz. What It Is and How It Is Worked* (2013).

Nr. 22: Tom Erik Hamre, Erling Lundeby og Arne Redse (red.): *Barnetro og trosopplæring. Festskrift til Egil Sjåstad på 65-årsdagen* (2014).

Nr. 23: Knut-Willy Sæther og Karl Inge Tangen (red.): *Pentekosale perspektiver* (2015).

Nr. 24: Bente Afset, Birger Løvlie og Arne Helge Teigen (red.): *Festskrift til Arne Redse* (2015).

Nr. 25: Gunnar Innerdal og Knut-Willy Sæther (red.): *Festskrift til Svein Rise* (2015).

Nr. 26: Brynjulf Hoaas: *The Gift of The Lord's Supper* (2016).

Nr. 27: Egil Sjaastad: *Carl Fr. Wisløff. Presten som ble misjonsfolkets professor* (2016).

Nr. 28: Anders Aschim, Olav Hovdelien og Helje Kringlebotn Sødal (red.): *Kristne migranter i Norden* (2016).

Nr. 29: Bente Afset, Birger Løvlie og Arne Redse (red.): *Toleranse – religion – konflikt* (2017).

Nr. 30: Knut-Willy Sæther: *Naturens skjønnhet. En studie av forholdet mellom estetikk, teologi og naturvitenskap* (2017).

Nr. 31: Svein Rise: *Treenig teologi – historisk, systematisk, kontekstuelt* (2017).

Nr. 32: Njål Skrunes, Gunhild Hagesæther og Bjarne Kvam (red.): *Kristne grunnskoler. Begrunnelse – innhold – handlingsrom* (2018).

Nr. 33: Bente Afset, Arne Redse og Anders Aschim (red.): *Religion og etikk i skole og barnehage* (2019).